ØKONOMI

og

POLITIK

Kvartalsskrift udgivet af Institutet for Historie og Samfundsøkonomi . 31. Årgang . Nummer 2 . 1957
København 1957

STATSANSTALTEN
FOR
LIVSFORSIKRING

✡

ÆLDST - STØRST
STATSGARANTERET

A/S DANSK FOLKEFORSIKRINGSANSTALT

OTTO MØNSTEDSPLADS 11

KØBENHAVN V

ØKONOMI OG POLITIK

31. ÅRGANG . NR. 2 . 1957

INDHOLD

ERIK RESKE-NIELSEN: Omvæltningen i Nordafrika II.

Marokko 81

C. G. FEILBERG: Nigerias erhvervsgeografi 100

Den internationale økonomiske situation 124

Den danske økonomiske situation 135

Politisk kronik 149

KVARTALSSKRIFT UDGIVET AF
INSTITUTET FOR HISTORIE OG SAMFUNDSØKONOMI
KØBENHAVN 1957

FORFATTERNE

ERIK RESKE-NIELSEN: Lektor i den nyeste tids historie ved Aarhus Universitet og leder af dets journalistkursus.

C. G. FEILBERG: Professor i kulturgeografi ved Københavns Universitet.

Eftertryk uden kildeangivelse ikke tilladt.

ØKONOMI OG POLITIK udkommer med et hefte i hvert kvartal. Årsabonnement 15 kr. Enkelte hefter 4 kr. Ansvarshavende redaktør: Sekretær cand. polit. JØRGEN L. HALCK. Redaktionsudvalg: Professor, dr. oecon. KJELD PHILIP, professor, dr. phil. SVEN HENNINGSEN, professor POUL WINDING og generalsekretær for Nordisk Råd, F. W. WENDT. Redaktion, ekspedition og abonnement: Institutet for Historie og Samfundsøkonomi, Sankt Peders Stræde 5, København K., telefon Palæ 5182. Abonnement kan endvidere tegnes i alle boglader og hos postvæsenet samt for boghandlernes vedkommende også gennem Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

Udsendt i boghandelen 28. september 1957.

Printed in Denmark. Aarhuus Stiftsbogtrykkerie.

OMVÆLTNINGEN I NORDAFRIKA II
MAROKKO

ERIK RESKE-NIELSEN

I Frankrigs tidligere imperium i Nordafrika bestod der mange lighedspunkter mellem Marokko og Tunis, mens Algier indtog en særstilling. Begge havde indtil oprettelsen af det franske herredømme været selvstændige stater, og for begges vedkommende opretholdtes fiktionen herom, idet såvel Tunis som Marokko formelt havde deres egen hersker i henholdsvis beyens og sultanens skikkelse. De to lande var begge protektorater – for Tunis vedkommende siden 1881, for Marokkos først siden 1912. Ligheden mellem de to nordafrikanske stater strækker sig også til deres frihedskamp mod det franske styre og til deres holdning og problemer efter befrielsen i 1955, om end der heri såvel som i landenes struktur også er forskelle.

DET FRANSKE STYRE I MAROKKO

Marokkos uafhængighed var gradvis gået tabt årtierne før 1. verdenskrig. Bortset fra, at Spanien helt tilbage fra tiden for maurervældets fortrængen fra Pyrenærhalvøen i slutningen af middelalderen havde holdt byerne Ceuta og Melilla okkuperet, var de europæiske magter først i de sidste årtier af det 19. århundrede begyndt at interessere sig for den marokkanske sultan og hans rige. Omkring århundredskiftet tornede spansk, fransk og tysk imperialisme sammen i Marokko og affødte en serie kriser, som i 1912 førte til Fez-traktaten mellem sultanen og den franske republik og til en fransk-spansk overenskomst, hvori parterne nok principielt anerkendte Marokkos enhed, men samtidig aftalte autonomi i administrativ og finansiel henseende for en stor fransk og en mindre spansk zone.

Gennem Fez-traktaten blev Marokko stillet under Frankrigs beskyttelse som et protektorat. Landets forsvar og udenrigspolitik blev franske anliggender, men det varede ikke længe, før den franske indflydelse strakte sig langt videre. En medvirkende faktor ved denne proces var den marokkanske centralmagts ringe styrke. Sultanen, som fuldt så meget byggede sin magt på religiøse befojelser som på verdslig kraft, var i virkeligheden ikke i stand til at holde hele riget fast i sit greb. Rundt omkring i provinserne

sad pashaer som rene feudalherrer, og stammerne viste sig langt mere lydhøre overfor den lokale caid's mening end overfor den fjerne sultan i Rabat. Desuden var Marokkos indfødte befolkning splittet. Dets flertal var arabere, men berberne udgjorde et betydeligt mindretal, og de var som helhed langt mere krigeriske og selvhævdende end araberne, hvad enten disse var agerbrugere eller byboere. I særdeleshed berberstammerne i Rif- og Atlasbjergene hævdede deres uafhængighed og regeredes i virkeligheden snarere af stormænd som pashaen af Marrakesh end af sultanen. Iovrigt havde et af de talrige berberoprør været foranledning til den franske militære indgriben, der førte frem til Fez-traktaten, og franskmændene måtte da også erkende, at deres greb om Marokko langt fra var sikret med sultanens underkastelse. Den ene berberstamme efter den anden gjorde væbnet modstand, og Frankrig måtte i virkeligheden føre en lang og til tider ret blodig krig, før den egentlige hersker over Marokko, den franske generalresident, marskal Lyautey i 1934 kunne erklære landet for fuldstændig pacificeret.

Endnu inden det var sket, havde franskmændene dog sørget for at befæste deres magt ved en administrativ reform, der erstattede den gamle »sherifiske« forvaltning med en »neo-sherifisk«. Princippet i denne reform var, at alle anliggender, der ikke henhørte under muhammedansk religiøs lov, blev underlagt en administration, der i spidsen for de enkelte grene havde franske direktører, som blev bistået af marokkanske embedsmænd uden større myndighed. Det var ensbetydende med, at den franske indflydelse blev udvidet langt ud over, hvad der var aftalt i Fez-traktaten, og desuden trængte franskmænd hurtigt frem også i centralforvaltningens lavere dele, ligesom de vandt indflydelse i det lokale styre. Dog beholdt sultanen – med assistance fra storviziren – eneretten som lovgivende instans, men i betragtning af hans afhængighedsforhold til Frankrig betød det i protektoratets første 30–35 år ikke stort.

Men tilrev franskmændene sig således langt større magt i Marokko end forudset ved aftalerne i 1912, gjorde de til gengæld en stor indsats for Marokkos modernisering. Rigtig nok har hovedmotivet herfor været at skabe profitbringende investeringsmuligheder for fransk kapital, men det er ubestrideligt, at Marokko og dets indfødte befolkning også nød godt heraf. Særligt tiltrækkende var landets råstofrigdomme. Fosfat og kobalt blev hurtigt de vigtigste eksportartikler, men desuden udvandt man tin, zink og mangan, ligesom Marokko har betydelige jernforekomster. En industri blev grundlagt i kølvandet på udviklingen af minedriften og i særdeleshed fik fiskehermetikindustrien betydning. Mangelen på kul blev tidligt modvirket ved anlæg af store dæmninger, der gjorde en udnyttelse af Marokkos vandkraftrigdom mulig, samtidig med at man tilgodeså landbrugsinteresser. Hensynet til erhvervslivet og dets mest fremtrædende udøvere, de

franske kolonister, samt til de franske kapitalinteresser, der stod bag foretagendet, nødvendiggjorde anlæg af jernbaner, havne og veje. En af nyskabelserne blev havnen i Casablanca, hvis indbyggertal steg fra 268.000 i 1936 til 551.000 i 1947.

Også i landbruget gjorde franskmændene sig gældende, og franske colons erhvervede efterhånden omkring en ottendedel af Marokkos dyrkede areal, og fortrinsvis den bedste jord. På den anden side medførte fransk teknisk kunnen og fransk kapital, at mere jord blev opdyrket, således at det kultiverede areal fra 1927 til 1951 steg fra 3 millioner til 5 millioner hektar.

MAROKKANSK NATIONALISME

Den modstand, der i tiden indtil 1934 blev ydet af berberstammerne, kunne ikke tages som udtryk for nogen marokkansk nationalisme rettet mod protektoratsmagten, men udgjorde derimod en fortsættelse af feudalherrernes århundredgamle kamp mod centralmyndighederne. Næppe var den væbnede strid imidlertid ophørt, før en ny opposition begyndte at melde sig, denne gang med udspring i Marokkos arabiske befolkning. I 1934 – samme år som marskal Lyautey erklærede landet for pacificeret – opstillede en kreds af marokkanske intellektuelle en »Plan for marokkanske reformer«, som man tilstillede den franske regering. Heri rettedes der stærke anklager mod Lyauteys højtbesungne styre, som blev betegnet bl. a. som antiliberalt og kolonialistisk. I særdeleshed angreb man den nye administration, og man forlangte, at protektoratsmagten i indre anliggender skulle begrænses til en rent rådgivende indflydelse. Selv om kredsen bag disse krav i virkeligheden kun forlangte forholdene revideret, så de kom i overensstemmelse med Fez-traktaten, blev ophavsmændene af Lyautey betragtet som revolutionære, der måtte slås ned med hård hånd.

Banebryderne for den marokkanske nationalisme var unge intellektuelle, der havde studeret i Frankrig og som havde håbet at kunne vende tilbage til administrative poster i Marokko. Her som mange andre steder i de hel- eller halvkoloniale områder blev det intellektuelle, der havde set deres forhåbninger briste, som kom til at gå i spidsen for den nationale frigørelse, og da deres bestræbelser mødte modstand fra protektoratsmagten varede det ikke længe, før en del af dem begyndte at søge tilknytning til nationalismen i andre dele af den arabiske verden, navnlig i Ægypten. I social henseende stammede disse første nationalistforere enten fra overklassen eller fra den talmæssigt lille marokkanske mellemstand i byerne. Som helhed følte de sig i modsætning til feudalherrerne, og de fleste så derfor hen til sultanen som disses traditionelle modstander. I særdeleshed blev dette

tilfældet, efterhånden som generalresidenten nærmede sig stormændene og i dem begyndte at se den sikreste støtte for det franske overherredømme. Endelig nød den nationalistiske intelligens nogen støtte fra det arabiske borgerskab, som konkurrerede med de franske kolonister. Hos disse var den overvejende stemning, at den marokkanske befolkning skulle holdes mest muligt nede, og det lykkedes dem i de fleste tilfælde at finde medhold hos eller øve indflydelse på generalresidenten.

Den marokkanske nationalistbevægelse antog dog ikke noget større omfang i 1930erne og udgjorde den gang absolut ikke nogen trusel mod det franske overherredømme. Men Frankrigs fald i 1940 bevirkede, at franskmændenes prestige led et uopretteligt knæk. Hertil kom økonomiske vanskeligheder og de uheldige følger af konflikten mellem Vichy-folk og gaullister. Desuden afgik Frankrigs stærke mand i Marokko, marskal Lyautey, ved døden på et kritisk tidspunkt i 1943. Netop da havde den marokkanske nationalisme fået mere vind i sejlene efter den allierede invasion i Nordafrika. Allerede atlanterhavserklæringen fra 1941 havde skabt forventninger blandt marokkanerne, og den amerikanske regering havde ikke gjort nogen hemmelighed af sin uvilje mod både fransk og britisk kolonialisme. En hel del tyder på, at præsident Roosevelt under sit ophold i Marokko under Casablanca-konferencen med Churchill i januar 1943 har opmuntret sultan Muhammed ben Youssef i nationalistisk retning.

Sultanen var kommet på tronen i 1927. Han havde i begyndelsen af sin regeringstid ikke vist evner som statsmand, og alt tydede på, at franskmændene havde haft held til at skubbe en lydig nikkedukke frem på sultanens post. Hans interesser koncentrerede sig øjensynligt om at skrabe rigdomme sammen og om at dyrke et anseeligt antal concubiner. Alligevel satte nationalisterne tidligt deres lid til ham, og efter 1943 blev det mere og mere klart, at han sympatiserede med dem. Han trådte desuden gradvis mere tydeligt frem som den person, der forenede traditionalisme og muhammedansk rettroenhed med reformisme og nationale frihedsambitioner. Muligvis er sultanen blevet påvirket i modernistisk og nationalistisk retning af nogle af sine børn, navnlig sønnen Moulay Hassan, der har juridiske studier ved Sorbonne bag sig, og som hævdes at have været den person, der skabte forbindelse mellem sultanen og det største af de marokkanske uafhængighedspartier, Istilqal.

Istiqlal-partiet var blevet dannet i 1943 og havde oprindelig som medlemmer fortrinsvis intellektuelle og forretningsfolk, mens islættet af arbejdere og bønder var ringe. Omtrent samtidig blev det s. k. demokratiske uafhængighedsparti dannet med et program, der var noget mindre radikalt end Istilqals og med medlemmer, der stod i et mindre skarpt modsætningsforhold til franskmændene, ligesom de i deres krav om indre reformer i Marokko var knapt så vidtgående.

KRISEN I 1951

Der skulle dog gå flere år efter 2. verdenskrigs slutning, før den marokkanske nationalisme begyndte at true det franske overherredømme. Endnu var frihedsdrømmen begrænset til et lille udsnit af den indfødte befolkning i Marokko, og uafhængighedsbevægelsen blev længe holdt nede med hård hånd af general Juin, der i 1947 havde overtaget posten som generalresident. Han var selv født i Nordafrika og kom fra et fransk småkårsmiljø, hvor man havde dyrket troen på europæernes medfødte overlegenhed over afrikanere, og hvorfra han havde medbragt kolonisternes almindelige opfattelse af araberne som uduelige mennesker, der skulle regeres med fast hånd. Pressecensur, fængslinger og forsøg på at bryde forbindelsen mellem sultanen og Istiqlal udgjorde Juins midler, og da de ikke viste sig tilstrækkelige, føjede han hertil et samspil med den rige og mægtige pasha af Marrakesh, som var den virkelige hersker over henved en trediedel af Marokkos befolkning.

Ikke desto mindre blev den nationalistiske bølge ved med at stige. Udviklingen uden for Marokkos grænser virkede til gunst for den. Frankrig havde ved 2. verdenskrigs slutning måttet akceptere tabet af Syrien og Libanon, og andre steder i det franske imperium knagede det. Snart blev franskmændene impliceret i en kostbar krig med guerillastyrkerne i Indokina, og ved siden heraf var det åbenbart, at Frankrig havde svært ved at komme på fode, både økonomisk, politisk og militært, efter katastrofen i 1940. Desuden virkede det til gavn for den marokkanske nationalisme, at de selvstændige arabiske stater i Mellemøsten vandt frem i styrke og i den arabiske liga havde skabt et organ, der virkede blandt alle arabere. En opmuntring lå der også i, at FN i 1949 besluttede at oprette det selvstændige kongerige Libyen, hvorved der blev skabt territoriel forbindelse mellem ligamagterne og Fransk Nordafrika.

Det første alvorlige sammenstød kom i 1951. Sultanen havde i årene efter 2. verdenskrig forsøgt at få den franske regering til at optage forhandlinger om en ændring af Marokkos status, men først i 1950 var der begyndt at komme fart i udviklingen. Muhammed ben Youssef aflagde besøg i Frankrig i oktober og november dette år og forhandlede med bl. a. præsident Auriol og udenrigsminister Robert Schuman foruden med general Juin. Franskmændene erklærede sig villige til at overveje reformer inden for administration, retsvæsen og undervisningsvæsen, men de afviste pure at gøre Fez-traktaten til genstand for debat. Frankrigs protektorat over Marokko skulle opretholdes og landet være medlem af den franske union.

Frankrigs afvisende holdning medførte en kraftigere nationalistisk agitation i Marokko, og som modtræk gennemtrumfede Juin i begyndelsen af 1951, at Istiqlal-medlemmer blev fjernet fra sultanens regeringsråd. Des-

uden forlangte han, at Muhammed ben Youssef officielt skulle fordømme uafhængighedsbevægelsen. Sultanen nægtede at udstede en erklæring herom, men Juin spillede pashaen af Marrakesh og forskellige stammehøvdinge ud mod ham. Berberkrigere strømmede »spontant« mod Fez og Rabat, og bag kulisserne traf generalresidenten forberedelser til at lade sultanen afsætte. Stillet overfor disse trusler bøjede Muhammed ben Youssef af og foretog et taktisk tilbagetog. I en proklamation af 26. februar 1951 tog han til orde for mådehold og anerkendte officielt Frankrigs store andel i fremskridtene i Marokko. Han fordømte desuden kommunismen, udstedte et antal dekreter, som franskmændene forgæves havde forsøgt at overtale ham til at underskrive og opløste sit stærkt nationalistisk farvede regeringsråd. Dele af erklæringen var dog holdt i temmelig tvetydige vendinger, og sultanen undlod at nævne Istiqlal ved navn. Kort efter blev nye marokkanske ministre udnævnt. Dermed endte den første af de store kriser, der skulle føre frem til Marokkos frihed. Sejren var Frankrigs, men det var åbenbart, at den var vundet først og fremmest på grund af den holdning, pashaen af Marrakesh havde indtaget. Den klassiske del-og-hersk-politik havde triumferet endnu en gang, men det var også tydeligt, at Istiqlal – trods massearrestationer i de kritiske dage – ikke var knækket, og at sultanen kun havde bøjet sig, men ikke kapituleret. For så vidt kunne der tales om et forfejlet kup, og i hvert fald de mere yderligtgående af de franske kolonister var langt fra tilfredse. De havde helst set, at Muhammed ben Youssef var blevet styrtet og at en mere medgørlig sultan havde taget hans plads.

Efter februarkrisen 1951 indtraf der mere ro på overfladen i Marokko, men i det skjulte gik kampen videre. Det hjalp ikke, at den stærkt kompromitterede Juin i august blev afløst som generalresident af general Guillaume. Det betegnede ikke nogen systemændring, men kun et personskifte, og det lykkedes heller ikke den nye generalresident at få sultanen til at gennemføre den reformpolitik, franskmændene ønskede i Marokko. Følgelig voksede en fransk propaganda frem mod Muhammed ben Youssef, der beskyldtes for at være reaktionær og nære despotiske tilbøjeligheder, fordi han ikke ville akceptere, hvad kolonisterne kaldte liberale og demokratiske reformer. Stridsspørgsmålene omfattede dels de valgte råd, dels retsplejen og dels fagforeningerne. Franskmændene havde foreslået et vælgerkorps til de kommunale råd, som indbefattede valgret for kolonisterne, selv om disse iøvrigt opfattedes som udlændinge. Det ville være ensbetydende med, at colons fik de samme rettigheder som marokkanerne, men ikke de samme pligter. Desuden indeholdt de franske forslag ikke nogen garanti for, at valgene ville gå regulært til – og man havde i Algier et nærliggende eksempel på, hvordan myndighederne var i stand til at manipulere med valgresultaterne. Adskilligt bedre så de franske planer om rets-

plejereformer ud, men også de havde skønhedspletter. Således ville man ikke afskaffe pashaernes ret til at idømme enhver mistænkt, der blev udpeget af den stedlige franske civilkontrollør, indtil tre måneders fængsel. Også de franske krav om, at marokkanske fagforeninger for at kunne tillades skulle have et sekretariat af franskmænd, var uantagelige for sultanen.

Tovtrækkeriet om de franske reformforslag stod på gennem et par år efter februarkrisen 1951, og i marts 1952 havde Muhammed ben Youssef i et memorandum til general Guillaume tillige rejst spørgsmålet om en revision af Fez-traktaten. Han erklærede heri, at »den klogeste løsning på det marokkanske problem ligger i en ny definition af det fransk-marokkanske forhold, hvorved Marokko garanteres sin suverænitet og franskmændene deres legitime interesser inden for rammerne af et frugtbart samarbejde mellem Frankrig og Marokko på de økonomiske, kulturelle og internationale områder.« Sultanen ønskede desuden, at der skulle oprettes en provisorisk regering, som var udpeget af og ansvarlig over for ham selv og som skulle have den specielle opgave at forhandle om en ny fransk-marokkansk overenskomst, som kunne erstatte protektoratsaftalen af 1912. Det var altså de samme krav, som Frankrig havde afvist i 1950, som igen blev sat på dagsordenen, og en meningsudveksling fandt i den følgende tid sted mellem sultanen og de franske myndigheder, uden at parterne nærmede sig hinanden.

MAROKKO OG DEN ARABISKE NATIONALISME

Imens fortsatte de nationalistiske partier i Marokko deres virksomhed og modtog nu aktiv støtte fra arabere uden for landets grænser. I april 1951 afholdt fire marokkanske partier et møde i Tanger og dannede her en marokkansk nationalfront omfattende såvel fransk som spansk Marokko. Konferencen besluttede desuden, at man ville afvise alle forhandlinger med Frankrig på grundlag af den bestående ordning. Endvidere ville man ikke tillade, at Marokko trådte ind i den franske union, men derimod virke for, at Marokko både før og efter befrielsen skulle samarbejde med den arabiske liga. Endelig afviste man enhver form for forbindelse med kommunisterne.

Tanger-konferencen blev meget karakteristisk ledet af et ægyptisk parlamentsmedlem som udtryk for de arabiske landes stigende interesse for Fransk Nordafrika. I forvejen havde den arabiske liga henstillet til medlemslandene at opfordre Frankrig til at bringe protektoratet til ophør, og i noter til den franske regering havde de enkelte arabiske stater derpå henvist til det eksempel, der var givet med Libyens selvstændighed.

Allerede denne indblanding var blevet taget unådigt op i Paris, men værre blev det, da ligaen senere besluttede at lade arabstaterne forelægge Marokkospørgsmålet for FN. Man motiverede henvendelsen med, at de forudsætninger, hvorunder Frankrig havde okkuperet Marokko ikke længere havde gyldighed, og at Marokko fuldt ud var modent til selvstyre. Ligaen hævdede også, at Frankrigs okkupation af Marokko var uforenelig med FNs pagt og menneskerettighedernes erklæring, samt at situationen bragte den indre såvel som den internationale fred i fare. Sagen kom for på FNs generalforsamling i 1952 tillige med det tunesiske spørgsmål, om end Frankrig protesterede mod behandlingen som en indgriben i dets indre anliggender.

Mens debatten i FN fandt sted, indtraf der i Marokko begivenheder, som på dramatisk vis henledte opmærksomheden på situationen i landet, og som samtidig manifesterede samhørigheden mellem de nationalistiske bevægelser i Fransk Nordafrika. Den 7. og 8. december 1952 kom det i Casablanca til blodige optøjer, efter at marokkanerne havde organiseret en proteststrejke i anledning af, at den tunesiske fagforeningsleder, Ferhat Hached var blevet myrdet i Tunis af franske terrorister. I generalresidentens version hed det derimod, at urolighederne i Casablanca var organiseret af Istiqlal og kommunisterne, og han proklamerede derfor den 11. december, at de to partier var illegale, og at alle, der havde forbindelse med dem, ville blive straffet strengt. Et antal nationalistiske blade blev forbudt, og der blev foretaget en række arrestationer, bl. a. af franske kommunister, der opholdt sig i Marokko.

I selve Frankrig vandt regeringens påstande om, at urolighederne var iværksat af Istiqlal og kommunister med det formål at samle FNs interesse om Marokko, ikke tillid overalt. Ikke alene kommunisterne protesterede, men også adskillige intellektuelle og katolikker som forfatteren Francois Mauriac rettede en sønderlemmende kritik specielt mod det franske politi i Marokko, som blev beskyldt for at anvende terroristiske metoder mod nationalisterne og at være redskab for colons. Mellem Mauriac og Juin udspandt der sig en heftig meningsudveksling, hvorunder marskallen bl. a. fremhævede pashaen af Marrakesh som »den store forkæmper for fransk-marokkansk venskab«, mens Mauriac stemplede ham som slet og ret oprører mod sultanen og dermed mod Marokkos retmæssige hersker. Et af resultaterne af debatten blev, at der i juni 1953 blev dannet en France-Maghreb-komité med det formål at fremme forståelsen i Frankrig for udviklingen i Nordafrika. Blandt medlemmerne var foruden Mauriac fremtrædende folk som general Catroux, politikernes Paul Coste-Floret fra MRP og Francois Mitterand fra UDSR samt forfatterne Georges Duhamel og Albert Camus.

KUPPET I 1953

I begyndelsen af 1953 syntes det marokkanske spørgsmål da at være gået helt i hårdknude, og general Guillaume besluttede på dette tidspunkt øjensynligt at videreføre det spil, der var blevet påbegyndt i 1951, og hvis mål var at få den besværlige sultan fjernet. Midlet var igen pashaen af Marrakesh, el Glaoui og en af dennes venner, sherif el Kittani, der stod i spidsen for et religiøst broderskab, som på et møde i Fez i begyndelsen af april 1953 erklærede sultanens »modernisme« for uforenelig med hans stilling som »kalif og de troendes øverstbefalende«. Angrebet blev stærkt imødegået af ulemaen af Fez, der tværtimod støttede Muhammed ben Youssef og erklærede, at ethvert angreb mod ham betegnede en krænkelse af muhammedansk lov. Men el Glaoui gav ikke op. I maj 1953 fik han et flertal af pashaer og caider med i en henvendelse til general Guillaume, hvori man beskyldte sultanen for at føre en politik, der var til skade for Marokkos interesser og for muhammedansk rettroenhed. Hensigten var tydeligt nok at skabe indtryk af, at Muhammed ben Youssef ikke kunne opfattes som talsmand for opinionen i Marokko, og at en borgerkrig truede i det franske protektorat, hvis han fortsatte sin forbindelse med Istiqlal og ikke faldt til føje efter feudalherrernes og de franske colons vilje.

Regeringen i Paris forholdt sig imidlertid afventende og havde, som den selv udtrykte det, »ikke til hensigt at følge dette initiativ op politisk«, men efter at pashaen af Marrakesh i juli havde været på besøg i Frankrig, tog begivenhederne fart. Han rettede et voldsomt angreb mod sultanen for at beskytte Istiqlal, der var allieret med »den ateistiske kommunisme«, og den 3. august 1953 erklærede han, at han og hans tilhængere agtede at tage sagen i egne hænder, såfremt Frankrig ikke ville sørge for, at sultanen blev udskiftet. Denne appellerede til præsident Auriol og påstod, at franske embedsmænd i Marokko opmuntrede pashaen i hans forehavende.

Faren for borgerkrig i Marokko var nu åbenbar, og den 12. august drøftede general Guillaume i Paris situationen med ministerpræsident Laniel og udenrigsminister Bidault. Da han den følgende dag vendte tilbage til Rabat, havde han et kort møde med sultanen, som på ny bøjede sig og underskrev en protokol, der gav franskmændene alle de indrømmelser, de havde forlangt. Protokollen blev offentliggjort den 15. august, men forinden havde en forsamling på 2000 af sultanens modstandere på et møde i Marrakesh den 13. august besluttet at proklamere Muhammed ben Youssefs afsættelse. Herved kom den franske regering alvorligt i klemme, og generalresidenten var lammet af Bidaults absolutte vægring ved at skride til afsættelse af sultanen. Guillaume forhandlede derfor med el Glaoui, men denne nægtede at bøje sig. Samme dag erklærede han og

hans tilhængere, at de ikke længere anerkendte Muhammed ben Youssef som religiøst overhoved, og i stedet proklamerede de hans 64-årige onkel, Moulay ben Arafa som sultan.

Muhammed ben Youssef svarede på oprørserklæringen med at fastholde sin ret, og i Rabat, Fez, Casablanca og andre byer demonstrerede folkemængden til fordel for ham, mens det i Marrakesh kom til sammenstød mellem hans tilhængere og modstandere. Forgæves forsøgte general Guillaume at bringe situationen under kontrol og fløj på ny til Paris for at forhandle med den franske regering. Da han vendte tilbage til Marokko den 19. august var pashaen af Marrakesh stadig ubøjelig, og desuden stod hans berberkrigere rede til at rykke frem mod Rabat og Fez. Stottet på fuldmagt fra regeringen i Paris skred han da ind mod sultanen, og den 20. august blev Muhammed ben Youssef og Moulay Hassan som fanger deporteret til Corsica, hvorfra de snart blev sendt videre til Madagascar. Hans afsættelse blev nu officielt proklameret, og i hans sted udråbtes Moulay ben Arafa. Men den nye sultan vandt ikke anerkendelse. Ulemakoncilet i Fez blev sammenkaldt for at godkende den nye sultan, men kunne ikke fremvise den fornødne enstemmighed. Følgelig nægtede gejstligheden mange steder at godkende Moulay ben Arafa.

TERROR OG MODTERROR

Indsættelsen af den nye sultan gav franskmændene frie hænder, og de reformer, Muhammed ben Youssef havde modsat sig, blev nu gennemført. I realiteten blev sultanens magt overført til administrationen og en lovgivning efter kolonisternes hoved gennemført. Fra at være et protektorat sank Marokko faktisk ned til en kolonis stade. En ny bølge af forfølgelse mod nationalisterne satte ind, og størsteparten af den marokkanske intelligens måtte enten gå i fængsel eller i landflygtighed.

Følgerne heraf lod ikke vente længe på sig. Modstanden mod det franske vælde skiftede nu karakter, og i de intellektuelle lederes fravær trådte nu pjalteproletariatet frem som bærere af den marokkanske frihedskamp. Nationalismen antog en mere fremmedfjendtlig og revolutionær karakter, og dens midler blev mere og mere voldelige. Desuden styrkedes nu båndene mellem den marokkanske nationalisme og den arabiske verden. I Ægypten offentliggjordes opfordringer til at støtte »marokkanske kommandogrupper«, og i april 1954 blev der i den arabiske ligas hovedkvarter i Cairo oprettet en »befrielseskomité for det arabiske Maghreb« med det formål at kæmpe for Marokkos, Algiers og Tunis fulde uafhængighed og for deres tilslutning til ligaen. Et skridt videre gik man i oktober samme år, da en af de mest fremtrædende Istiqlal-ledere, Si Allal el-Fassi, fra sit eksil i Cairo

bekendtgjorde, at der var blevet dannet en enhedskommando for de algierske og marokkanske modstandsbevægelser, og at de tilsammen ville udgøre den nordafrikanske befrielseshær. Foreløbig virkede denne undergrundsbevægelse vel mest ved terror, fortrinsvis mord på samarbejdsvenlige nordafrikanere, men den rummede øjensynligt kimen til en guerillastyrke. Blandt de marokkanere, der blev udsat for terroristernes angreb, var også den nye sultan, som to gange slap fra attentatforsøg med livet i behold.

Efterhånden trængte den erkendelse frem i den franske regering, at afsættelsen af sultanen snarere havde øget end mindsket Frankrigs vanskeligheder i Marokko. General Guillaume, der stod som udtryk for jernnævepolitikken, blev i maj 1954 afløst af diplomaten, Robert Lacoste uden at der dog indtraf større ændringer, og indtil videre var først Indokina og dernæst Tunis mere centrale problemer for Frankrig end Marokko. Mendès-France's politik skabte dog forventninger om, at den franske regering også ville anlægge en ny kurs i det marokkanske spørgsmål, og colons i Marokko så med bange anelser fremtiden i møde. Meningerne blandt franskmændene i landet var dog delte, og en fløj af dem var af den opfattelse, at et kompromis med den marokkanske nationalisme ikke alene var mulig, men også den eneste måde hvorpå franske økonomiske interesser i Marokko kunne sikres på længere sigt. Det var dog risikabelt at tage til orde herfor, idet de yderligtgående kolonister organiserede en modterror, som slog ned på samarbejdsvenlige europæere lige så hårdt, som de arabiske terrorister for frem mod kollaborationistiske marokkanere. Der var så meget lettere frit slag, som politiet tog yderst lemfældigt på franske contraterrorister og i flere tilfælde endog ydede dem direkte beskyttelse. Beviser herfor savnedes vel gennem lang tid, men de kom frem, da en af de franske terrorbander den 2. juni 1955 dræbte den fremtrædende erhvervsdrivende, Jacques Lemaigre-Dubreuil, der i sin avis »Maroc-Presse« havde taget til orde for forsoning med nationalisterne. Lemaigre-Dubreuil havde forud for sin død opnået kontakt med ministerpræsident Edgar Faure, der havde efterfulgt Mendès-Franie, og alene herved var det sikkert, at mordet måtte give voldsom genlyd. Undersøgelser, der blev foranlediget af ministeren for marokkanske og tunesiske anliggender, July, førte til arrestationer inden for politiet i Marokko og til afsløring af en bande, der med politibeskyttelse havde udført en lang række attentater mod samarbejdsvenlige franskmænd, og som desuden var ansvarlig for nedskydning af mange arabere og for afbrænding af arabiske forretninger. Den franske regerings aktion mod terroristerne blev alt andet end vel modtaget blandt kolonisterne, der arrangerede demonstrationer i Casablanca og beskyldte regeringens medlemmer for at være i arabiske terroristers sold, mens de hyldede de franske bandemedlemmer som mænd, der havde tjent Frankrig »med hæder og ære«.

MUHAMMED BEN YOUSSEFS TILBAGEVENDEN

Mordet på Lemaigre-Dubreuil og reaktionerne herpå i Marokko medførte, at den franske regering omsider erkendte nødvendigheden af et kursskifte. Lacoste blev afskediget og aflostes som generalresident af Pierre Grandval, der havde gjort sig højt fortjent i Saar. Hans opgave var alt andet end let. Faures regering stod på svage ben og kunne vanskeligt klare sig uden støtte fra de grupper, der repræsenterede franske interesser i Nordafrika, og i selve Marokko mødte han fra første øjeblik et voldsomt had fra kolonisternes side, ligesom politi og administration i nogen grad saboterede ham. Regeringen Faures Marokkopolitik var blevet defineret overfor nationalforsamlingen dagen efter Grandvals udnævnelse. Den var baseret på fire principper, hvoraf det første var, at Frankrig aldrig ville give afkald på »varig tilstedeværelse i Marokko«. Derudover erklærede man, at Frankrig var besluttet på gradvis at afvikle den direkte franske administration i landet og skridt for skridt at ville indføre alle de moderne institutioner, Marokko stræbte efter. Det fjerde princip gik ud på, at man ville tilstræbe oprettelse af »et ægte fransk-marokkansk samfund på et fast grundlag«.

I al sin tågethed måtte Faures erklæring betegne en betydelig tilnærmelse til det standpunkt, Muhammed ben Youssef havde forfægtet, men en tilbagevenden af den forviste sultan til Marokkos trone ville dog være ensbetydende med et så knusende nederlag for Frankrig, at man pure afviste tanken derom. I stedet tilstræbte Grandval en afspænding, der skulle komme i stand ved, at Moulay ben Arafa abdicerede og gav plads for et regentskabsråd, hvis sammensætning var godkendt af Muhammed ben Youssef. Denne skulle have tilladelse til at slå sig ned i Frankrig, men skulle til gengæld give afkald på tronen. Dette program ønskede Grandval gennemført inden to-årsdagen for sultanens afsættelse, da han ellers forudså alvorlige uroligheder. »Tid er blod i Marokko«, erklærede han overfor den franske regering, men da såvel pashaen af Marrakesh som den yderligtgående kolonistorganisation »Présence Francaise« modsatte sig Moulay ben Arafas abdikation, trak tiden ud.

Det fremgik dog af regeringen Faures holdning, at den ville sætte meget ind på en løsning af det marokkanske spørgsmål, og den sammenkaldte derfor repræsentanter for de forskellige opfattelser i Marokko til en konference i Aix-les-Bains den 22. august 1955.

Men inden den blev åbnet, viste det sig, at Grandval havde ret i sine forudsigelser angående den 20. august. Ganske vist lykkedes det nogenlunde at opretholde ordenen i de store byer, men til gengæld kom det til voldshandlinger fra en kant, man ikke havde ventet det. Den 19. august angreb berberstammer fra det mellemste Atlas byen Khenifra og

udkæmpede et mindre slag med de derværende franske styrker, og den følgende dag foranstaltede de sammen med den muhammedanske befolkning en forfærdende massakre på europæerne i det nærliggende Oued Zem og ødelagde de derværende fosfatminer. Opstanden blev derpå nedkæmpet af franske fly og fremmedlegionen, der foranstaltede et vældigt blodbad på oprørerne. Franske officielle kilder angav antallet af dræbte marokkanere til nogle hundrede. Arabiske opgivelser lød på 60.000.

Aix-les-Bains-konferencen fandt sted i skyggen af Oued Zem-massakrerne fra den 22. til 27. august 1955. Frankrig var repræsenteret af ministerpræsident Faure, udenrigsminister Pinay, minister for tunesiske og marokkanske anliggende July, forsvarsminister Koenig og justitsminister Schuman. Fra marokkansk side mødte den hundredårige storvizir el Mokri, pashaen af Marrakesh samt lederne af FDI og Istiqlal, som enten var blevet sat på fri fod af Grandval eller kom til konferencen fra deres landflygtighed. Nationalistførerne stillede som deres væsentligste krav, at Moulay ben Arafa skulle abdicere, hvorpå der skulle oprettes et tronråd og ikke et regentskabsråd, idet Muhammed ben Youssef måtte betragtes som tronens retmæssige indehaver. Desuden skulle der oprettes en repræsentativ regering, der kunne forhandle om reformer med Frankrig og drage omsorg for, at det marokkanske folk frit kunne bestemme sin skæbne. Endelig forlangte de, at Muhammed ben Youssef fik tilladelse til at vende tilbage fra Madagascar. Desuden blev der på konferencen hørt repræsentanter for franskmændene i Marokko, og også de gejstlige ledere, der havde været impliceret i sultanens afsættelse, fik foretræde.

Efter forhandlingerne i Aix-les-Bains erklærede den franske regering, der befandt sig i en overordentlig vanskelig situation som følge af pres fra det franske højre, der modsatte sig Moulay ben Arafas afgang, at man ville gå ind på, at denne forlod Marokko og at hans magt blev overdraget til et tronråd, som skulle udpege en repræsentativ regering. Heri lå store indrømmelser til nationalisterne, men planen mødte hårdnakket modstand fra Moulay ben Arafa, der med støtte fra pashaen af Marrakesh, sherif el Kittani og andre traditionalister erklærede ikke at ville »opgive sin guddommelige mission«. Stillingen syntes således at være uforandret, hvad forholdene i selve Marokko angik.

Umiddelbart efter Aix-les-Bains-konferencen fik Grandval bevilget en afskedsbegæring, han tidligere havde indgivet ud fra den opfattelse, at den franske regering grundigt havde forkludret situationen ved ikke at handle før den 20. august, og ud fra den tanke, at der nu kun var een løsning mulig, nemlig sultanens tilbagevenden og dermed Frankrigs totale nederlag, med mindre man ville skride til at slå al modstand ned ved hjælp af fransk militær. Hans efterfølger blev den tidligere generalresident i Tunis, general Boyer de Latour.

Regeringen Faures næste træk blev at sende general Catroux, et af de mest fremtrædende medlemmer af France-Maghreb-komitéen til Madagascar sammen med en delegation af moderate marokkanske nationalister for at forhandle med Muhammed ben Youssef. Den forviste sultan godkendte tanken om oprettelsen af et tronråd og en repræsentativ regering og gik ind på planer om på længere sigt at omskabe Marokko til en fri og suveræn stat, der skulle forbindes varigt med Frankrig ved en traktat om gensidig afhængighed, ligesom han accepterede, at der skulle gives den franske koloni i Marokko en privilegeret stilling.

På dette grundlag besluttede den franske regering at gå videre, men både i Marokko og Frankrig mødte den vanskeligheder. Det lykkedes dog at tvinge Moulay ben Arafa til at vige, og den 1. oktober 1955 slog han sig ned i den internationale zone i Tanger. Hans regeringstid i Marokko var til ende, og samme dag fremsatte July forslag til en langsigtet løsning af det marokkanske spørgsmål. Den gik ud på, at der skulle skabes en permanent union mellem Frankrig og Marokko på grundlag af respekt for de bestående internationale aftaler, anerkendelse af Marokkos suverænitet og integritet og sikring af Frankrigs vedvarende interesser i Marokko og de franske kolonisters særlige rettigheder i landet. Frankrig skulle beholde ledelsen af marokkanske forsvars- og udenrigsanliggender, men den franske administration i landet skulle gradvis afvikles.

Julys forslag havde muligvis haft chance for på et tidligere tidspunkt at vinde tilslutning fra marokkansk side, men nu virkede det anakronistisk. Udviklingen i Marokko beviste det. Her gjorde generalresidenten og kolonisterne nok, hvad de kunne for at afbøde virkningerne af Moulay ben Arafas fjernelse, og en kort tid syntes uenighed mellem nationalisterne at virke i deres favør. Men den 25. oktober 1955 ændredes situationen radikalt, idet pashaen af Marrakesh pludselig erklærede, at han gik ind for Muhammed ben Youssefs tilbagevenden. Til dette dramatiske omsving sluttede andre af de traditionalistiske ledere sig med det resultat, at Moulay ben Arafa nu besluttede at abdicere. For første gang syntes Marokko at stå enigt og sluttede op om Muhammed ben Youssef.

Få dage senere ankom sultanen til Paris fra sit eksil på Madagascar og modtog repræsentanter for de forskellige grupper i Marokko. Overfor Istiqlal og FDI forsikrede han, at han ville indføre demokratisk styre og et konstitutionelt monarki i Marokko. Også repræsentanter for de franske kolonister blev modtaget og fik en erklæring om, at Muhammed ben Youssef betragtede dem som et væsentligt islæt i det marokkanske samfund, og at han ville drage omsorg for, at deres rettigheder og pligter blev defineret i forståelse med dem. Endvidere måtte den franske regering bekvemme sig til den 5. november at udstede en deklaration om, at den anerkendte Muhammed ben Youssef som Marokkos retmæssige sultan. Man

fastholdt dog Julys principerklæring af 1. oktober, og at Marokko skulle have en status som en »moderne, fri og suveræn stat, forenet med Frankrig gennem varige bånd i et frit akcepteret gensidighedsforhold«. Endelig underkastede også el Glaoui sig og bad knælende sultanen om tilgivelse for sine handlinger. Hermed havde sultanen sejret totalt og han blev ved sin tilbagevenden til Marokko hilst som triumfator.

DET FRANSKE VÆLDES AFVIKLING

Den franske regerings erklæring af 6. november 1955 betegnede vel noget nær en kapitulation, men visse områder som politi, forsvarsvæsen og udenrigspolitik lå dog stadig i franske hænder. Forhandlinger om den fremtidige ordning skulle snarest indledes mellem Rabat og Paris. De blev også åbnet midt i februar 1956 og endte den 2. marts med en overenskomst, underskrevet af den franske udenrigsminister Pineau og den marokkanske ministerpræsident, Si Bekkai. Herved indrømmede Frankrig yderligere Marokko ret til at udpege egne diplomatiske repræsentanter og til at kontrollere sine egne væbnede styrker. Dermed var vejen banet for en uafhængig marokkansk udenrigspolitik, og i april 1956 blev Istiqlals generalsekretær, Ahmed Balafrej, udnævnt til udenrigsminister. I et fransk-marokkansk communiqué hed det endvidere, at Fez-traktaten ikke længere kunne betragtes som tidssvarende, og at Marokko og Frankrig ville forhandle videre som suveræne og ligeberettigede stater.

Martsoverenskomsten 1956 syntes således ligesom novemberaftalerne 1955 at skulle danne optakt til en gennemgribende fransk-marokkansk traktat, men en sådan har ladet vente på sig. Årsagen er sikkert, at ingen af parterne har anset det rette øjeblik for at være inde. For Frankrig er det vigtigt, at dets tropper står i Marokko, så længe der kæmpes i Algier, og det kan ikke forvente at få denne ordning gjort permanent i en traktat med sultanen. På den anden side er det ikke i marokkansk interesse at få forhandlingerne herom til at gå i hårdknude, da der heraf kan følge ophør af den økonomiske hjælp fra Frankrig, som Marokko har så hårdt brug for, og en flugt af fransk kapital, franske erhvervsdrivende og franske tjenestemænd, som landet ikke kan undvære.

De franske troppers tilstedeværelse har dog givet anledning til mange rivninger. Fra tiden før sultanens tilbagevenden var fransk militær engageret i kampe mod den såkaldte nationale befrielseshær, der kæmpede i Riff-bjergene, og som franskmændene hævdede blev forsynet med våben fra Ægypten, ligesom den øjensynligt virkede sammen med oprørerne i det vestlige Algier. Da franskmændene i maj 1956 satte større styrker ind mod Riff-rebellerne, afstedkom det en forværring i forholdet mellem Frankrig og Marokko, men marokkanerne måtte finde sig heri, bl. a. fordi

deres egen regulære hær på 20–30.000 mand slet ikke kunne måle sig med de 60–80.000 soldater, Frankrig stadig havde stående på marokkansk territorium. Forholdet blev yderligere spændt, da franske tropper i juli 1956 besatte Agadir og Foum el Hassane i det sydlige Marokko – formelt og måske også reelt med den motivering, at man var nødt til det for at bekæmpe oprørere i det sydlige Algier, men antagelig også ud fra erkendelsen af, at Marokkos sydgrænse ikke er fastlagt, og at der blandt marokkanske nationalister var blevet rejst krav om store områder, som franskmændene betragtede som dele af Fransk Vestafrika. Den alvorligste affære indtraf dog i oktober 1956, da franskmændene ved et kup fangede nogle af de mest fremtrædende algierske oprørsledere, da de i fly var på vej fra et besøg hos sultanen til en visit i Tunis. En bølge af anti-franske demonstrationer og uroligheder gik over Marokko, og særlig galt blev det i Meknès, hvor marokkanere foranstaltede en massakre på det franske befolkningislæt.

Affæren satte fart i den udvandring af franske kolonister, som allerede forinden var kommet i gang. Som helhed havde forholdet mellem kolonister og marokkanere ellers formet sig bedre siden Muhammed ben Youssefs tilbagevenden, end man havde kunnet vente, og sultanen havde ikke lagt skjul på, at han anså det for at være i Marokkos interesse, at franskmændene forblev i landet med deres kapital og tekniske kunnen. I visse tilfælde var det dog kommet til episoder, således i september 1956 da et halvt hundrede medlemmer af »Présence Francaise« blev udvist for at have propaganderet blandt berberne imod araberne. Den franske regering protesterede mod udvisningerne – dog mindre ud fra den opfattelse, at kolonisterne var uskyldigt forfulgt, end af principielle grunde.

SPANSK MAROKKO

Begivenhederne i Fransk Marokko fik også indflydelse i den spanske zone. I henhold til 1912-aftalerne skulle Marokkos enhed opretholdes, men den spanske zone dog have administrativt og finansielt selvstyre. Sultanens stedfortræder blev kaliffen i Tetuan, men den egentlige hersker var den spanske højkommissær, hvis rolle nøje svarede til generalresidentens i Fransk Marokko.

Sammenlignet med den franske zone var den spanske underudviklet og havde ikke under det europæiske vælde oplevet en opblomstring som den øvrige del af landet. Men Spansk Marokko havde også fordele, sammenlignet med det franske område. Klasseforskellen mellem marokkanere og flertallet af spaniere var langt mindre i den forstand, at de var nogen-

lunde lige fattige, og at der fandtes en hovedrig både spansk og arabisk overklasse. Desuden var marokkanerne i en forholdsvis gunstig stilling under Franco-regimet i Spanien, idet den spanske diktator havde undertvunget sit land med udgangspunkt i Marokko og til dels ved hjælp af mauriske krigere. Endvidere tjente det til fordel for marokkanerne, at Franco i sin isolerede stilling efter 2. verdenskrig tilstræbte en forståelse med de arabiske lande, rettet mod Storbritannien og Frankrig.

Det var derfor ikke særlig ejendommeligt, at Spanien i 1953 fandt det formålstjenligt at kritisere Frankrigs Marokko-politik og træde op som fortaler for Muhammed ben Youssef efter dennes afsættelse. Kaliffen af Tetuan fastholdt med højkommissæren, general Valinos støtte, at Muhammed ben Youssef måtte betragtes som landets retmæssige hersker. I begyndelsen af 1954 var forholdet mellem Spanien og Frankrig følgelig i den grad spændt, at den franske regering sendte yderligere flådestyrker til basen Oran i Algier, men selv om det i Tetuan kom til demonstrationer til fordel for den afsatte sultan, skete der ikke andet, end at regeringen i Madrid stillede sig bag højkommissæren og erklærede, at Spanien fortsat ville »respektere traktaterne og være loyal mod dets marokkanske brødre«. Senere anklagede franskmændene Spanien for at se gennem fingre med, at marokkanske nationalister opererede fra Spansk Marokko, og for at våben til den nationale befrielseshær blev modtaget her.

Ikke desto mindre så det i første øjeblik efter Frankrigs kapitulation i november 1955 ud til, at Spanien ville forsøge at beholde sit greb om den spanske zone uanset befrielsen af Fransk Marokko. Franco fandt, at der var begået en utilgivelig fejl ved at indføre et demokratisk styre i Rabat, og han erklærede, at det var i modstrid med det marokkanske folks interesser at indføre »politiske partiers intrigeren«, som kun kunne føre til en kommunistisk magtovertagelse.

Udtalelserne vakte stor utilfredshed i Marokko, men i begyndelsen af 1956 måtte Spanien bøje sig, efter at det var kommet til optøjer og terroristisk virksomhed i den spanske zone. I begyndelsen af april 1956 aflagde Muhammed ben Youssef besøg i Madrid med det resultat, at der den 7. april blev undertegnet en overenskomst, der i hovedtrækkene var identisk med den fransk-marokkanske aftale af 2. marts 1956. Herved ophævedes Madridkonventionen af 1912, og der aftaltes nye overenskomster, dels om et »frit samarbejde« mellem de to nationer, dels om de i Marokko bosiddende spanieres friheder og rettigheder. Desuden anerkendte man Marokkos interesse i militær, økonomisk og teknisk bistand fra Spanien. Dermed var også det spansk-marokkanske problem i hovedsagen løst, og kort efter fulgte en ordning, hvorefter Tangers internationale status blev ophævet og byen vendte tilbage under marokkansk suverænitet.

DET FRIE MAROKKOS PROBLEMER

Franskmændene havde kunnet herske i Marokko gennem mere end 40 år ved at spille på de indre marokkanske modsætninger, og det var åbenbart, at der også herskede store divergenser mellem de forskellige nationalistiske organisationer. Der var derfor grund til at stille sig skeptisk overfor udsigterne til, at befrielsen skulle efterfølges af ordnede forhold i Marokko.

I den første tid efter november 1955 så det også alt andet end lyst ud. De yderligtgående gruppers terroristiske aktivitet fortsatte med så godt som uformindsket styrke og mange attentater fandt sted mod traditionalister og folk, der havde samarbejdet med franskmændene. Det værste eksempel var vel nok lynchningen af kaliffen af Fez, der blev dræbt af en menneskemængde i Rabat, umiddelbart efter at han havde været hos sultanen for at gøre afbigt for sin deltagelse i kuppet imod ham i 1953. Også pashaen af Marrakesh's tilhængere gik det hårdt ud over, ikke mindst efter at el Glaoui selv var afgået ved døden i begyndelsen af 1956. Terrorister vendte desuden nu og da deres aktioner mod de mere moderate nationalister, som stod sultanen nær og som delte dennes ønske om en udsoning med Frankrig og det franske befolkningselement i Marokko. Det var navnlig den nationale befrielseshær, der var på spil, og i endnu højere grad en ret kommunistisk påvirket terroristorganisation, »Den sorte halvmåne«, men også den fløj af Istiqlal, der orienterede sig efter Cairo, demonstrerede meget radikale tendenser.

Den værste spænding var dog blevet udløst allerede i december 1955, da den første repræsentative marokkanske regering blev dannet under ledelse af *Si Bekkai,* der var nært knyttet til sultanen og som ikke tilhørte noget parti. Af de 21 ministre kom de 9 fra Istiqlal og 6 fra FDI, mens 6 var uafhængige. Sammensætningen blev således efter sultanens ønske, selv om Istiqlal havde krævet alle pladserne.

Regeringsdannelsen betød, at de ulmende modsætninger mellem Istiqlal og FDI midlertidigt blev bilagt, og at man i stedet i samarbejde med sultanen kunne forsøge på at løse det problem, den nationale befrielseshær udgjorde. I sommeren 1956 gik størsteparten af denne imidlertid ind på at lade sig indrullere i den regulære marokkanske armé, og dermed var den værste trusel fra disse væbnede styrker afværget. Resterne fortsatte kampen i Algier for størstedelens vedkommende, mens andre helligede sig den opgave at gøre situationen ubehagelig for de franske styrker og navnlig at arbejde for et Stor-Marokko ved udvidelser i de områder, som Frankrig betragter som Fransk Vestafrika.

Afklaringen af forholdet til befrielseshæren medførte imidlertid, at Istiqlal skærpede sin kurs og på en kongres i Rabat i august 1956 beslut-

tede at trække sine ministre ud af regeringen med det formål at få et rent Istiqlal-ministerium. Beslutningen betød, at de radikale havde sejret over de moderate i Istiqlal, og i oktober måtte sultanen til en vis grad bøje sig. Alle FDI-ministre gik af, og Istiqlal besatte et flertal af posterne i regeringen, som Si Bekkai dog vedblev at stå i spidsen for.

I udenrigspolitisk henseende har naturligvis forholdet til Frankrig og Spanien stået i forgrunden siden befrielsen, men også andre spørgsmål har været af betydning. Det var en helt naturlig ting, at det frie Marokko i 1956 blev optaget i FN, og ligeledes at den marokkanske regering søgte et nært samarbejde med Habib Bourguiba's Tunis – ikke mindst fordi sultanen og den tunesiske ministerpræsident ser på samme måde på præsident Nassers ambitioner som panarabisk førerskikkelse, og fordi disse to nordafrikanske ledere begge vedkender sig en arv fra Frankrig og erkender, at deres landes interesser knytter dem til Vesten. Muhammed ben Youssef og i endnu højere grad hans Istiqlal-ministre er dog ligesom Bourguiba af den opfattelse, at krigen i Algier udgør en yderst alvorlig hindring ikke alene for samarbejdet med Frankrig, men for hele det gode forhold til den vestlige verden. Den voksende misstemning over den franske krigsførelse i nabolandet har desuden ført til, at Marokko – såvel som Tunis – i højere grad har søgt tilknytning til USA. Her har Marokko stærke kort på hånden, fordi de vigtige baser, som De forenede Stater i 1950 erhvervede gennem en aftale med Frankrig, ikke var blevet anerkendt af nogen marokkansk myndighed. Følgelig har Marokko i sine forhandlinger med Washington benyttet dette forhold som et middel til at opnå løfte om betydelig økonomisk hjælp fra USA, og i det hele taget synes amerikansk indflydelse godt på vej til at trænge ind, hvor den franske må vige.

NIGERIAS ERHVERVSGEOGRAFI

C. G. FEILBERG

Det er ofte nok sagt om Indien, at det ikke er et land, men en verden. Noget lignende kan siges med hensyn til Englands store afrikanske koloni Nigeria. Landet er vel ikke så stort som Indien, kun omtrent 1 mill. km² med ca. 32 mill. indbyggere. Men dette er det største folketal, der forekommer i noget statsområde i Afrika, og Nigeria bebos af en broget mangfoldighed af folk. Nigeria ligger ved Guineabugten under de samme breddegrader som det sydligste indien og Ceylon. Det har også en modsætning mellem mørkhudede folk i syd og en gruppe mere lyshudede i nord, der formodentlig stammer fra indvandrere, og der har været tilløb til en kastedeling.

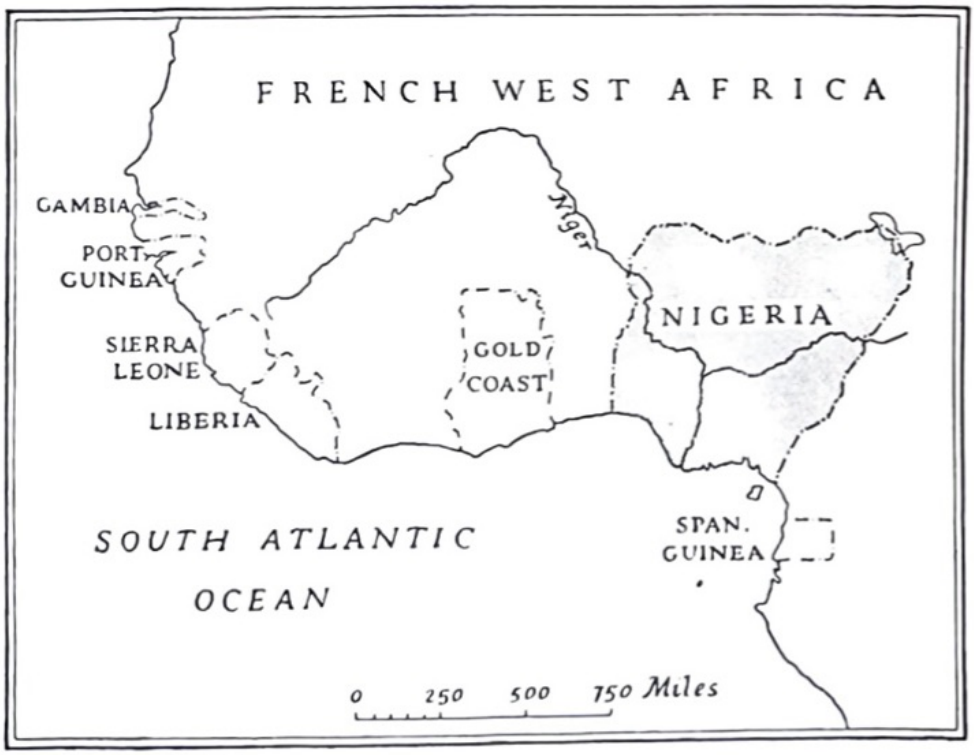

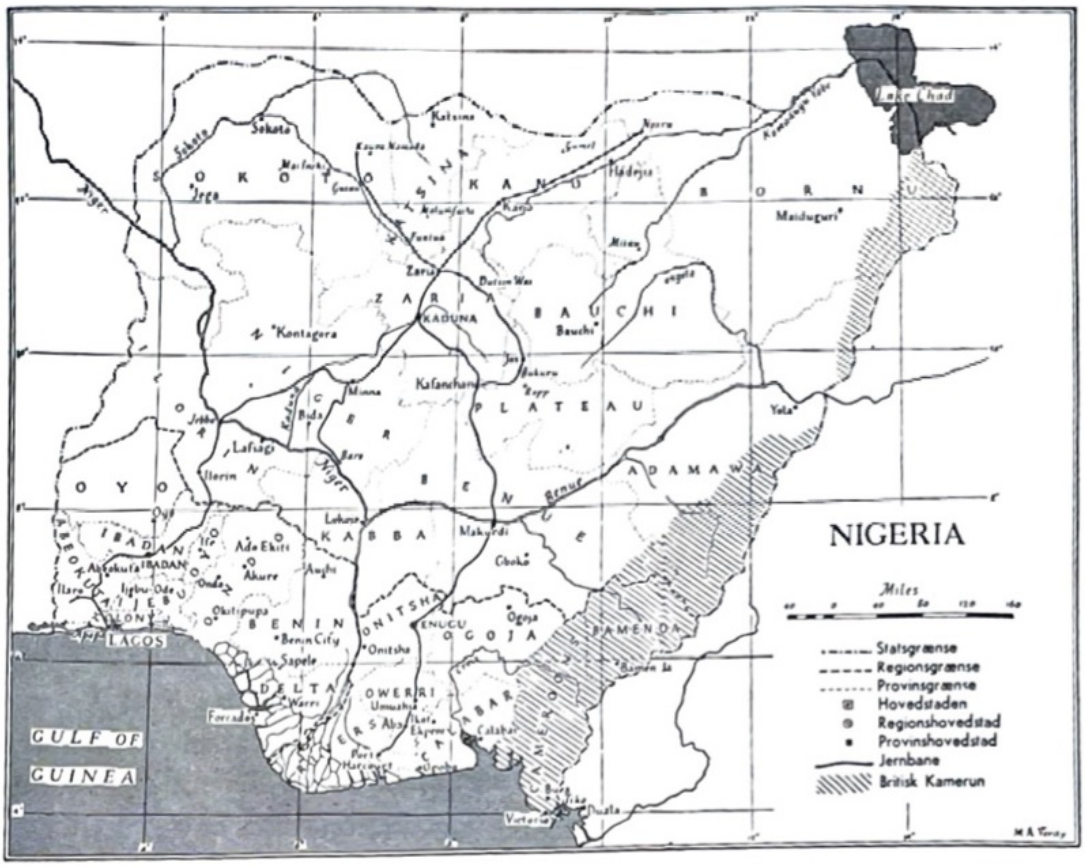

OVERSIGT OVER NATURGEOGRAFIEN

Et kort overblik over Nigerias naturgeografi tager nemmest sit udgangspunkt i landets store hovedfloders forløb. Halvdelen af landet er højland, der ligger mere end 300 m (1000 eng. fod) over havet. Tværs igennem landet strækker sig to meget brede bræmmer af lavland. Den ene bræmme følger kysten, den anden begynder i Nigerias nordvesthjørne og bøjer i en stor bue mod sø. og ø. tværs gennem landet til østgrænsen. Gennem lavlandet i det mellemste Nigeria løber landets to største floder. Fra nordvest kommer Niger, fra øst Benue. Omtrent midt i landet mødes de og løber under benævnelsen Nedre Niger mod syd gennem et tredje bredt lavlandsområde ud til kysten.

Man kan da i meget grove træk dele Nigeria i tre dele: 1) Nord-Nigeria, 2) Mellemste Nigeria, lavlandet omkring Nigers og Benues løb, og 3) Syd-Nigeria, som atter deles i en østlig og en vestlig del af Nedre Niger. Politisk er Nigeria delt i tre regioner: Northern Region omfatter stort set det, vi her har kaldet landets nordlige og mellemste del. Hovedstaden er Kaduna. Eastern Region og Western Region omfatter henholdsvis den østlige og den vestlige del af Syd-Nigeria. Hovedstæderne er Enugu og Ibadan. Lagos er fællesregeringens sæde.

Nigerias kyst forløber i jævne og buede linier uden dybe indskæringer. Dens vestligste del er en sandkyst med laguner bagved. I sumpene ved Nigerdeltaet, som har en labyrint af arme, tager mudderet overhånd. Næsten hele kysten følges af sandrevler. Nigerdeltaets mange grene og de brede laguner er alle indbyrdes forbundne, så det hele udgør en sammenhængende vej af roligt vand fra Nigerias vestgrænse næsten helt til østgrænsen.

Det er de brede øst-vest forløbende plantebælter, der især betinger forskellene i landskabstype mellem Syd- og Nord-Nigeria. Den, der første gang fra havnebyen Lagos kører ad den godt 150 km lange vej op til Western Region's hovedstad Ibadan, tror, at han næsten hele vejen kører gennem tropiske skove. Den asfalterede vej slynger sig bestandig, så ser man fremad eller bagud, er det som om skoven lukker overalt. Men dette er kun et bedrag. Så snart man gennem den bræmme af krat og palmetræer, der står langs vejen, trænger ind til siderne, står man ved dyrkede marker eller ved plantede lunde af tropiske frugttræer.

Over størstedelen af Syd-Nigeria er den årlige nedbør mere end 1,5 m. Kun et par måneder er i indlandet næsten regnløse, og april til oktober har man den egentlige regntid. Gennemsnittet af årets højeste og laveste temperatur ligger mellem 20° og 35°. Luftfugtigheden er stor (nogle steder 95–99 %) og virker f. eks. i Lagos ligefrem trykkende. Det er det klima, hvis vegetations klimaxformation er den tropiske regnskov. Men egnen er så tæt befolket, at egentlig regnskov er trængt tilbage til stejle skrænter langs bække og steder, der ligger fjernt fra bebyggelsen.

Landskaberne i Mellem- og Nord-Nigeria har en helt anden karakter. Det, der på kort over disse egne angives som savanne, er i virkeligheden en endeløs løvfældende skov, snart tæt og frodig, så man i kølige morgener kan mindes den nyudsprungne danske bøgeskov, snart mere åben eller med forhugne og vredne træer, der bringer en til at tænke på et forkrøblet vestjysk egekrat. Tornede krat kan også forekomme, og ved Nigerias nordgrænse er de meget udbredte. Vegetationens karakter er skiftet med klimaet. Nedbøren er mindre, i det egentlige Nord-Nigeria noget over eller under 1 m, og 5–7 måneder har ingen eller meget lidt regn. Heden i den tørre tid når ca. 40° om dagen.

En meget væsentlig årsag til de forkrøblede træer og til de stive græssers udbredelse er de hyppige brande, der hærger regionen. De skyldes ikke blot, at man vil afsvide den vilde vegetation for at opdyrke jorden. Men ild benyttes også ved de store drivjagter. Når man f. eks. færdes i provinsen Adamawa ved østgrænsen i tørtiden, kan man om dagen se store røgskyer fra brand, og om natten kan kilometerlange strækninger af horisonten være et glødende ildhav. Ved tørtidens begyndelse brænder man gerne et bælte rundt om landsbyerne af for at sikre sig mod de senere brande.

Midt i Northern Region rejser det lille Jos Plateau sig med ret stejle skrænter 600 m og mere over den øvrige højslette. Oppe på det er klimaet lidt køligere og behageligere for europæere.

Gennemgående kan dyrket jord i troperne vistnok siges at være næringsfattigere end god europæisk agerjord. Der er grund til særlig at mærke sig to jordbundstyper i Nigeria. I Vest-Nigeria finder man på ryggen af mange bakkedrag en dyb vandholdende og frugtbar, leret jord, som er velegnet for dyrkning af kakaotræet. Jorden på bakkeskråningen derimod er sandet og indeholder jernkonkretioner. Længst mod nord i Nigeria findes udstrakte sandjorder. Sandet menes ført ind med vinden fra nord i en tidligere meget tør periode. Disse lette sandjorder af middel godhed har vist sig velegnede til dyrkning af hirse og jordnødder. Den sydligste bræmme af denne jordbundstype er så finkornet, at jorden bliver tungere og mere vandholdig. Den har vist sig som en god bomuldsjord.

NIGERIAS STATSLIGE ORGANISATION OG NATIONALE SAMMENSÆTNING

Som allerede omtalt er Nigeria politisk delt i tre regioner:

Northern Region.....	730.000 km²	ca. 17 mill. indb.
Western Region.....	116.000 km²	ca. 6,5 mill. indb.
Eastern Region.....	120.000 km²	ca. 7,9 mill. indb.
	966.000 km²	ca. 31,4 mill. indb.

Britisk Kamerun og dets befolkning er indbefattede i tallene for Northern og Eastern Region. Der er i årene efter 2. verdenskrig indført en vis grad af selvstyre i Nigeria. Efter ordningen af 1954 er Nigerias øverste udøvende myndighed generalguvernøren i Lagos, som præsiderer i forbundsministeriet, der består af tre høje embedsmænd og 10 nigerianske medlemmer, tre for hver region og een for Syd-Kamerun, der administreres sammen med Eastern Region. I spidsen for hver af regionerne står en guvernør, og bortset fra Northern Region er ministrene i de regionale regeringer udelukkende afrikanere. Men de bistås i styret af engelske sekretærer.

Lokalstyret er bygget op omkring de stedlige indfødte myndigheder: Emirer og høvdinge. Det tager sig af politi, skolevæsen, sundhedsvæsen, skatteopkrævning, retsvæsen, bygning af anden rangs veje og vandforsyning. Det lokale selvstyre er under opsyn af engelske residents og district officers.

Denne inddeling i regioner og de mange lokale administrationsenheder er en naturlig følge af, at der i Nigeria bor ikke eet, men mange folk. En gennemgang af sprogkortet i håndbogen »Languages of West Africa« viser, at der tales henved 100 forskellige sprog i Nigeria, som kan henføres til fem eller flere større sproggrupper. Mange af disse sprog er tilmed »dia-

lect clusters«, bestående af flere dialekter, blandt hvilke det er vanskeligt at fremhæve en enkelt som den vigtigste. Mange af sprogene tales kun af 10.000 til 20.000 mennesker. Navnlig ved østgrænsen og i Kameruns bjergland er sprogtrængselen stor. Andre sprog tilhører grupper af størrelsesordenen omkring et hundredtusind. Endelig er der nogle få sprog, der tales af flere millioner. Håndbogen opgiver:

Hausa	3,6 Mill.
Ibo (Igbo)	3,2 -
Yoruba	3,1 -
Fulani	2,0 -
Ibibio	1,0 -

Disse tal beror alle på ældre folketællinger, så nu er de for små. En vurdering fra de sidste år regner Nigerias Hausa talende indbyggere til 5 mill. Da sproget desuden tjener som lingua franca ud over Northern Region, forstås det af mange flere. Også Fulani hører hovedsageligt hjemme i Northern Region. De kan være temmelig lyshudede. Yoruba er det herskende sprog i Western Region, Ibo og Ibibio i Eastern Region. Ved siden af Hausa tjener nu også engelsk som et internationalt sprog i Nigeria; navnlig mange unge forstår det, fordi de har gået i skole.

Man kan indse, hvor store vanskeligheder denne rigdom på sprog frembyder, ikke blot for den etnograf, der ønsker at trænge ind i folkenes kultur, men også for administrationen, f. eks. en engelsk dommer, der ønsker at trænge til bunds i en retssag, eller bare en district officer der skal forklare en forholdsregel. Hausa er nogenlunde nemt at lære for Europæere. Men andre af sprogene, f. eks. de sydnigerianske i hvilke ordets tonemønster betyder lige så meget for forståelsen som konsonanter og vokaler, er meget fremmede for os.

Man bør altid have disse sprogvanskeligheder in mente, når man læser sociologiske og psykologiske studier over vestafrikanske folk. At oversætte standardspørgsmålene i en intelligensprøve til et af disse sprog på en måde, så de kan tjene til sammenligning af afrikanerens intelligens f. eks. med en europæers, er vistnok umuligt.

BEFOLKNING OG BYER

Af større statsområder i Afrika syd for Sahara er Nigeria det, der udviser den største befolkningstæthed. De største tætheder indenfor landet selv forekommer dels mod syd – i flere egne her bor over 100 indb. pr. km² – dels i nord omkring Kano og på Jos Plateauet.

Særligt forbavsende virker det store antal byer i Vest-Nigeria. Folke-

tællingen i Nigeria (1953) definerer en by som »et bebygget areal der har en befolkning på 5000 eller derover i en kompakt enhed«. Set fra dette synspunkt udgør bybefolkningen i Western Region 47,9 %, i Eastern Region 14 %, i Northern Region 9 % af det samlede indbyggerantal. Af Nigerias 12 byer med over 70.000 indb. er de 9 Yoruba byer, og de 6 af disse har over 100.000 indb. Ingen, der rejser i Yoruba området, kan undgå at modtage et stærkt indtryk af disse byer: denne mængde af firkantede huse med brune lervægge og skrå tage af blåligt eller rustent bølgeblik, som breder sig over vidtstrakte arealer, tilsyneladende ret planløst. Særlig stærkt virker Ibadan, Nigerias største by med ca. en halv mill. indb., hvoraf kun godt 400 hvide (1952). Byen ligger i en lavning mellem højdedrag, fra hvilke man har et godt udblik over den. Nogle få af husene i byen er endnu store compounds, firlængede anlæg omkring en gård. Denne bygningsmåde svarer til den traditionelle storfamilie, inden for hvilken en ældre mand med sine hustruer og sit afkom, flere yngre ægtepar o. s. v. holder sammen i et lukket bygningskompleks under hans ledelse. Polygami er almindeligt. Ind mellem de typiske een-etages huse og langs nye veje i byens udkant forekommer to-etages bygninger med en stor fløjdør midt i facaden og balkon over. De er gerne bygget af velhavende folk, og stilen er vistnok indført af syriske købmænd. Midt gennem denne husvrimmel er så skåret nogle store hovedstrøg med åbne rendestene langs siderne, men intet fortov for fodgængere. Her må den store trafik – privatautomobiler, busser, lastbiler – bane sig vej mellem fodgængerstriberne langs husene. Firhjulede trækvogne, geder og høns bidrager til at gøre færdselen mere indviklet. Tæt ved banegården i byens nordøstlige del ligger det moderne forretningskvarter i to hovedgader, hvis stormagasiner og butikker indehaves af europæere (især englændere), syrere (libanesere) og – relativt få afrikanere og indere. Når man går videre ad hovedstrøgene ind gennem byen, befinder man sig hurtigt i et rent afrikansk forretningskvarter med tætliggende små boder på begge sider af gaden. Også her sælges masser af importerede industrivarer: bomuldstøjer med brogede mønstre, konserves, elektriske håndlygter, pakker med kiks, sæbe, spejle, kamme, briller o. s. v. Dernæst landets egne varer: Øl, frugtdrikke, mel af yams og maniok, de talløse krydderier, af hvilke den lakrøde peber er det mest iøjnefaldende.

Provinsbyerne har et lignende præg som den afrikanske del af Ibadan, blot er de ældre hustyper, een-etages huse og compounden mere dominerende. Befolkningen i provinsbyerne lever overvejende af landbrug, selv i Ibadan er 20 % af befolkningen direkte beskæftiget ved det. Byerne ligger som centrum i et stort areal af marker, som ejeren ofte kan have temmelig lang vej ud til. Dernæst findes der i større provinsbyer altid en del håndværkere. Sædvanlig driver dog håndværkeren tillige lidt landbrug, hvorved han producerer en væsentlig del af familiens føde.

HÅNDVÆRK

En undersøgelse over håndværkerne i tre provinsbyer i Yorubaland skelner mellem de gamle og de nye håndværkstyper. De gamle håndværk repræsenteres af grovsmede, træskærere, vævere og folk, der tildanner kalebasser – disse bruges som kar, flasker m. m., og overfladen dekoreres med udskårne mønstre. Håndværkerne er gerne mænd, men i en af byerne er det kvinderne der væver. Der bruges mange redskaber: hamre, blæsebælge, forskellige former af knive og økser, men de kan alle fremstilles lokalt. Også væveren kan selv bygge sin væv af egnens materialer. Der er ikke noget stort kapitaludlæg til materialer. Håndværkeren fremstiller gerne tingene efter ordre, og kunden betaler en del af summen forud. Grovsmeden kan fremstille nogle hakker og knive til tilfældigt salg, men han har aldrig noget stort lager. Der er intet behov for samarbejde i større stil.

Disse håndværk drives af bestemte slægter, og arbejdere af fælles slægt har et fælles arbejdssted. Sønnen lærer faderens håndværk, og når han er 16 år, kender han det i hovedsagen. I en compound, hvor flere driver samme håndværk, er den ældste mand, *bale*, lederen. Han har autoritet både i spørgsmål, der angår håndværket og slægtens sociale liv. Det er også bale, der på slægtens vegne udfører de religiøse ceremonier. Den økonomiske og sociale virksomhed løber i eet for disse mennesker.

I dette århundrede er der i sammenhæng med den stigende levefod kommet mange nye håndværksbrancher til: Guldsmede og folk der laver billige smykker af messing, kedelflikkere, bøssemagere, savskærere, som fælder træer og skærer dem til planker, tømrere, skræddere, barberere, bygningshåndværkere, læderarbejdere, vadskemænd og cyklereparatører. F. eks. havde byen Iwo med ca. 50.000 indb. i 1952 40 guldsmede, 120 tømrere, 400 skræddere, 50 skomagere og 80 barberere.

Hver af disse håndværkere må først skaffe sig noget værktøj og nogle maskiner, der som oftest er fabrikeret i England. Skrædderen må have en symaskine, som koster 25 £. En barber eller en tømrer kan få de nødvendige redskaber for 5 £. Vadskemanden skal have et strygejern til trækul. Ofte drejer det sig om sager, som hører til bohavet i ethvert hjem i Europa. Men her løber man til skrædderen, dersom ens klæder er revet itu. Kvinderne kan vadske deres mænds tøj, men ikke stryge det, så manden bringer gerne sine større dragtstykker til vadskemanden. Håndværkerne søger at opretholde den anskuelse, at kun en person, der er trænet i mange måneder i et af disse arbejder, kan udføre det på tilfredsstillende måde.

Disse nye håndværkere har heller ikke kapital nok til at påtage sig et arbejde uden ordre. Håndværkeren må gerne holde sig i nærheden af sin forretning, for at ikke en kunde på grund af hans fraværelse skal gå til en

anden. Der spildes derved megen tid, idet han godt kan sidde i sit værksted hele dagen og blot have arbejde en tredjedel af tiden.

Disse nye håndværk er ikke som de gamle knyttet til bestemte slægter, og håndværkerne har da søgt en sikring gennem en ny form for organisation. I løbet af de senere årtier er der af sig selv opstået lavsorganisationer iblandt dem, som i mange måder kan minde om vore middelalderlige lav. Bevægelsen er måske udgået fra Lagos. Også lavet har sin *bale,* den ældste inden for faget eller en valgt leder. Medlemmerne skal registreres i lavet, har mødepligt ved lavsmøderne og betaler kontingent. Hvis en håndværker ikke vil slutte sig til lavet, kan byens »konge« (en stedlig høvding) gribe ind og tvinge ham. Da håndværket ikke længere er et slægtsanliggende, antager man læredrenge på kontrakt, og forholdet kontrolleres af lavet, som også skal våge over arbejdets standard og priserne. Man kan godt tage højere pris af en velhavende mand og må ikke være for hård ved den fattige. Lavet afgør også stridigheder, der opstår mellem lavets medlemmer indbyrdes og mellem dem og deres kunder. Derimod er et medlems sociale sikkerhed stadig knyttet til hans slægt.

DET TRADITIONELLE LANDBRUG I SYD-NIGERIA

Man får vistnok et klarere billede af et traditionelt tropisk bondelandbrugs karakter ved at gennemgå et enkelt eksempel end ved at beskrive det i bred almindelighed. Den engelske Etnograf C. Daryll Forde har opholdt sig det meste af et år i en stor landsby eller by i Eastern Region, hvis befolkning hørte til en af de små nigerianske stammer.

Byen Umor ligger ca. 100 km n. for Calabar på grænsen mellem regnskov og løvfældende skov. Terrænet er ret jævnt. Landsbyens samlede territorium er 122 km², dobbelt så stort som Amager. Midt i området dækker den store tæt byggede by ca. 60 ha, og dens samlede indbyggerantal kan anslås til 11.000. Fra byen stråler stier ud til alle sider, forgrener sig og mødes atter for at fortsætte til andre landsbyer. Til begge sider for disse stier strækker de interimistisk dyrkede arealer sig. Forde opgjorde det samlede dyrkede areal til 46 km², hvoraf dog kun 8 til 10 km² var i drift årlig.

Dyrkningens turnus bestemmes af regntiden, april til oktober. Efter den anden månecyklus i den tørre tid, i begyndelsen af januar, ryddes den jord, der skal dyrkes. Dette foretages af flere mænd i fællesskab. Unge træer og buske hugges om. De større rødder graves op. 10 til 15 dage senere, når det hele er tørt, brændes det af. Man hjælper hinanden med at kontrollere ilden. Derefter laves med hakken høje til at plante den vigtigste dyrkede plante yam i. Yam erstatter brød og kartofler hos os. På skråningen af de

store høje og imellem dem dyrkes andre planter: taro, majs, okra (en Hibiskusart, hvis unge frugter spises), græskar. Der er også små stykker med jordnødder, og langs randen af markerne dyrkes peberbuske. Hen på foråret rejses stænger, som yamsrankerne kan slynge sig op ad. Gentagne gange luges. Fra juli kan de tidlige yamssorter høstes, og i oktober-november følger den egentlige yamshøst. Knoldene vadskes, tørres og lægges i stabler. De mange forskellige arbejder foretages enten vekslende af mænd og kvinder eller af begge i fællesskab. På landsbyens jord findes også små lunde af frugtbærende urter og træer: Bananer, Papaya, Kokospalme og kolanød.

Slægtskab er basis for jordens besiddelse. Hver stor slægt har sit distrikt i selve byen og af byjordene. Hver familie i en slægt har sine jorder langs en af stierne, men midlertidig kan en anden familie også få jord der, hvis det er nødvendigt. En »markvejældste« har rede på familiemedlemmernes rettigheder langs vejene. Hver midaldrende mand med familie har sine bestemte sædvanlig rektangulære stykker i forskellig afstand fra stien. En mand med to koner og 3–4 børn kan have ca. 3 ha, hvoraf en god halv ha tages ind til dyrkning om året.

Et særligt element i landbruget er oliepalmerne. Når kratskoven ryddes, lader man oliepalmerne, som findes rigeligt på arealet, stå. I store klaser bærer de blommestore røde frugter. Af dem udvindes den olie, der bruges næsten til hvert måltid samt som belysningsolie i lerlampen. Af saft, som tappes fra palmens blomsterstilk, laves palmevin.

I denne skildring må man særlig mærke sig to ting: 1) at jorden en stor del af tiden ligger hen i krat. Da der ikke bruges gødning, og da den stærke troperegn udluder næringsstofferne af den blotlagte jord, er denne brakning, hvorunder jorden springer i skov og regenererer – bl. a. dannes lidt humus –, absolut nødvendig. 2) Jorden er slægtens ejendom, den almindelige opfattelse i disse egne. Den tilhører de folk, der har levet, lever og vil komme til at leve i byen. Forfædrenes ånder bor i jorden. Høvdingen eller familieoverhovedet bestemmer over den og kan omfordele den efter de enkelte familiemedlemmers behov. På den anden side vil man respektere, at den, der faktisk dyrker et stykke jord, også har brugsretten i fremtiden. Ejendomsforholdene rummer altså både mulighed for individuel brug af jorden, men også for at hæmme den enkeltes udvikling af hans landbrug.

Kakaodyrkningens fremtrængen kan bringe det traditionelle landbrug ud af ligevægt. Bønder, som vil tage del i kakaodyrkningen, søger naturligt hen i nærheden af jernbanen og de store hovedveje. Produktionen af de almindelige næringsplanter bliver underordnet. Jordstykker, der ikke altid er af første kvalitet, dyrkes med dem, og der undes ikke jorden hvileperiode nok, så den udpines eller lægges blot for erosion.

HAUSASTATERNE I NORD-NIGERIA

Hausaerne bor i den centrale og den vestlige del af Nord-Nigeria, den åbne, lyse, parkagtige savanne med skov langs vandløbene. I modsætning til sydens landbrug, der er baseret på rodfrugter, er hausaernes landbrug baseret på kornavl. De vigtigste kornarter er durrah og hirsearter, dernæst majs og ris. Men mange andre planter dyrkes også: sydens knoldplanter, krydderurter, jordnødder, bomuld, sukkerrør, løg, indigo, hennah. Der gødes med grøngødning og kvægets ekskrementer. Der bruges kunstvanding langs floderne. Plove er nu indført; de trækkes af hornkvæget.

Mens kvægavlen hidtil har været ubetydelig i det sydlige Nigeria og også hæmmes af tsetsefluen i det mellemste Nigeria, holdes der meget kvæg, heste og æsler i Nord-Nigeria. En folkegruppe, Bororo eller kvægfulani, er nomadiserende kvægavlere. I regntiden drager de nordpå med deres kvæg til tørrere egne, efter regntiden sydpå. Når de passerer Hausamarkederne, sælger de der kød, gødning, surmælk og smør.

Northern Region har på sit store areal kun 4–5 store byer med 50.000 indb. og derover, Kano har 130.000. Disse byer er muhammedanske og minder i deres præg om den nære orient: kasseformige lerhuse med fladt tag, moskeer, omgivende mure. I landsbyerne ser man cirkelrunde lerhuse med kegleformigt stråtag. Byerne har et meget alsidigt udviklet gammelt håndværk med mange specialiteter. Disse byer har fra gammel tid haft handelsforbindelser nordpå via Sahara med middelhavsområdet. Nu kommer impulserne udefra i langt højere grad fra syd, fra havnene ved Guineakysten. Med Hausaordet *fatauci* menes en handel, der drives med en ledende mand i spidsen over lange afstande og mange markeder. Takket være den har Hausaerne kunnet hente salt fra Sahara og kolanødder fra syden. Deres økonomi har altså længe haft en udenrigssektor.

Da englænderne omkring århundredskiftet fik herredømmet i disse egne, fandtes der en statsorganisation, som mindede om feudalvæsen. Til sultanen i Sokoto var f. eks. ved loyalitetsbånd knyttet konger, til disse atter nedefter vasaller, høvdinge over småbyer og ledere af kvarterer i byerne. På denne organisation kunde »indirect rule« opbygges.

Mens både Yorubaer og Hausaer er folk, der længe har haft en ret høj kultur, er forholdene langt mere primitive og samfundsenhederne langt mindre hos de mange »hedenske« folk. Således f. eks. i provinsen Adamawa hvor den danske Sudanmission arbejder.

TRANSPORTFORHOLD

Nigerias udenrigshandel har to store udfaldsporte: havnene Lagos og Port Harcourt, henholdsvis ved kysten af Vest- og Øst-Nigeria. Tilsammen

lastede de i 1953 ca. 2/3 af den fra landet udgående trafik og lossede 4/5 af den indgående.

Nigerias udenrigshandel ad søvejen (i 1000 t.).

	Lagos		Port Harcourt		Alle søhavne	
	lastet	losset	lastet	losset	lastet	losset
1948.....	630	555	274	110	1.285	766
1950.....	735	823	255	150	1.473	1.087
1952.....	760	993	298	217	1.565	1.372
1953.....	726	1.064	408	286	1.744	1.554

Den store vanskelighed for Nigerias havne har været sandrevlerne udfor kysten. Lagos er det eneste sted mellem grænsen mod Dahomey i vest og Nigerdeltaet i øst, hvor en afbrydelse i kystlinien fører ind til lagunerne bagved. Kanalen ind til lagunen holdes nu ved stadig opmudring i en sådan tilstand, at skibe med 25 fods dybtgående kan gå ind. Der er kajer ved Lagos Øen og en mindre ø i lagunens østside, og i de senere år er havnen udvidet med meget moderne kajanlæg forsynet med store flyttelige elektriske kraner ved Apapa på fastlandet vest for lagunen. Fra Lagos løber den ene af Nigerias hovedjernbaner mod nord. Via lagunerne går også nogen omladet fragt til Fransk Dahomey. Og fra Okitipupa ca. 160 km fra Lagos ved lagunerækken mod øst går tømmer og oliepalmeprodukter til Lagos.

Port Harcourt ligger i den østligste del af Nigerdeltaet ved Bonny River. Selve flodlejet, som havnen ligger ved, er dybt, men sejlløbet derind er kroget. (Udenfor skal sandrevlen passeres med kun 21 1/2 til 23 fod vand over. Trafikken lettes dog her af flodbølgen, som når godt 6 fod over revlen, næsten 8 fod ved havnen.) Fra denne havn løber Nigerias anden hovedbane fra kysten mod nord. Den blev oprindelig bygget for at betjene kullejerne ved Enugu.

I Nigerdeltaets vestlige del ligger flere mindre havne: Sapele, Warri, Burutu. Sejladsen hæmmes ved kystens brede sandrevler. Oceangående skibe tager ikke fuld last i disse havne, men fortsætter til Lagos, hvor de indtager resten. Øst for Nigerdeltaet ligger havnen Calabar ved en flodmunding, i Britisk Kamerun havnene Victoria og Tiko. Disse sidste generes ikke af nogen sandbarre. Tiko betjenes af skibe med køleanlæg, der går lige ind til kajen og derfra bringer bananer til europæiske havne.

Warri og Burutu i Nigerdeltaet er vigtige omladningspladser for to store vestafrikanske handelsselskaber, der driver en omfattende flodtrafik ind i land. Ialt regner man med over 6000 km sejlbar flodvej i Nigerias indland, når regntiden har været på sit højeste: Niger op til Jebba fra august til februar, Benue helt op til Yola ved østgrænsen i juli til oktober. Desuden sejler man på flere mindre floder. Jo længere man kommer ned

ad flodlobene, jo længere tid af året er de sejlbare. Onitsha ved Nedre Niger kan besejles året rundt.

Til sejladsen bruges agterhjulsdampere, der kun har 7 1/2 fods dybtgående, når de er fuldt ladet, og mange pramme. Den årlige trafik kræver omhyggelig planlægning af sejladsen for at få transporteret så meget som muligt. Faktorer, der må tages i betragtning er bl. a.: Nedbørens størrelse, hvoraf afhænger flodvandets højde og længden af det tidsrum, hvori de enkelte stationer er tilgængelige, samt høstens størrelse i de forskellige dele af Northern Region. Endvidere må der tages hensyn til de alternative transportmuligheder, d. v. s. vejenes tilstand og afstanden til jernbanerne. 1952–53 vurderedes trafikken på Niger og Benue til 217.000 t. (95 mill. ton miles).

Nigerias hovedjernbanelinier udgår, som allerede omtalt, fra havnene Lagos og Port Harcourt og benytter de to eneste broer der findes henholdsvis over Niger og Benue. De mødes ved Kaduna i Northern Region. Forgreninger betjener Jos og den centrale del af Northern Region med Kano.

Hele banenettet er ensporet og har næsten overalt sporvidden 3 fod 6 tommer, d. v. s. knap 4/5 af normal sporvidde i Nordvest-Europa. Ialt har Nigeria 3060 km jernbane, kun 3 km pr. 1000 km², hvilket sætter det langt ned i rækken af de lande, der er dårligt forsynet med jernbaner. Indien har 16,5, Spanien 35,8 km jernbane pr. 1000 km².

Som sædvanligt i troperne har det været vanskeligt at anlægge jernbanerne. Man har undgået at bygge tunneller og i stedet gravet dybe gennemskæringer, hvor det var nødvendigt. Stigninger på 12,5 ‰ er derfor ikke ualmindelige, hvilket nedsætter gennemsnitshastigheden betydeligt. Der er mange steder risiko for udvaskninger under jernbanelegemet i regntiden. En stor del af linien har måttet udføres i land, der ikke var kortlagt, og stenkister og broer er derfor ikke altid således beregnet, at de kan tage det strømmende vand under voldsomme regnskyl. Afbrydes jernbanen af den grund en uges tid følger en stor opstuvning af gods. 1952–53 ekspederede disse jernbaner godt 2 mill. t. gods over en gennemsnitsafstand af 716 km, mens 5 1/2 mill. passagerer benyttede dem. De lange strækninger for godset hænger sammen med, at hovedparten af Nord-Nigerias eksport af jordnødder og malm går med jernbanerne. Når man endnu i den sidste del af tørtiden ser de vældige pyramider af sække med jordnødder ved jernbanen i Kano, er det sikkert vidnesbyrd om at denne del af jernbanelinien er beslaglagt til fuld ydeevne.

Måske det vigtigste led i Nigerias trafiknet er automobilvejene, selv om de langt fra gennemtrænger hele området. Til sammenligning kan man nævne, at Frankrigs areal er noget over halvdelen af Nigerias, men mens Frankrig har en samlet vejlængde på 716.000 km har Nigeria kun

46.000 km. Et ret tæt vejnet findes i et bredt bælte gennem Syd-Nigeria, et område med meget tæt befolkning og stor produktion af Kakao og palmeolie. Lige så tæt er vejnettet i minedistriktet på Jos plateauet, og et stort område omkring Kano i jordnødbæltet har også et forholdsvis tæt vejnet. I resten af Nigeria – bl. a. i det tyndt befolkede mellemste Nigeria – er maskerne i vejnettet så åbne, at øer som Fyn og Sjælland mageligt kunne anbringes inde i dem. Over vide strækninger må bærere derfor stadig anvendes til transport af varer, og det kan nemt blive så dyrt at betale dem, at eksport fra en egn derved forhindres.

Kun en lille brøkdel af disse veje, måske 4–5000 km er »tjæret« vej. Dette vil ikke sige asfaltering på underlag af skærver, men på et underlag af 15 cm.s tykkelse bestående af gruset laterit, som har den egenskab, at den gror sammen. Mange veje er blot belagt med laterit. De bedste veje findes gennemgående i de egne, hvor vejnettet er nogenlunde tæt. Resten er mest grusveje, som er gode, når de er nye, men ofte bliver meget ringe ved brug. De kan på hundrede km lange strækninger være »corrugated«, have antaget en overflade som et vadskebrædt med rillerne på tværs. Når man kører ad dem, er det som om automobilet hamres igennem, møtrikker kan skrue sig løse, karosseriet får revner. Lerede veje, som i våd tilstand er kørt op af de store lastbiler og dernæst størkner i en tør periode, får karakter som en labyrint af dybe hjulspor, høje hårde kamme og knuder. De kan forårsage, at vognens fjedre knækker, når man kører på dem. Man regner almindeligt, at en personbil af de typer, vi bruger her i landet, højst har en levetid af to år på disse veje. Derefter er den i en sådan tilstand, at den bestandig skal til reparation.

Ikke desmindre er der en betydelig trafik med lastbiler ad dette vejnet, navnlig i Syd-Nigeria, hvor lastbiler kan konkurrere med jernbanerne om hele trafikken, og i det centrale Nord-Nigeria, hvor de besørger lokaltrafikken og føder jernbanenettet. Bustrafik, som dog kun benyttes af afrikanere, går igennem fra Ibadan til Kano og Sokoto nær nordgrænsen. Turen tager 3–5 dage. Godstrafikken med lastvogne er for en del i hænderne på nogle store firmaer, der ejes af ikke-Nigerianere, har moderne garager og værksteder og europæisk ledelse; men størstedelen besørges af små nigerianske firmaer, der ejer een eller nogle få lastbiler. Ofte er det en familie, der slutter sig sammen om at købe en sådan vogn, og der ofres kun minimalt på vedligeholdelsen. Men det synes alligevel at kunne betale sig.

Kano og Lagos har store lufthavne. Kano er en vigtig mellemstation på de internationale ruter fra Vest-Europa til Vest-, Central- og Syd-Afrika. West-African Airways Corporation betjener med Lagos som centrum de fleste større byer i landet.

PRODUKTION TIL EKSPORT

Nigerias vigtigste eksportvarer frembringes af landbruget, nemlig palmeolie og palmekærner, kakao og jordnødder, som i årene 1949 til 1953 tilsammen udgjorde 71 % af eksportens værdi. 1953–56 har eksportmængderne af disse produkter og af bomuld set således ud:

Eksport i 1000 tons.

	1953	1954	1955	1956
Palmekærner	403	464	433	451
Jordnødder	327	428	397	448
Palmeolie	201	208	182	185
Kakao	105	98	88	117
Bomuld	17,7	26,0	33,2	27,8

Oliepalmen er meget følsom overfor tørke, hvorfor den hører hjemme i regnskovsbæltet i syden. Den store produktion af dens frugter finder sted i Iboland på ret sandede jorder og i den vestlige del af Yoruba området, hvor den dyrkes på de små afrikanske landbrug, som det foran er skildret. Der skelnes mellem hård og blød olie. I den traditionelle afrikanske husholdning benyttes to fremstillingsmåder for olie. Enten lader man frugterne ligge i dynge og gære, støder dem derpå, sætter kogende vand til og skummer olien fra. Herved fås en ret ringe »hård« olie med op imod 30 % fri fedtsyre. Koger man derimod den friske frugt i vand, knuser frugtkødet, tager kernerne fra og varmer påny, fås en »blød« olie med ringe fedtsyreindhold. Men dertil kræves mere brændsel og arbejde. Olieudbyttet ved disse processer ligger omkring 55 % af frugtkødets olie. Kommer man absolut frisk frugt, der er steriliseret ved kogning, i en simpel håndpresse, får man en blød olie med kun 3 % fri fedtsyre, og der udvindes 65 %. Endelig har man indført små oliemøller, de såkaldte »pioneer oilmills«, som kan behandle 5 t. frugter på 8 timer og extraherer 85 %. Man regner at der nu er ca. 7000 håndpresser og 100 »pioneer mills« i gang i Nigeria. Palmekernerne eksporteres til olieudpresning. Nigeria er verdens største producent og eksportør af disse produkter.

Kakaotræets vigtigste dyrkningsområde er Western Region. Også det hører til i regnskovsområdet. Kakao kræver skygge, høj luftfugtighed og jævnt rigelig nedbør. Det afgørende for udbredelsen indenfor Syd-Nigeria synes at være jordbundens karakter (jvf. tidligere). For nogle år siden vurderedes arealet med kakao til over 200.000 ha fordelt på mellem 160.000 og 190.000 landmænd. Kakaobønnen har repræsenteret ca. 75 % af Western Region's eksport. Det er derfor meget beklageligt, at den fra Ghana kendte sygdom »swollen shoot« nu også har vist sig i den centrale

del af Nigerias kakaobælte. Indtil nu kender man kun en forholdsregel imod sygdommen: at hugge træerne om, hvad mange bønder naturligt sætter sig imod. Nigeria er verdens tredjestørste producent og eksportør af kakaobønner (efter Ghana og Brasilien).

Jordnødder dyrkes mange steder i Nigeria. Men eksporten kommer fra de tidligere omtalte sandede områder i Nord-Nigeria i provinserne Kano, Katsina og det østligste Sokoto, hvorfra jernbanerne tillige gør eksport mulig. Syrere har startet mindre virksomheder med udpresning af jordnødolie i Kano, og møllerne har nu en kapacitet på ca. 100.000 t jordnødder om året. Man regner, at ca. 5 mill. landmænd i Nigeria har deres vigtigste pengeindtægt fra jordnødder. Med en samlet produktion på 770.000 t i 1954 var Nigeria, næst efter Kina og Indien, verdens største producent af jordnødder. Tidligere havde Indien den største eksport, men det overgås nu som eksportør langt af Nigeria.

Bomuld kan dyrkes mange steder i Nigeria, men eksportområdet fortsætter, som nævnt i indledningen, jordnødområdet mod syd. Man har her indført den amerikanske »Allen long staple« sort fra Uganda, og den har vist sig at passe godt på stedet. Der øves en omhyggelig kontrol fra styrelsens side ved frøuddelingen, idet man søger at udvikle mere ydedygtige racer; produktionen pr. ha er endnu forholdsvis lav. Også bomuldsarealerne er knyttede til jernbanen. Nigerias eksport af bomuld udgør omkring 1/2 % af verdens-eksporten. Men såvel produktion som eksport er af ikke ringe betydning for landet selv.

Handelen med disse fire hovedprodukter, hvis produktion havde været kontrolleret af regeringen under 2. verdenskrig, blev 1947–49 lagt i hænderne på fire Marketing Boards, hvis medlemmer alle udnævnes af guvernøren. Medlemmer af hver af disse kommissioner er formanden, generalinspektøren for landbruget og direktøren for markeder og eksport. Hver kommission har desuden tre afrikanske medlemmer, som repræsenterer producenterne. Formålet er dels at stabilisere de priser, producenterne får, dels at bringe produktionens standard i vejret. Ved begyndelsen af hvert høstår, fastsættes minimumspriser, hvortil de autoriserede firmaer og kommissionernes agenter skal opkøbe produkterne. For at sikre bønderne faste priser trods verdensmarkedets fluktuationer skulle der oplægges reserver. Minimumsprisen blev derfor ansat under verdensmarkedets. Takket være sterlingdevalueringen og konjunkturerne efter Koreakrigens udbrud, lykkedes det ret hurtigt at lægge store reserver til side. Ved slutningen af 1953 var 25 mill. £ lagt til side til landets økonomiske udvikling og forskningsarbejde i forbindelse dermed, hvorefter der var et overskud på 75 mill. £ tilbage til prisstabiliseringen.

Graduering af priserne efter kvalitet har hævet eksportprodukternes standard betydeligt. I 1950 kunne kun 1 % af palmeolien karakteriseres

som »spiselig«, men allerede i 1953 havde en betydelig prisforskel mellem denne og teknisk olie (med over 4½ % fri fedtsyre) fremkaldt over 50 % spiselig olie. 1947–48 var kun 47 % af kakaoen i klasse I, 1952–53 95 %. Kommissionernes virksomhed har også haft til resultat, at flere Nigerianere er kommet ind i handelen med eksportprodukter. Man har for øvrigt kritiseret kommissionerne for at have givet producenterne for lave priser. 1954 blev det bestemt, at disse kommissioner skulle erstattes af kommissioner for de enkelte regioner, hvis medlemmer udnævnes af de regionale regeringer.

Bomuld udgjorde 1949–53 ca. 4 % af eksportens værdi. Af lignende størrelsesorden var eksporten af nogle andre planteprodukter. Kautshuk kommer især fra området nv. for Nigers udløb, ved Benin. Olieholdige sesamfrø og soyabønner er de eneste eksportafgrøder, som landbruget i mellembæltet leverer. Bananer kommer fra det sydlige Kamerun, hvor plantager i sin tid blev anlagt af tyskerne. De eneste steder i Nigeria, hvor man ellers finder større plantager, er området med Kautshukproduktion, hvor de ejes af afrikanere, og et par områder der og ved Calabar, som ejes af United Africa Company. Regeringen har været imod plantagedrift, idet man – sikkert med rette – mener, at den ødelægger det nedarvede afrikanske samfunds struktur. Nu synes de regionale regeringer at være ved at skifte mening.

Blandt landbrugets eksportprodukter må endelig også regnes huder og skind fra Northern Region.

SKOVENE

Skovene betyder meget for Nigerias indre økonomi. Her henter befolkningen sit brændsel, og en mængde frugter, plantefibrer og andre produkter indsamles. Løst anslået regner man, at 60 % af Nigerias areal periodisk er under dyrkning, godt 32 % er »waste lands«, åben og mishandlet løvfældende skov og krat, mens endelig omtrent 8 % er »forest reserves«, hvormed regeringen fører tilsyn, søger at beskytte områderne mod brand o. s. v. Nigerias træeksport kommer mest fra regnskovsområdet ved Benin, og den er stigende. 1938 udførtes 178.000, 1956 1.750.000 kubikfod savet tømmer, 1938 1.519.000 og 1956 11.500.000. kubikfod bjælker.

MINERALER TIL EKSPORT

Nigeria eksporterede under anden verdenskrig, da Malaya og Indonesien var besat af Japanerne, ca. 17.000 t tinmalmkoncentrat årlig. Siden

er produktionen gået ned til halvdelen. De vigtigste miner findes på Jos Plateauet. Tinstenen findes dels som aflejringer i gammelt flodgrus, dels i gange i klippen. Det er især de første lejer man har udnyttet. Omkring 1951 blev reserverne vurderet til 140.000 t så denne produktion må inden for en overskuelig årrække høre op. Der er dog at bemærke, at forholdene er temmelig komplicerede. I mange geologisk gamle dale er tinmalmlejerne dækket af senere lavastrømme og af den grund vanskelige at komme til. Den omtalte vurdering gælder de nemmere tilgængelige lejer. De øvrige forråd er mulig ret store, men indtil videre betragtes udvindingen som så dyr, at den ikke kan betale sig. Nigeria menes at have verdens største lejer af Columbit (Niobit), det mineral hvoraf det sjældne metalliske grundstof Columbium eller Niobium udvindes. Det forekommer i granit og som biprodukt ved tinudvindingen. I 1944 nåede produktionen et maksimum med 2000 t. Det anvendes bl. a. til flyvemaskinemateriale og til styrede langtrækkende våben. Efter at U. S. A. 1955 ophørte at oplagre dette metal, er efterspørgselen usikker. Men den vil mulig blive opfrisket på grund af anvendelse i atomreaktorer. Reserverne ansloges 1951 til 9.800 t.

Endvidere har Nigeria mange mineralforekomster, som i øjeblikket kun udnyttes lidet eller slet ikke. God jernmalm forekommer, men langt fra kullejer. Guld produceres i små mængder. Keramisk ler og kalksten, bly- og zinkmalm, tantalit, wolfram, kvarts, feldspat, glimmer, diatomesand udnyttes i det små eller vil formodentlig før eller senere blive af betydning.

ENERGIKILDER

Nigeria har adskillige lejer af brun- og stenkul. De mest lovende brunkulslejer findes i tertiæret i Benin provinsen, hvor de har 35 fods tykkelse i en 60 fod tyk formation. Mulig kan de brændes under jorden og anvendes til elektricitetsproduktion. Stenkul forekommer i kridtformationen i Eastern Region og langt mod øst i Northern Region. En betydelig produktion, over 600.000 t årlig, foregår ved Enugu. Kullene er ikke egnet til koksfremstilling og ca. halvdelen aftages af Nigerias jernbaner. En opgørelse 1948 anslog reserverne til 16 mill. t, men det menes nu, at de er langt større.

Der er mulighed for en produktion af petroleum. Asfaltforekomster har længe været kendt i egnen øst for Lagos. 1937 begyndte et engelsk selskab udforskning af de pågældende geologiske forekomster. Krigen afbrød arbejdet, som pånyt blev optaget efter denne. Man har fundet gas og olie, men reservernes omfang er ukendt.

Teoretisk anslås Nigerias potentielle vandkraft til omkring 10 mill. kw,

d. v. s. større end Norges. Men dette tal siger ikke meget. Forholdene er endnu for lidt udforsket. Et anlæg i Kamerun slog fejl, fordi de hydrologiske forhold var utilstrækkeligt undersøgt. Nogle af de lokaliteter, som synes at byde de bedste betingelser for anlæg af kraftværker, ligger langt fra de egne, hvor den producerede elektricitet skal bruges, og konsumtionen er endnu ikke stor nok til at aftage og betale overførelsen af store kraftmængder. Maskineriet i mineanlæggene på Jos Plateauet drives elektrisk, og elektriciteten skaffes fra vandkraftanlæg under opdæmning af vandreservoirer, der er store nok til normalt at kunne klare tørtiden. I en periode med meget ringe nedbør er det dog hændt, at elektricitetsproduktionen måtte standse i 9 dage. Mindre elektricitetsværker findes mange steder, og i Western Region er man i gang med en større elektrificering.

Råmaterialer til fremstilling af atomkraft forekommer også i Nigeria. Monazit, der indeholder Torium, findes ved Calabar og i tinminerne. De samme granitforekomster på Jos Plateauet, som indeholder Columbit, har også uranilte i sådan mængde, at der synes at kunne blive tale om en produktion.

INDUSTRI

Som man vil kunne forstå af den foregående fremstilling, er der endnu ikke tale om industrialisering i større stil i Nigeria. På den anden side er det måske forbløffende, hvad der er sket af forandringer i dette land i de sidste halvhundrede år, når man betænker baggrunden.

De fleste industrielle anlæg er små, f. eks. de nævnte »pioneer mills«, anlæg for udpresning af jordnødolie i Kano, væverier med mekaniske væve.

Af store moderne industrianlæg findes i hele landet næppe mere end en brøkdel af hvad man f. eks. kan finde i København. Man kan nævne: Et stort moderne bryggeri i Lagos. Fabrikation af frugtdrikke sammesteds. I Ibadan en frugtkonservesfabrik og Nigerian Tobacco Co., som bruger nigeriansk tobak, og fremstiller henimod 2 milliarder cigaretter om året. Western Region har også en plastic fabrik. Ved Sapele i tømmerdistriktet ligger United Africa Co.'s krydsfinerfabrik, formentlig den fineste i sin art i Afrika. I Eastern Region skulle i år (1957) en cementfabrik med en kapacitet på 100.000 t. om året starte produktionen. Northern Region har konservesfabrik i Kano. Den ny tekstilfabrik i Kaduna, som har et areal på 2 ha under eet tag, er vistnok den største bygning i sin art i Vest-Afrika. Blandt eksemplerne på moderne industri skal mulig også medtages mejerianlæg på Jos Plateauet.

Industrialiseringen støttes i høj grad fra oven ved skattelettelser for begyndende virksomheder og lån fra de regionale Development Boards.

INDRE HANDEL OG MARKEDER

Der er en forbavsende stor indre handel i Nigeria, og i denne har Hausaerne fra gammel tid spillet en stor rolle. Som omtalt har vor tids arealkrævende dyrkning af eksportafgrøder i visse egne fremkaldt et behov for fødemidler udefra. De kommer i udstrakt grad fra de områder, der ikke avler eksportafgrøder, f. eks. det tyndt befolkede mellemste Nigeria og den nordvestlige og nordøstlige del af Northern Region.

Man har søgt at skaffe et overblik over disse varebevægelser ved hjælp af jernbanernes statistik over, hvad der modtages og ekspederes på stationerne. Men en stor mængde produkter går med lastbil ad vejene, navnlig i handelen indenfor de enkelte regioner.

Kolanødden dyrkes i store lunde bl. a. i den sydligste del af Western Region. »Nødden« (frøets store kimblade) tygges, virker stærkt stimulerende og stiller sult. Fra de egne, hvor den dyrkes går den med veje og jernbaner ud over hele Nigeria. Western Region udførte 1950–51 45.000 t pr. jernbane.

Levende kvæg til slagtning i syden sendes vel for en del derned fra Nord-Nigeria pr. jernbane. Men den, der færdes ad Nigerias veje, møder meget hyppig store drifter af kvæg på vej fra nord mod syd. Det drejer sig om transporter over meget store afstande. Jeg har på vejene ved Ibadan set eksemplarer af Kuri-okserne – let kendelige på de vældige opsvulmede horn –, som hører hjemme ved Chad søen i det diametralt modsatte hjørne af Nigeria. Når man ser dette radmagre kvæg, undrer man sig somme tider over, at den trafik kan betale sig. Fra Nord-Nigeria, mellem Kano og Nguru, går også tørret kød »biltong« til sydens store byer. Udførselsartikler fra mellembæltet til det øvrige Nigeria er især majs, yams, durrah og hirse. Bønner kommer herfra og fra store dele af den øvrige Northern Region. Ris eksporteres fra de egne ved floderne, hvor der overrisles. Løg udføres meget fra nord. Lagos modtog 1949–50 1.600 t løg fra Northern Region. Til gengæld går en del palmeolie fra syd til nord. Mærkværdigvis kan der være knaphed på fisk i det sydligste Nigeria. Det er et velkendt forhold, at Lagos får tørret fisk fra floderne i Sokoto provinsen og fra Chad søen.

En meget stor del af denne indre handel, formodentlig hovedparten af al detailhandel, foregår som markedshandel. Overalt ser man markederne, i byer og landsbyer og helt udenfor byerne på ryddede pladser, hvor de langstrakte saddeltage båret af stolper er opført for at beskytte de handlende mod sol og regn. I Hausaland kan markedernes betydning delvis skønnes efter deres hyppighed. I hovedbyerne finder de største og vigtigste markeder sted, og de afholdes daglig. I andre byer og lokale centre holdes marked

to gange ugentlig, f. eks. søndag og onsdag. Nabolandsbyer holder marked i rotation på forskellige dage, for at handelsmænd og håndværkere kan gå på tur til dem. Sædvanlig findes der en zonedeling på markedet, idet personer som sælger de samme varer eller tjenester sidder i nærheden af hinanden.

I Yorubaland har jeg mærket en lignende graduering af markederne. De store markeder i Ibadan holdes daglig eller hver aften. På markederne sælges for en stor del de samme ting som i de afrikanske forretningsgader i Ibadan. Noget af det ejendommeligste er dog handelen med Juju: tørrede abehoveder, bundter af fjer, alskens ragelse som bruges på magisk vis. Kvinderne er ganske dominerende i markedshandelen, navnlig i Syd-Nigeria, og har derfor ofte en del penge på lommen.

De europæiske industrivarer kan, når man køber i større portioner, fås med rabat i stormagasinerne, og sælges så videre i mindre enheder. Navnlig i boder ude ved landsbyerne kan enhederne være meget små. Det er ikke overdrevet, når en forfatter siger: »Købet af en æske tændstikker er ofte endnu en en gros forretning, da køberen ofte deler den og sælger indholdet videre til den sluttelige konsument i bundter på 10 til 15 tændstikker.« Man har ondt ved at frigøre sig for den tanke, at en alt for stor del af tiden i dette samfund går med distribution.

Endelig må man gøre sig klart, at et marked for afrikaneren er noget andet og mere end en rent økonomisk foreteelse. En kvindelig sociolog, der har et intimt kendskab til Hausa kvinderne, fik af en gammel kvinde forklaret, at hvis et marked skal »gå«, skal man have ånderne med. Der må af og til ofres til de ånder, der bor i de store træer ved markedspladsen, og magiske danse må opføres af professionelle folk, for at man gennem dem kan få åndernes vilje at vide. »Ånderne kan lide mange mennesker. Markedet er menneskenes, men det er også åndernes.«

PLANER FOR LANDBRUGETS FREMTID

I den indberetning, der 1954 blev afgivet til Den Internationale Bank om Nigeria, var udarbejdet et program for landets samlede økonomiske udvikling i de kommende år, derunder en plan for landbrugets udvikling indtil 1960. Denne plan er delvis optaget i »Economical programme of the Federation of Nigeria 1953–1960«.

Det synes tvingende nødvendigt, at næringsmiddelproduktionen inden for landet udvides, da den ellers ikke kan forsyne den stadigt voksende befolkning. Der har i de sidste år været import af levnedsmidler; 1954 og 1955 årligt for over 1,7 mill. £ hvedemel. Trods den omtalte betydelige

indre handel i landet kan transportmidlernes tilstand gøre det meget vanskeligt at forsyne de egne, der har levnedsmidler behov, fra dem, der har overskud. Man kan ikke skaffe letfordærvelige levnedsmidler som Maniok hurtigt nok til konsumenten eller til steder, hvor de kan oparbejdes til en vare (»mel«), der er mere holdbar. Arbejdskraften i landsbyen er ofte ikke tilstrækkelig eller for dyr at bruge.

Den første betingelse for fremtidig udvikling er derfor at skaffe bedre trafikforhold. 1955–56 var 56 % af de beregnede nyinvesteringer hensat til forbedring af samfærdselsmidlerne. Det er først og fremmest vejtrafikken man søger at fremme, da det ikke er muligt at udbygge jernbanerne tilstrækkelig hurtigt.

Man vil gerne fremme mekanisering af landbruget, men det kræver en sammenlægning af de dyrkede jorder til større sammenhængende arealer, hvilket støder an mod det hidtidige system med mange dyrkede småstykker og med de bestående ejendomsforhold. I Western Region vil regeringen anlægge plantager i »cooperation« eller »partnership« med de lokale afrikanske myndigheder. I Nord-Nigeria vil man udvide de kunstvandede arealer. Dette er med held sket i Sudan, og man mener, at betingelserne skulle være endnu bedre herfor i Northern Region; bl. a. er nedbøren her større. Man har endelig opdrættet kvægracer, der er egnet til at leve i Syd-Nigeria, og som vel må kunne bruges for en plov.

I første omgang retter man dog bestræbelserne mod at indføre forbedringer i det traditionelle landbrug, som drives med ikke ringe dygtighed af de afrikanske bønder. Man søger at indføre grundforbedringer og en bedre rotation af de dyrkede planter. I kakaobæltet går bestræbelserne ikke blot i retning af at indføre kunstgødning, men særlig i retning af bekæmpelse af sygdomme og opelskning af for stedet egnede sorter. For at råde bod på monokulturens farer og kakaomarkedets usikkerhed søger man at få landmændene til også at dyrke andre kulturplanter, f. eks. citrusfrugter og ananas.

Man fremmer så vidt muligt den maskinelle oparbejdning af produkterne. Vi har omtalt oliemøllerne. Nogle steder har regeringen anlagt virksomheder, der skal oparbejde maniok'en til maniokmel. Det vigtigste problem ved disse forsøg er at finde en form for maskinanlæg, der passer i kapacitet og pris til et område, der ikke er større, end at råvaren tilstrækkelig billigt kan transporteres til det, – og så at få det maskinelt forarbejdede maniokmel til at smage afrikanerne.

Mekaniseringen vil endelig kræve langt større muligheder for mekanisk uddannelse af afrikanerne end de nuværende undervisningsanstalter byder. Afrikaneren har ret nemt ved at lære at bruge en maskine, men han savner tilstrækkelig teknisk forståelse.

UDENRIGSHANDELEN OG BEFOLKNINGENS KÅR

Nigerias udenrigshandel i mill. £.

	1937	1953	1954	1955	1956
Eksport	34	124	149	132	135
Import	31	108	114	136	153

Eksportens hovedposter er allerede gennemgået i det foregående. De vigtigste importvarer var 1955 dels forbrugsgoder: tekstilvarer og jern og stålvarer, dels maskiner og transportudstyr. Desuden var levnedsmidler, bl. a. tørfisk, en ret stor post (13 mill. £). Først i de sidste år har der været underskud på handelsbalancen. Dette hænger formentlig sammen med prisnedgangen på Nigerias vigtigste eksportprodukter; Kakaobønner indbragte 1954 landet 39,3 mill. £, i 1955 kun 26,2 mill. £. Men dernæst hænger underskudet vel uundgåelig sammen med den begyndende industrialisering, der kræver stigende import af kapitalgoder: maskiner, værktøj o. s. v.

Nigerias udenrigshandel og en stor del af indenrigshandelen beherskes af udenlandske selskaber. Når man kommer i land i Apapa, ser man disse selskabers store pakhuse, og rundt om i landet møder man atter de samme navne: United Africa Co., John Holt o. s. v. Rapporten til Den Internationale Bank 1954 gør følgende betragtninger over forholdet:

»Denne koncentration skyldes dels de stordriftsfordele, som vestafrikansk handel byder, dels de betydelige kapitalkrav. Til at begynde med var der kun ringe adgang til pakhusrum og lignende; følgelig opnåede firmaer, som selv sørgede for sådanne, væsentlige fordele. Mange af de varer, der ekspederedes var standardvarer, som det betaler sig at behandle en masse. Mangelen på en stedlig kapitalistklasse nødvendiggjorde udvikling af et apparat til indre distribution af importen. Da samfærdselsmidlerne var ringe, måtte man føre usædvanlig store varelagre. Kravene om kapital øgedes yderligere ved den tropiske handels usikkerhed. Firmaer med en lille kapital blev hyppigt ødelagt, når prisfald bragte tab på lagre og mangel på likvide midler. Store firmaer, som var vel kendt i London, var i stand til at ride sådanne storme af ved at låne udenlands.«

»De store udenlandske firmaer har spillet en meget betydelig rolle i Nigerias økonomiske udvikling. Deres distribution af fremmede varer i det indre har været en af de mægtigste kræfter til at fremme en øget produktion til salg. Den overbeviste landmændene om de fordele, de kunne opnå derved. Endvidere har adskillige firmaer atter investeret deres overskud i industrivirksomhed og andre foretagender i Nigeria.«

Dersom man søger til opgørelserne over den afrikanske befolknings indtægter i Nigeria får man tal som de nedenstående:

Årsindkomst pr. individ for den afrikanske befolkning i Nigeria i £.

	1950–51	1952–53
Nothern Region.....	15	17
Western Region.....	31	34
Eastern Region.....	19	21
Gennemsnit for hele befolkningen.....	19	21

Selv om sådanne beregninger altid er usikre, synes det dog tydeligt, at indtægten er betydeligt større i Western Region end i det øvrige land. Forholdet skyldes især, at den er kakaoproduktionens sæde, – måske også, at Yorubaerne i det hele er den mest fremskredne del af Nigerias befolkning.

Det er klart, at disse indkomster ikke kan være helt jævnt fordelt. Enhver der færdes i Yorubaområdet kan se, at der er en lille del af den afrikanske befolkning, som bor finere, lever bedre end de andre, holder biler o. s. v.

En undersøgelse over de samme tre provinsbyer, hvor håndværkerundersøgelsen blev foretaget, giver følgende resultat: Nogle få landmænd har større arealer end de andre. Man har eksempel på en kakaodyrker med en årsindkomst på 3000 £ fra kakao alene. Men den mest velhavende klasse er dog handelsmændene, hvad enten de er opkøbere, grossister eller butikshandlende. De fleste forbinder flere af disse virksomheder, og de må være mere eller mindre afhængige af de omtalte udenlandske selskaber. Nogle af disse afrikanske handlende når formodentlig op på en indtægt af 2000 £ årlig. Det er disse mænd, der bygger de pæneste huse, holder automobil o. s. v. De fleste af dem er af meget beskeden herkomst. De der nu er et halvt hundrede år, har formodentlig aldrig gået i skole. De har arbejdet sig op ved egen flid. Da de overholder stammens gamle skikke, som kræver gavmildhed mod slægtninge og fremmede, er de højtagtede i deres byer. Deres huse og vogne betragtes ofte som byens fælles aktiver. De glider på grund af deres anseelse ofte ind i funktioner, der tidligere fuldbyrdedes af høvdingene.

Der er her tale om et forhold, som også kan iagttages andet steds, at afrikanere, som optager elementer af europæisk kultur ikke behøver at blive fremmede i deres gamle samfund. Dette sammenhold i de afrikanske familier indebærer, hvor det opretholdes, at intet familiemedlem kommer til at lide nød, men også at visse familiemedlemmer kan foretage sig temmelig lidt og leve på de andres bekostning. Det sidste forhold har man henført under begrebet »skjult arbejdsløshed«. Nu er ovenstående skildring

måske bygget på forholdet i byer, der har en ret konservativ befolkning. Men man har dog vist lov at sige, at trods de ulemper, det kan medføre, må dette afrikanske familiesammenhold ses som et af de aktiver, der kan bringe Nigerias befolkning gennem kommende materielle og åndelige kriser.

LITTERATUR:

K. M. Buchanan and J. C. Pugh: Land and People in Nigeria. London 1955.

Handbook of African Languages, Part II, Languages of West Africa, by Dietrich Westermann and M. A. Bryan, Oxford 1952.

Sir Alan Burns: History of Nigeria, London 1955.

The Economic Development of Nigeria, published for The International Bank for Reconstruction and Development by The John Hopkins Press, Baltimore (1955).

The National Income of Nigeria 1950–51, by. A. R. Prest and I. G. Stewart. (Colonial Research Studies No. 11.) London 1953.

Colonial Reports, Nigeria 1953, London 1955.

»Africa«, Journal of the International African Institute.

»African Affairs«, Journal of Royal African Society.

International Financial Statistics, July 1957.

The Commonwealth and the Sterling Area. Statistical Abstract, No. 76, 1955, udk. 1956.

The Times Review of Industry.

Geographical Journal (The Royal Geographical Society, London).

Wirtschaftsdienst, Hamburg.

DEN INTERNATIONALE ØKONOMISKE SITUATION

KONJUNKTURUDVIKLINGEN I U.S.A.

Den amerikanske økonomi træder fortsat vande. Bruttonationalproduktet er for årets andet kvartal foreløbig beregnet til 434 mldr. $ (årsrate) i løbende priser, hvilket når hensyn tages til det svagt stigende prisniveau og den ret betydelige usikkerhed, hvormed opgørelsen er behæftet, må tages som udtryk for en samlet økonomisk aktivitet af praktisk taget samme omfang som i januar kvartal.

Ser man nærmere på bevægelsen i de forskellige økonomiske indikatorer, er det mest bemærkelsesværdige træk utvivlsomt det fald i indeks for industriproduktionen, som indtrådte i marts-april. Denne nedgang kan, som det fremgår af hosstående oversigt, iagttages inden for en række betydelige industrigrene.

Sæsonudjævnet industriproduktionsindeks for U.S.A.
(1947–49 = 100).

	4. kvt. 1956	1. kvt. 1957	2. kvt. 1957
Industri og minedrift	146	146	143
Heraf:			
jern- og metalværker	146	141	132
maskiner og apparater	175	172	168
transportmidler	214	222	213
sten-, ler og glasindustri	157	155	156
tekstilindustri	104	101	99[1]
beklædningsindustri	112	110	111[1]
næringsmiddel- og drikkevareindustri	114	112	110[1]

[1] April-maj.

Tendensen til fald i industriproduktionen afspejles i de senest foreliggende oplysninger om erhvervslivets planer om investering i nye anlæg og udstyr. Efter den stærke stigning gennem hele 1956 har industrien for årets

tredie kvartal planer om investeringer af et lidt mindre omfang end for perioden april-juni. Hele den meget beskedne stigning, som påregnes i den samlede investeringsaktivitet, stammer fra transporterhvervene og andre public utilities. Niveauet for industriinvesteringerne ligger imidlertid fortsat meget højt, men der kan vel på baggrund dels af faldet i produktionen dels af et begyndende fald i industriens bruttooverskud være grund til at nære nogen skepsis med hensyn til mulighederne for at opretholde et sådant investeringsomfang i den kommmende tid.

Erhvervslivets[1] *investeringer i nye anlæg og udstyr.*
(Sæsonudjævnet årsrate – mldr. $).

	1956				1957		
	1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.	4. kvt.	1. kvt.	2. kvt.	3. kvt.
Industri	13,45	14,65	15,78	15,81	16,12	16,84	16,42
Minedrift	1,13	1,28	1,26	1,28	1,35	1,27	1,27
Jernbaner	1,25	1,22	1,20	1,23	1,42	1,42	1,63
Andre transporterhverv	1,65	1,63	1,79	1,76	1,52	1,78	1,90
Public utilities	4,56	4,61	5,08	5,27	5,72	5,98	6,42
Handel, omsætning m.v.	10,78	11,10	10,76	11,11	10,76	10,04	10,25
I alt	32,82	34,49	35,87	36,46	36,89	37,33	37,89

[1] Omfatter ikke landbrug samt udgifter, der afholdes over driften.

Lageropbygningen, som i industrien havde et omfang af ca. 465 mill. $ i gennemsnit pr. måned (sæsonudjævnende tal) i halvåret fra maj til november 1956, er i det følgende halvår indtil udgangen af maj i indeværende år reduceret til ca. 245 mill. $ i gennemsnit pr. måned. Da der formentlig er sket en fortsat, omend beskeden, stigning i de priser, hvortil lagrene er bogført (samlet lagerværdi ultimo maj 52,8 mldr. $), synes tilvæksten i lagrenes fysiske omfang at være bragt til ophør i løbet af første halvdel af indeværende år. Den omstændighed, at produktionen i indeværende år i modsætning til 1956 stort set ligger på et niveau svarende til virksomhedernes løbende afsætning, skulle indebære, at der, sålænge forbrug og faste investeringer ikke falder under det nuværende niveau, ikke fra lagersiden synes at være grund til at frygte impulser til nedgang i produktionen.

Lagrene i detailhandelen beløb sig i maj i år til 23,9 mldr. $, samme beløb som året før. Variationer fra måned til måned omkring dette niveau har i denne periode været ubetydelige. Regnes der som for industriens vedkommende med en beskeden prisstigning, skulle dette indebære, at lagrenes fysiske omfang er en smule mindre end året for.

De senest offentliggjorte resultater af årets undersøgelse af forbrugernes planer om køb af huse, varige forbrugsgoder m. v. giver intet grundlag for den opfattelse, at der herfra skulle udgå impulser til en øget økonomisk aktivitet i anden halvdel af indeværende år. Det private konsum steg fra 1. til 2. kvartal fra 276,7 til 278,9 mldr. $ (sæsonudjævnet årsrate), d. v. s. med knap 1 %, eller hvad der svarer til prisstigningen i denne periode. De udbredte forventninger om en fortsat stigning i detailpriserne synes ikke at motivere forbrugerne til at fremskynde deres indkøb. Den personlige opsparing lå tværtimod i sidste kvartal på et noget højere niveau end året før.

Den eneste væsentlige kilde, hvorfra der gennem de senere måneder er udgået en relativt stærkt stigende efterspørgsel, er den offentlige sektor. Unionsregeringens køb af varer og tjenester er således i hvert af de fire

Amerikanske konjunkturtal.

	Pristal, 1947-49 = 100			Industriproduktion[1] 1947–49 = 100	Bygge- og anlægsvirksomhed[2] 1947-49 = 100		Arbejdsmarked			Detailomsætning[6] Mld. $	Udenrigshandel[7]		Personlige indkomster[8] Mld. $	Bruttonationalprodukt[8] Mld. $
	Engrospriser		Leveomkostn. 1947–49 = 100											
	Samlet indeks	Landbr.-produkt			Ialt	Boligbyggeri	Beskæftigede[3] Mill.	Arbejdsløshed[4] Mill.	Arbejdsløn[5] Cents		Import Mill. $	Eksport Mill. $		
1938	51	38	60	48	35	27	28.9	10.4	63	3.5	163	258	69	85
1950	103	98	103	112	159	185	44.7	3.1	147	12.0	747	857	227	285
1951	115	113	111	120	171	170	47.3	1.9	159	13.2	923	1253	255	328
1952	112	107	114	124	183	181	48.3	1.7	167	13.7	899	1267	272	345
1953	110	97	114	134	192	177	49.7	1.5	177	14.2	914	1315	286	363
1954	110	96	115	125	216	232	48.4	3.2	181	14.2	858	1259	287	361
1955	111	90	115	139	261	278	50.1	2.7	188	15.5	948	1294	306	392
1956	114	89	117	143	267	268	51.9	2.6	198	16.0	1048	1576	327	415
1. kvt. 1956	112	86	115	142	298	308	51.4	2.9	194	15.6	1074	1402	318	405
2. kvt. —	114	90	116	142	263	290	51.9	2.7	197	15.8	1037	1631	325	411
3. kvt. —	115	90	117	141	255	260	51.9	2.3	198	16.1	1031	1549	329	417
4. kvt. —	116	88	118	146	254	214	52.4	2.3	203	16.3	1050	1724	335	426
1. kvt. 1957	117	89	119	146	..	..	52.5	3.1	205	16.4	1080	1808	338	429
2. kvt. —	117	91	120	143	..	..	52.6	2.9	206	..	..	..	343	434
Januar 1957	117	89	118	146	..	..	52.5	3.2	205	16.4	1118	1675	336	
Februar —	117	89	119	146	..	..	52.6	3.1	205	16.5	992	1605	338	429
Marts —	117	89	119	145	..	..	52.5	2.9	205	16.3	1130	2143	340	
April —	117	91	119	143	..	..	52.6	2.7	205	16.3	1117	1882	341	
Maj —	117	90	120	143	..	..	52.6	2.7	206	16.4	1109	1811	343	434
Juni —	117	91	120	143	..	..	52.6	3.3	207	..	..	..	344	

Kilde: »Survey of Current Business«, udg. af U.S. Department of Commerce.
Tallene refererer til måneder eller til gennemsnit for 12, henholdsvis 3 måneder.
[1]Sæsonudjævnet. [2]Værdien af byggekontrakter; sæsonudjævnet. [3]Antal beskæftigede (»employees«) uden for landbruget ifl. Dept. of Labor. Beregningsgrundlaget ændret fra jan. 1956 [4]Beregningsgrundlaget noget udvidet fra 1954. [5]Gennemsnitlig timefortjeneste i fabriksindustrien. [6]Udjævnet for sæsonsvingninger. Beregningsgrundlaget noget udvidet fra 1951. [7]Generalhandel. Eksporten indbefatter militære gaveydelser. [8]Udjævnet for sæsonsvingninger og omregnet til helårsbasis.

sidste kvartaler steget med godt 1 mld. $ (årsrate) bl. a. som følge af en fremskyndelse af leverancerne af visse fjernstyrede våben. Også de lokale myndigheders udgifter har været stigende især i forbindelse med bygge- og anlægsvirksomheden, herunder et omfattende vejbyggeri.

Den samlede bygge- og anlægsvirksomhed har gennem det sidste år ligget på et meget stabilt niveau, en stabilitet som imidlertid dækker over modsat rettede tendenser inden for to af de vigtigste grupper, boligbyggeriet og den offentlige bygge- og anlægsvirksomhed. Som det fremgår af hosstående oversigt, er der gennem de fire seneste kvartaler sket en forholdsvis stærk nedgang i boligbyggeriet, som stort set er opvejet af fremgangen inden for den offentlige sektor.

Bygge- og anlægsvirksomhed.

(sæsonudjævnet månedsgennemsnit - mill. $).

	Ialt	Heraf	
		Boligbyggeri	Det Offentlige
3. kvt. 1956.....	3.864	1.463	1.085
4. – –	3.896	1.460	1.096
1. kvt. 1957	3.883	1.399	1.155
2. – –	3.913	1.353	1.163

Det temmelig stærke fald i påbegyndelsen af nyt boligbyggeri, som kunne iagttages frem til marts i år, er i de følgende måneder afløst af en moderat fremgang, som i de nærmest kommende måneder vil give sig udslag i en tilsvarende beskeden fremgang i den samlede aktivitet inden for boligbyggeriet.

Selvom man på baggrund af den oven for givne redegørelse for den amerikanske konjunkturudvikling ikke skulle vente det, har den løbende økonomiske debat i U. S. A. i Kongressen, inden for Federal Reserve systemet og i regeringskredse i første række drejet sig om inflationsproblemet, medens standsningen i den økonomiske vækst og muligheden af et direkte tilbageslag ikke synes at give anledning til bekymring. Især den fortsatte stigning i leveomkostningsindekset fra måned til måned har skabt betænkeligheder. Ved årets midte lå detailpriserne knap 4 pct. over niveauet fra året før, en prisstigning som set med danske øjne ikke forekommer voldsomt urovækkende. Det synes imidlertid som om de ansvarlige myndigheders politik også i de kommende måneder først og fremmest vil sigte mod en stabilisering af prisniveauet især gennem en stram pengepolitik.

ENGLAND

Da sterlingområdets guld- og dollarreserver ved udgangen af april havde nået niveauet fra før Suez-krisen, i alt væsentligt takket være en

række specielle forholdsregler til styrkelse af reserverne, måtte det forventes, at de kommende måneder ville bringe en ikke ubetydelig tilvækst til reserverne, efterhånden som den store spekulative position mod sterling, som opbyggedes under efterårets og vinterens krise, likvideredes. Denne forventning er ikke blevet indfriet i de forløbne måneder – tværtimod. Reserverne udgjorde ultimo juli 2.367 mill. $, en fremgang på kun 47 mill. $, som mere end opvejes af to specielle indbetalinger, et indisk træk på Den Internationale Valutafond på 73 mill. $ i juni samt Tysklands forskudsvise indbetaling af 28 mill. $ på fremtidige våbenleverancer i maj. Derimod

Engelske konjunkturtal.

	Priser		Industriproduktion[3] 1948=100	Fuldført boligbyggeri 1000 lejligheder	Arbejdsmarked			Privat forbrug[4] Mill. £ 1948-priser	Udenrigshandel[5]		Valutastilling		
	Engrospriser[1] Juni 1949=100	Leveomkostninger Juni 1947=100			Beskæftigede Mill.	Arbejdsløse[3] 1000	Arbejdsløn[4] Juni 1947=100		Import c. i. f. Mill. £	Eksport f. o. b. Mill. £	Guld- og dollarbeholdning[7] Mill. $	EPU stilling Mill. $	Gæld i sterling Mill. $
1938	..	63	86	30.0	17.32	1859	61	694	77	44	3449	.	2776
1950	107	114	114	17.1	22.55	341	111	741	218	191	3300	225	10486
1951	125	125	117	16.8	22.73	281	120	736	325	226	2335	−465	10665
1952	128	136	114	20.7	22.51	463	130	728	290	227	1846	−614	9013
1953	125	140	121	27.2	22.74	380	136	757	279	224	2518	−555	9780
1954	126	143	130	29.5	23.11	318	142	794	281	231	2762	−335	10368
1955	130	149	137	27.0	23.45	265	151	818	324	252	2120	−339	10013
1956	136	157	136	25.6	23.62	287	163	822	324	276	2133	−350	9590
1. kvt. 1956	134	154	137	23.1	23.55	305	159	818	328	272	2277	−348	..
2. kvt. —	135	157	136	26.1	23.62	266	164	816	331	285	2385	−326	9937
3. kvt. —	136	157	136	25.4	23.69	276	165	818	312	256	2328	−325	..
4. kvt. —	137	158	136	27.8	23.63	301	165	833	325	292	2133	−350	9590
1. kvt. 1957	138	160	137	25.9	23.44	416	167	830	353	292	2209	−334	..
2. kvt. —	139	161	139	..	..	..	172	..	356	294	2381	−321	..
Januar 1957	138	160	137		23.47	423	166		376	273	2084	−352	..
Februar —	138	160	137	25.9	23.44	422	167	830	321	289	2147	−343	..
Marts —	138	160	137		23.40	403	168		362	313	2209	−234	..
April —	139	160	137		..	379	169		350	281	2320	−333	..
Maj —	139	160	140	..	..	..	173	..	374	315	2345	−319	..
Juni —	139	162	140–41		..	..	173		324	286	2381	−321	..

Kilder: »Economist«, »London & Cambridge Economic Service«, »International Financial Statistics« samt »Monthly Bulletin of Statistics«.

Tallene refererer til kalendermåneder eller er gennemsnit for 12, henholdsvis 3 måneder. Tallene for valutastillingen er dog altid ultimotal.

[1] Prisindeks for forarbejdede produkter bortset fra brændsel, fødevarer og tobak. [2] Incl. minedrift, energiproduktion og byggeri. Sæsonudjævnet. [3] Anmeldt til arbejdsanvisningen. [4] Lønsats pr. uge i hovederhvervene. [5] Sæsonudjævnet. [6] Generalhandel. [7] Sterlingområdets beholdninger af guld samt amerikanske og canadiske dollars.

har der i denne periode ikke været tale om ekstraordinære udbetalinger af nævneværdigt omfang. Sterlingområdets løbende transaktioner med omverdenen samt spekulative kapitalbevægelser har således i det forløbne kvartal medført et fortsat tab af guld og dollars. Da Storbritaniens løbende transaktioner med omverdenen i første halvdel af 1957 har udvist et overskud af størrelsesordenen 50 mill. £, og da det øvrige sterlingområde formodes at have haft på det nærmeste balance i sine løbende betalinger i denne periode, må tabet overvejende tilskrives en fortsat spekulativ flugt fra sterling, som i første række er baseret på tiltagende forventninger om en nært forestående justering af de europæiske valutakurser, jfr. nærmere herom nedenfor.

Den genoptagelse af den indenlandske aktivitetsstigning, som regeringen i forbindelse med budgettets forelæggelse i april fandt, at der nu skulle være skabt valutarisk spillerum for at tillade, synes at være under udvikling siden april-maj. Indeks for industriproduktionen har således været stigende siden maj, og stigningen synes indtrådt over en ret bred front. Især produktionen af personbiler, som stagnerede i slutningen af 1955 og var stærkt faldende gennem 1956, har i indeværende år udvist stadig fremgang og har i de seneste måneder overskredet rekordniveauet fra efteråret 1955. Selv med den nuværende store produktion er den engelske bilindustris kapacitet langt fra fuldt udnyttet, og der er således spillerum for en yderligere produktionsfremgang i den kommende tid. Størstedelen af merproduktionen er afsat på hjemmemarkedet, hvor også salget af fjernsyns- og radioapparater har ligget en del – ca. 20 pct. – over 1956-niveauet.

Foregående års ret stærke lønstigninger synes at fortsætte i indeværende år, men overfor denne stigende indkomststrøm står i år, i modsætning til 1956, en stigende produktion, som hidtil hovedsagelig har fundet afsætning på hjemmemarkedet. Såvel det højere indtægtsniveau og lempelsen af finanspolitikken som det forhold, at 1956's abnormt store opsparing ikke kan forventes opretholdt på længere sigt, giver holdepunkter for den opfattelse, at det private konsum vil give grundlag for en fortsat ekspansion i den resterende del af indeværende år. Alt tyder endvidere på, at de faste bruttoinvesteringer i år vil blive af mindst samme omfang som foregående år. Også eksporten har været stigende i første halvår, men de seneste opgørelser synes at tyde på en begyndende tendens til en endnu stærkere stigning i importen. Det er formentlig endnu for tidligt at afgøre, om denne tendens til et større underskud på handelsbalancen skyldes mere tilfældige årsager, eller om den begyndende ekspansion allerede sætter sine spor; svaret herpå vil ikke blive uden betydning for, hvor langt den igangværende ekspansion vil få lov at udvikle sig.

FRANKRIG

Den franske regering har i sommerens løb måttet gribe kraftigt ind over for landets handels- og betalingssamkvem med omverdenen. Den 19. juni suspenderedes liberaliseringen af importen fra OEEC-landene og dollarområdet, idet der genindførtes kvantitativ regulering af importen af alle varegrupper med undtagelse af kul og stål fra partnerne i Kul- og Stålfællesskabet. Den 10. august indførtes et nyt system af importafgifter, eksportpræmier m. v. på 20 %. Indgrebet havde for så vidt karakter af en devaluering, dog med den væsentlige forskel fra en generel devaluering, at importen af vigtige rå- og hjælpestoffer til produktionen (svarende til ca. 40 % af totalimporten) er fritaget for 20 %-afgiften. Formålet hermed er dels at give fransk eksportproduktion på basis af importerede råstoffer en yderligere fordel, dels at søge at undgå alt for stærke stigninger i det indenlandske prisniveau med de deraf flydende konsekvenser for lønudvikling m. v. Omverdenen valgte at opfatte det skete som en devaluering

Franske konjunkturtal.

	Engros-priser	Detail-priser	Indu-stri-produk-tion[1]	Beskæf-tigelse[2]	Arbejds-løshed[3]	Time-løn[4]	Udenrigshandel. Mldr. frcs.[5]			
							Import c.i.f.	Eksport f.o.b.	Saldo	
									Overfor EPU-området	Overfor dollar-området
	1953 = 100				1000	53 = 100				
1950	78	77	90	98	153	66	89.4	89.8	+ 1.8	— 8.7
1951	100	91	100	101	120	84	134.6	123.7	—14.7	—10.3
1952	105	101	100	101	132	98	132.7	118.0	—17.8	—12.1
1953	100	100	100	100	180	100	121.5	117.2	—11.2	— 5.7
1954	98	100	110	101	183	107	126.8	126.0	— 5.0	— 5.7
1955	98	101	119	103	159	115	138.0	141.3	— 3.8	— 7.2
1956	104	103	127	103	110	125	164.7	135.2	—18.0	—13.3
1. kvt. 1956	102	103	122	103	156	122	140.0	127.4	—12.7	— 9.3
2. kvt. —	102	103	134	104	110	125	174.0	139.1	—18.8	—12.4
3. kvt. —	102	103	117	104	84	127	159.9	128.4	—20.0	—14.7
4. kvt. —	103	103	136	104	92	129	175.9	145.9	—20.5	—16.8
1. kvt. 1957	104	103	139	105	101	131	199.0	156.8	—14.9	—24.5
Januar 1957	105	103	135		107		208.9	160.6	—17.7	—26.2
Februar —	104	104	140	105	104	131	183.4	143.6	—10.9	—24.9
Marts —	104	103	141		92		204.6	166.1	—16.0	—22.6
April —	104	102	142	..	82	..	199.9	155.2	—28.0	—24.2
Maj —	106	103	147	..	75	..	201.8	157.6	..	..

Kilde: OEEC Statistical Bulletins: General Statistics. Tallene er ikke sæsonudjævnede.
[1] Inkl. byggeri. [2] Uden for landbruget. [3] Anmeldt til arbejdsanvisningen. [4] Gennemsnitlig løn uden for landbruget. [5] Måneds-gennemsnit. Specialhandel.

og noterede i overensstemmelse hermed francen 16⅔ % lavere. Om indgrebenes effektivitet er det vel endnu for tidligt at dømme; det kan imidlertid fastslås, at spekulationen mod francen ikke synes standset efter den gennemførte pseudo-devaluering.

Den aktuelle baggrund for de trufne foranstaltninger er den voldsomme forværring af stillingen på den franske betalingsbalance, som satte ind i slutningen af 1955, og som fortsatte gennem hele 1956 og den hidtil forløbne del af indeværende år. Udligningen af dette stadigt stigende betalingsbalanceunderskud har tæret stærkt på de franske valutareserver, således at landets valutariske likviditet i sommerens løb forringedes i en sådan grad, at øjeblikkelige indgreb blev nødvendige.

Årsagerne til betalingsbalancevanskelighederne må hovedsagelig søges i de senere års kraftige økonomiske ekspansion i Frankrig. Såvel det private konsum som bruttoinvesteringen udviser stærk stigning. Også eksporten har været stigende, men har ikke, trods betydelige subsidier i form af eksportpræmier, kunnet opveje den stærke importstigning, som den økonomiske ekspansion har affødt. Endvidere synes en forringelse af turistbalancen at have bidraget til det stigende underskud i Frankrigs løbende betalinger med omverdenen. De stigende udgifter til krigsførelsen i Algier betyder i den givne økonomiske situation selvsagt en alvorlig belastning af den franske økonomi; men Frankrig synes dog at have nedbragt sine samlede militærudgifter i forhold til årene 1952-53 i mindst samme omfang som en række af dets vesteuropæiske NATO-partnere. Alvorligst belaster krigsførelsen utvivlsomt arbejdsmarkedet, hvor manglen på arbejdskraft uden for landbruget på en række områder er udtalt.

De direkte indgreb over for betalingsbalancen er i et vist omfang blevet fulgt op gennem indgreb over for den indenlandske efterspørgsel.

Pengepolitikken er strammet; diskontoen, som i april forhøjedes fra 3 til 4 pct., er i august yderligere sat op til 5 pct., den højeste diskonto siden trediverne. Samtidig er loftet over bankernes adgang til rediskontering i Frankrigs bank blevet sænket med 10 pct., og endvidere er centralbanken blevet fritaget for sin forpligtelse til rediskontering af korte statspapirer, idet denne rediskonterings omfang fremtidig vil bero på bankens skøn. Også reglerne for afbetalingshandelen er strammet gennem en forhøjelse af minimumsudbetalingen og begrænsning af afbetalingstiden.

Finanspolitikken er ligeledes skærpet såvel gennem besparelser som ved skatte- og afgiftsforhøjelser. Her gælder det imidlertid, især for besparelsernes vedkommende, at de vedtagne foranstaltninger navnlig berører budgettet for 1958, medens omfanget af de umiddelbart virkende indgreb er betydelig mere beskedent.

Som det så ofte er tilfældet, er det betalingsbalanceunderskud, som tilstræbes elimineret eller i det mindste reduceret væsentligt, meget beskedent

set i relation til nationalproduktet, nemlig af størrelsesordenen 2-3 pct. Det er imidlertid et spørgsmål, om den overførsel af resourcer til eksporterhvervene, som især tilstræbes, kan gennemføres tilstrækkelig hurtigt under den herskende franske højkonjunktur. Det synes derfor at blive afgørende for udfaldet af de nu indledte saneringsbestræbelser, om der kan skabes en tilstrækkelig stabil politisk dækning for de finans- og pengepolitiske indgreb, som skal skabe det nødvendige spillerum for en forøgelse af eksporten. Sker dette ikke, er det vanskeligt at se, hvorledes Frankrig inden for en overskuelig fremtid atter skal kunne opfylde sine liberaliseringsforpligtelser overfor sine OEEC-partnere, endsige deltage i de videregående europæiske integrationsbestræbelser.

Tyske konjunkturtal.

	Engros pristal[1]	Detail-pristal	Industri-produktion[2]	Detail-omsætning[3]	Beskæftigelse[4]	Arbejdsløshed[5]	Gennemsnitlig timefortj.[6]	Udenrigshandel. Mill. D.M.[7]			
								Import c.i.f.	Eksport f.o.b.	Saldo	
										Overfor EPU-området	Overfor dollar-området
	1953=100				Mill.	1000	D.M.				
1950	85	93	72	78	13.9	1.580	1,26	948	697	—127	—114
1951	100	100	85	88	14.6	1.432	1.45	1.227	1.215	+148	—156
1952	103	102	91	94	15.0	1.379	1.56	1.350	1.409	+171	—159
1953	100	100	100	100	15.7	1.258	1.63	1.334	1.544	+222	— 58
1954	98	100	112	107	16.4	1.221	1.67	1.611	1.837	+296	— 77
1955	101	102	128	119	17.3	928	1.78	2.040	2.141	+258	—158
1956	103	105	138	132	18.1	763	1.94	2.330	2.571	+436	—203
1. kvt. 1956	102	104	128	119	17.5	1.366	1.87	2.041	2.178	+308	—149
2. kvt. —	102	105	141	123	18.4	551	1.93	2.316	2.649	+506	—196
3. kvt. —	102	105	138	123	18.6	417	1.95	2.376	2.553	+397	—225
4. kvt. —	104	106	147	164	18.0	719	1.99	2.587	2.904	+533	—242
1. kvt. 1957	105	106	138	122	18.5	1.097	2.03	2.553	2.799	+584	—385
Januar 1957	105	106	135	120		1.476		2.546	2.446	+331	—413
Februar —	105	106	141	115	18.5	1.112	2.03	2.417	2.714	+616	—372
Marts —	105	106	139	131		702		2.697	3.233	+804	—368
April —	105	106	148	146	..	589	..	2.516	2.801	+632	—412
Maj —	105	106	151	..	..	494	..	2.664	3.204	..	..

Kilde: OEEC Statistical Bulletins: General Statistics. Tallene er ikke sæsonudjævnede.
[1]Industriprodukter. [2]Inkl. byggeri. [3]Omsætning i løbende priser. [4]Lønmodtagere, alle erhverv. [5]Anmeldt til arbejdsanvisningen. [6]Industrien. [7]Månedsgennemsnit. Specialhandel.

DET EUROPÆISKE VALUTAPROBLEM

I de senere måneder har den opfattelse vundet stærkt terræn, som med vekslende styrke har gjort sig gældende gennem de seneste år, at der

ved det nuværende kursforhold mellem de vigtigste europæiske valutaer består en permanent og stadig mere udtalt tendens til uligevægt i betalingsforholdet mellem de pågældende lande, en uligevægt som kun effektivt kan elimineres ved en ændring af valutakurserne.

Tyskland har således lige siden 1951 ved de månedlige afregninger i EPU haft et betydeligt og stadigt voksende overskud i betalingssamkvemmet med sine partnere. Som modstykke hertil har navnlig det franske underskud over for EPU været støt stigende, hvorimod det store engelske underskud i anden halvdel af 1956 i indeværende års første kvartal afløstes af et mindre, løbende overskud, som dog atter i de senere måneder er afløst af underskud, omend foreløbig af væsentlig mindre omfang end i efteråret 1956.

Løbende underskud/overskud over for EPU.

mill. $ pr. kvartal.

	Frankrig	Tyskland	England
1. kvt. 1956.....	— 116,0	+ 144,3	— 32,1
2. –	— 108.5	+ 260,9	+ 34,6
3. –	— 218,9	+ 265,2	— 147,5
4. –	— 210,4	+ 329,5	— 124,4
1. – 1957.....	— 252,2	+ 365,7	+ 39,8
2. –	— 293,7	+ 396,4	— 3,6

Efterhånden som denne udvikling har skabt stadig mere udbredte forventninger om en nært forestående ændring af kursforholdet mellem D-marken på den ene side og andre europæiske valutaer, først og fremmest francen, men eventuelt også sterling m. fl. på den anden, er den uligevægt i betalingsforholdet, som de løbende transaktioner har givet anledning til, yderligere blevet uddybet gennem en strøen af spekulative kapitalbevægelser bort fra franc, sterling, gylden m. fl. over til D-mark.

Det store spørgsmål i forbindelse med en eventuel justering af de europæiske valutakurser er, om denne skal ske ved en opskrivning af D-marken eller ved en nedskrivning af andre valutaer. Såvel fra engelsk som fra tysk side benægtes det kategorisk, at en ændring af de respektive valutaers paritet i forhold til dollar kan komme på tale, medens Frankrig for sit vedkommende foreløbig har søgt at løse sine akute problemer ved den oven for omtalte pseudo-devaluering.

Fra tysk side argumenterer man, at D-marken ved den nuværende paritet ikke er overvurderet i forhold til dollar, og henviser her til Tysklands store og stærkt stigende underskud i samhandelen med dollar-området. Derimod finder man, at andre europæiske valutaer, francen og til en vis grad også sterling er overvurderet. En justering af valutakurserne må derfor efter tysk opfattelse ske ved en almindelig devaluering af de på-

gældende svage valutaer, medens D-marken bør ligge fast i forhold til dollar og øvrige ikke-devaluerede valutaer. Tyskerne argumenterer videre, at debitorlandene har tilladt sig en for stærk stigning i pris- og omkostningsniveauet og ikke holdt den samlede indenlandske efterspørgsel tilstrækkeligt i ave, hvorfor de nu må tage konsekvensen af den førte politik ved en devaluering. Endelig henviser tyskerne til, at de selv har optrådt som gode kreditorer og i vidt omfang finansieret deres partneres løbende valutaunderskud ved lån til EPU langt ud over Tysklands kvote, ved at opfylde Tysklands liberaliseringsforpligtelser fuldt ud, ved en række toldnedsættelser, ved forskudsvis afbetaling på tysk gæld, ved placering af rustningsordrer i andre europæiske lande m. v.

Englænderne fastholder, at der intet grundlag er hverken for en nedskrivning af sterlingpariteten eller for en udvidelse af det nuværende snævre spillerum for kursvariationer omkring denne paritet. Storbritanien har for tiden på det nærmeste balance i sine løbende transaktioner med omverdenen, og sterlingområdets guld- og dollarreserver eventuelt suppleret med de trækningsrettigheder på den amerikanske Import-Export Bank og på Valutafonden, som opnåedes i forbindelse med spekulationen mod sterling under og efter Suez-krisen, anses for fuldt ud tilstrækkelige til at dække de midlertidige tab af guld og dollars, som en fornyet spekulation mod sterling kan medføre. England gør derfor gældende på linie med andre EPU-lande, at det i første række må påhvile Tyskland at bringe den udvikling i det europæiske betalingssamkvem til ophør, som man fra alle sider erkender ikke kan fortsætte ret meget længere.

18. 8. 57.
J. L. H.

DEN DANSKE ØKONOMISKE SITUATION[1]

Forskellige faktorer har i april kvartal virket i retning af at lette den anspændte betalingsbalancesituation, der var opstået som følge af det store importoverskud i januar kvartal. Priserne for landbrugseksporten har rettet sig en del, og omvendt har priserne på vigtige importvarer, især fast og flydende brændsel, været faldende. Bytteforholdet over for udlandet har således udviklet sig i Danmarks favør. Hvad angår tendensen til øget import som følge af større aktivitet og forbrug, som var en anden årsag til forringelsen af valutastillingen, må man regne med, at de foranstaltninger, der netop er vedtaget af folketinget, vil virke dæmpende på forbruget og dermed på importen. Om de også vil formindske aktiviteten, vil i første række afhænge af, om industrieksporten kan sættes yderligere i vejret, således at den totale efterspørgsel ikke går ned. For udviklingen af betalingsbalancen vil endvidere resultatet af den forestående høst være af stor betydning. Med den gode høst i 1956 som grundlag er der gennemført en betydelig udvidelse af den animalske produktion, og trods de lavere priser har eksporten af landbrugsprodukter i første halvdel af 1957 indbragt næsten samme beløb som i tilsvarende periode i fjor.

LANDBRUGET

Den samlede animalske landbrugsproduktion var i de første 5 måneder i år godt 7 pct. større end i den tilsvarende periode i 1956. Alle grene af husdyrproduktionen viser fremgang, dog lå ægproduktionen i april og maj lidt under niveauet på samme tid i fjor. Ved tællingen i begyndelsen af april var antallet af voksne høns kun ubetydeligt større end i april 1956, til trods for at antallet af kyllinger i juli 1956 havde været næsten 2 mill. større end i juli 1955, idet et stort antal høns er blevet slagtet i begyndelsen af indeværende år som reaktion på de lave ægpriser. I øvrigt var antallet af kyllinger i april ca. 1,2 mill. mindre end et år tidligere, og den samlede hønsebestand viste en tilbagegang på 1,1 mill. til 25,4 mill.

[1] Se også tabelbilaget bag i heftet.

Produktionen af de vigtigste husdyrprodukter.

Mill. kg	Januar–maj 1956	Januar–maj 1957	Stigning i %
Mælk	2124	2217	4.4
Smør	70.9	72.0	1.6
Ost	33.1	39.7	19.9
Æg	61.2	64.2	4.9
Okse- og kalvekød	108.2	118.8	9.2
Svinekød og flæsk	200.7	213.6	6.4

Svinetællingen i slutningen af maj viste kun en mindre stigning i sammenligning med den foregående tælling i begyndelsen af april, men i forhold til maj 1956 var den samlede svinebestand forøget med 0.7 mill. til 5.2 mill. og sobestanden med 80.000 til 583.000. For pattegrise var stigningsprocenten 24, for ungsvin og slagterisvin ca. 13. I den resterende del af året må det derfor ventes, at svineslagtningerne vil ligge væsentligt højere end i 1956.

Når udvidelsen af svinebestanden hidtil er fortsat trods advarsler fra landbrugsorganisationernes side, må det ses på baggrund af den gunstige udvikling af forholdet mellem produkt- og foderstofpriser i indeværende år. Selv om dette forhold ikke er den eneste faktor, der må tages i betragtning ved en bedømmelse af rentabiliteten, kan der dog ikke være tvivl om, at der heri har ligget en stærk tilskyndelse til en udvidelse af denne gren af husdyrproduktionen. Af nedenstående tabel fremgår, at forholdet mellem prisen pr. kg for 1. kl. slagterisvin og prisen pr. kg dansk byg gennem den forløbne del af 1957 har ligget væsentligt højere end i fjor. Det tilsvarende forholdstal for smør og bomuldsfrøkager viser en modsat udvikling, hvilket ikke blot skyldes, at smørprisen har været lavere end i fjor, men også at prisen for bomuldsfrøkager i modsætning til bygprisen i det hele har ligget højere end i 1956.

Forholdstal for produkt- og foderstofpriser.

	Smør/bomuldsfrøkager 1956	Smør/bomuldsfrøkager 1957	Flæsk/byg 1956	Flæsk/byg 1957
Januar	11.99	10.48	8.67	10.06
Februar	12.34	10.45	8.92	9.82
Marts	12.34	8.74	8.87	9.49
April	10.76	7.99	8.11	9.24
Maj	8.71	8.31	8.00	10.45

De lave kornpriser og frygten for afsætningsvanskeligheder for den voksende produktion af svinekød og flæsk har givet anledning til krav fra landbruget om indførelse af en brødkornsordning med importforbud for hvede og rug og en garanteret pris på 50 kr. pr. 100 kg brødkorn,

stigende med et lagertillæg på 1 kr. pr. måned fra oktober til april. Som begrundelse blev anført, at ordningen ville lægge en dæmper på svineproduktionen og lette landbrugets likviditetsvanskeligheder samt aflaste valutastillingen, idet importeret brødkorn normalt vil være dyrere end et tilsvarende kvantum foderkorn. Regeringen mente dog ikke, at man kunne gå så vidt, bl. a. fordi man var betænkelig ved den prisstigning, som de foreslåede kornpriser mentes at ville sætte i gang, men erklærede sig villig til at overveje et midlertidigt importstop for brødkorn og en belåningsordning samt indføre indmalingspligt for dansk brødkorn. Resultatet blev, at folketinget i begyndelsen af juli vedtog en lov, der bemyndiger landbrugsministeren til i tiden indtil 1. januar 1958 at fastsætte mindsteprocenter for indmaling af dansk hvede og rug. Forinden – den 22. juni – havde landbrugsministeriet bekendtgjort, at der fra denne dato kun måtte kontraheres om køb af udenlandsk hvede og rug under forbehold af indførselsbevilling, og ved fremsættelsen af forslaget om indmalingspligt i folketinget udtalte landbrugsministeren, at det var regeringens hensigt at søge gennemført en låneordning for dansk hvede og rug for at hindre, at landbrugere, der er i likviditetsvanskeligheder, skal se sig nødsaget til straks efter høsten at afhænde kornet til lave priser. Det kan tilføjes, at noteringerne for dansk korn i juni viste stigende tendens. Til trods herfor lå de dog ved udgangen af måneden væsentligt lavere end på samme tid i fjor. I gennemsnit for sidste uge af juni var noteringerne for hvede 47,50 kr. pr. 100 kg mod 57,75 kr. i 1956, for byg 39,17 kr. mod 54,54 kr. og for havre 38,79 kr. mod 51,17 kr.

Et andet forsøg på at standse udvidelsen af svineproduktionen er foretaget af eksportslagteriernes salgsforening, der i midten af juli har nedsat prisen for søer til slagtning eller eksport med 100–150 kr. pr. stk.

Med hensyn til prisudviklingen for husdyrproduktionen kan i øvrigt nævnes, at den engelske notering for dansk bacon, der var faldet til 260 sh. pr. cwt. (bedste kvalitet), i løbet af maj og juni steg til 318 sh. eller med ca. 22 pct. Samtidig hævedes andelsslagteriernes landsnotering for 1. kl. slagterisvin fra 3,66 til 4,44 kr. pr. kg. Trods den betydelige stigning lå priserne dog stadig under niveauet på samme tid i fjor, da noteringen ved udgangen af juni måned var 4,82 kr. pr. kg. Den 18. juli nedsattes den engelske notering for dansk bacon af bedste kvalitet med 8 sh. til 310 sh.

Gennem hele april kvartal har smøreksportudvalgets afregningstal været fastsat til 5 kr. pr. kg. I 1956 var afregningstallet ved kvartalets begyndelse 7,65 kr. pr. kg og ved dets slutning 5,75 kr. Ligesom for bacon har der imidlertid i maj og juni kunnet gennemføres en ikke ubetydelig forhøjelse af smørprisen på det engelske marked. Siden midten af

maj har den i England opnåede smørpris svaret til over 5 kr. pr. kg f. o. b.; i slutningen af juni var den 5,67 kr. pr. kg f. o. b. Efter den seneste opgørelse er kølehuslagrene af smør i England på ca. 70.000 tons, hvilket er ca. 12.000 tons mere end på samme tid i 1956. Dette er imidlertid den mindste stigning i forhold til i fjor siden begyndelsen af 1957, og samtidig er beholdningerne i Australien og New Zealand samt partier undervejs en del mindre end i fjor.

Også ægpriserne har været stigende, og Dansk Andels Ægexports notering nåede i midten af juli op på samme niveau som på dette tidspunkt i fjor, 3,50 kr. pr. kg. I forhold til den laveste ægnotering i år, 2,30 kr. pr. kg i begyndelsen af marts, er dette en stigning på over 50 pct. I den foregående oversigt berørtes den danske protest mod den engelske dumping-eksport af æg. Efter at spørgsmålet i slutningen af april var behandlet i et GATT-udvalg, har der været ført forhandlinger mellem de to regeringer med det resultat, at den engelske regering har lovet, at der ikke fremtidig vil blive eksporteret engelske æg med statstilskud til skade for afsætningen af danske æg. Det er oplyst, at England i de første 4 måneder af 1957 eksporterede ca. 2600 tons æg til en værdi af ca. 7.7 mill. kr. Statstilskuddet anslås at have udgjort ca. 265 øre pr. kg.

Eksporten af de vigtigste landbrugsprodukter[1].

	1. halvår	
	1956	1957
Smør, tons	63.714	64.838
Heraf til:		
England	52.434	48.406
Vesttyskland	1.886	7.164
Frankrig	2.515	105
Ost, tons	27.749	29.349
Heraf til:		
England	5.396	5.478
Vesttyskland	13.457	15.678
Bacon og flæsk, tons	111.588	119.693
Heraf til England	107.523	111.432
Æg, tons	48.590	54.167
Heraf til:		
England	4.170	584
Vesttyskland	30.314	36.432
Italien	3.164	4.244
Schweiz	2.500	1.946
U.S.A. (incl. de militære styrker i Tyskland)	6.484	7.096
Hornkvæg, stkr.	228.736	248.014
Kalve, stkr.	108.711	134.073

[1] Efter »Landbrugsraadets Meddelelser«.

En foreløbig opgørelse af landbrugets eksport i 1. halvdel af 1957 viser for hovedvarernes vedkommende noget større mængder end i den tilsvarende periode i 1956. Af bacon og flæsk er der eksporteret 119 mill. kg mod 111 mill. kg, og medregnes samtlige biprodukter samt anslået slagtet vægt af eksporterede levende svin, bliver det samlede kvantum i år ca. 157 mill. kg eller 15 mill. kg mere end i første halvår i fjor. Eksporten af slagtekreaturer og kød omregnet til voksne kreaturer svarer til ca. 307.000 stk. mod 277.000 stk. i første halvår 1956. Eksporten af kød og flæsk er altså steget med godt en halv snes procent, og det samme er tilfældet med hensyn til æg og ost, medens smøreksporten kun er forøget med et par procent, jfr. ovenstående tabel.

INDUSTRIEN

Industriproduktionen synes fortsat at ligge på samme niveau som i de sidste måneder af 1956, idet den stigning på en halv snes procent, der har fundet sted i de første 5 måneder af indeværende år, i alt væsentligt har været sæsonbestemt. I gennemsnit for april og maj viste indekset for industriproduktionen en fremgang på 12 pct. i sammenligning med den tilsvarende periode i fjor, da produktionen imidlertid var stærkt påvirket af strejkerne. I forhold til april–maj 1955 er den samlede industriproduktion forøget med 4 pct., men udviklingen har langt fra været ensartet for de forskellige industrigrupper. Medens produktionen i nærings-

Industriproduktionen.

(Procentvis forandring fra tilsvarende periode det foregående år).

	1. kvt. 1956	2. kvt. 1956	3. kvt. 1956	4. kvt. 1956	1. kvt. 1957	April–maj 1957
Næringsmiddelindustri	÷ 1	+ 4	÷ 7	+ 5	+ 8	+ 7
Tekstilindustri	÷15	÷10	+ 6	+19	+30	+38
Fodtøjs- og beklædningsindustri	÷16	÷16	0	+23	+19	+18
Træindustri	÷ 6	÷ 9	÷ 7	÷ 4	+ 2	+ 6
Papir- og grafisk industri	÷ 2	÷ 8	+ 2	+ 1	+ 5	+18
Kemisk industri	+ 1	+ 8	+ 2	+ 3	+10	÷ 2
Sten-, ler- og glasindustri	÷10	÷ 8	÷ 5	÷ 3	+10	+ 5
Jern- og metalindustri	÷ 5	÷ 5	÷ 2	+ 1	+ 3	+ 6
Transportmiddelindustri	÷ 9	÷ 9	+ 8	+ 4	+18	+32
Industrien i alt	÷ 5	÷ 5	÷ 1	+ 5	+ 8	+12
Heraf:						
Konsumvareindustri	÷ 4	÷ 3	÷ 1	+ 8	+11	+12
Produktionsmiddelindustri	÷ 6	÷ 6	÷ 1	0	+ 6	+10

middelindustrien er steget med 12 pct. og i tekstilindustrien med 19 pct., viser en så vigtig gruppe son jern- og metalindustrien en nedgang på 3 pct.

Produktionsforøgelsen i forhold til 1955 falder i det hele taget udelukkende på konsumvareindustrien til trods for, at transportmiddelindustriens produktion er gået op med 9 pct. som følge af den høje beskæftigelse på skibsværfterne.

Eksporten af vigtige industriprodukter.
(Mill. kr.).

	1955	1956	Stigning i %	Januar–maj 1956	Januar–maj 1957	Stigning i %
Kødkonserves	310.6	291.1	÷ 6	118.5	133.3	12
Sukker	6.0	25.8	330	0.8	42.1	–
Øl	48.3	60.0	24	21.3	26.7	25
Animalske og vegetabilske olier og fedtstoffer	60.9	83.5	37	32.7	42.7	31
Farmaceutiske præparater	65.0	81.7	26	30.8	39.3	28
Garn, metervarer og færdige tekstilvarer	78.6	91.4	16	35.7	42.0	18
Cement	40.0	32.7	÷18	13.6	11.0	÷19
Bearbejdede metalvarer	93.1	88.4	÷ 5	36.1	42.7	18
Maskiner og apparater	864.3	1006.6	16	372.4	434.5	17
Skibe og både	195.6	213.8	9	112.2	101.9	÷9
Møbler	23.4	39.9	71	13.4	22.5	68
Klædningsstykker	50.6	58.2	15	22.2	27.6	24

Industrieksporten indbragte i gennemsnit for månederne april og maj 18 pct. mere end i samme tidsrum i fjor. For de første 5 måneder af 1957 var den tilsvarende stigning 17 pct. eller, hvis man ser bort fra sukkereksporten, der i den forløbne del af året har udgjort 42 mill. kr. mod knap 1 mill. kr. i januar–maj 1956, 13–14 pct. Der grund til særlig at nævne den meget stærke forøgelse af maskineksporten, der har fundet sted i april og maj. Medens denne varegruppe i januar kvartal kun kunne opvise en eksportfremgang i forhold til 1956 på 6 pct., var fremgangen i april og maj så stærk, at stigningsprocenten for de første 5 måneder af 1957 tilsammen er nået op på ca. 17. I en række mindre varegrupper er den relative eksportfremgang væsentlig større end for industrieksporten som helhed; dette gælder bl. a. møbler, farmaceutiske præparater, øl og klædningsstykker. På den anden side viser eksporten af cement og af skibe og både tilbagegang i forhold til 1956.

BYGGE- OG ANLÆGSVIRKSOMHEDEN

Om nybyggeriet i den forløbne del af 1957 foreligger der oplysninger for byerne med forstæder og for 85 landkommuner, der rummer bymæssig bebyggelse med over 1000 indbyggere. Det fremgår heraf, at aktiviteten på dette område har været noget større end i 1956. Ved

udgangen af januar kvartal var det samlede etageareal under opførelse 2.93 mill. m² mod 2.58 mill. m² på samme tidspunkt i fjor, en fremgang på næsten 14 pct. Begunstiget af den milde vinter lå det fuldførte byggeri i januar kvartal ligeledes ca. 14 pct. højere end i januar kvartal 1956, og samtidig blev der påbegyndt over dobbelt så meget byggeri som i den tilsvarende periode i fjor.

Byggevirksomheden (nybyggeri) uden for de egentlige landdistrikter.

	Beboelsesejendomme		Erhvervs-ejendomme	Ikke-erhvervs-ejendomme	Tilsammen
	1000 m²	Antal lejligheder	1000 m²	1000 m²	1000 m²
Under opførelse 1. januar 1957	1794	22100	615	403	2812
Påbegyndt i jan. kvt. 1957	426	4870	176	127	729
Fuldført i jan. kvt. 1957	406	5140	162	45	613
Under opførelse 1. april 1957	1814	21830	629	485	2928
Under opførelse 1. april 1956	1534	18800	607	435	2576

Hvad specielt boligbyggeriet angår, blev der i januar kvartal fuldført godt 5100 lejligheder mod knap 3900 i januar kvartal 1956. Det tilsvarende antal påbegyndte lejligheder var henholdsvis 4900 og 2900, og den 1. april var knap 22.000 lejligheder under opførelse, ca. 3.000 flere end på samme tidspunkt i 1956. Ved udgangen af maj blev det igangværende boligbyggeri anslået til 23.000 lejligheder mod 20.600 lejligheder ultimo maj i fjor.

Det skal tilføjes, at stigningen i byggevirksomheden i hele landet muligvis vil vise sig at være noget mindre, end ovenstående tal viser, idet byggeriet i de egentlige landdistrikter, hvor 15–20 pct. af hele landets boligbyggeri finder sted, og hvor hovedparten af avlsbygninger til landbruget opføres, kan være påvirket af de mindre gunstige landbrugskonjunkturer.

Af arbejdsløshedsstatistikken fremgår i øvrigt, at ledigheden i byggefagene ved udgangen af juni lå på ca. 4 pct. ligesom i juni i fjor, medens ledigheden inden for bygge- og anlægsvirksomhed som helhed var steget fra 7.5 til 9 pct.

ARBEJDSLØSHEDEN

Ved udgangen af juni var der blandt de arbejdsløshedsforsikrede i alt 35.500 ledige, hvilket svarer til en arbejdsløshedsprocent på 5.0 mod 5.2 i juni 1956. Ved udgangen af maj lå arbejdsløshedsprocenten derimod lidt højere end på samme tid i fjor. Medens ledigheden indenfor bygge- og anlægsvirksomhed som nævnt var større end i 1956, er der for industri og håndværk som helhed tale om en lille nedgang. I sten-, ler-

og glasindustrien og i jern- og metalindustrien (som i arbejdsløshedsstatistikken også omfatter transportmiddelindustrien) var ledigheden dog lidt større end i fjor.

Af de forskellige arbejdsløshedskasser møder arbejdsmændenes som sædvanlig med en ledighedsprocent, der ligger betydeligt over gennemsnittet. Den større ledighed inden for anlægs- og byggevirksomhed viser sig i en stigning i arbejdsmændenes arbejdsløshedsprocent fra 7.7 i juni 1956 til 8.8 i juni 1957.

Nedgangen i den samlede ledighed i forhold til juni 1956 falder udelukkende på hovedstaden, hvor arbejdsløshedsprocenten er gået ned fra 4.0 til 3.5. Den største relative ledighed forekommer i landdistrikterne i Nordjylland (arbejdsløshedsøerne), hvor arbejdsløshedsprocenten er steget fra 9.1 i juni 1956 til 10.5 i juni 1957.

UDENRIGSHANDELEN

I de to første måneder af april kvartal var indførselsoverskuddet næsten 100 mill. kr. mindre end i den tilsvarende periode i fjor, medens det for januar kvartal var næsten 500 mill. kr. større. For de 5 måneder januar–maj viste indførslen en stigning på næsten 600 mill. kr. (17 pct.), hvorimod udførslen forøgedes med 200 mill. kr. (ca. 6 pct.) i sammenligning med 1956.

Udenrigshandelen (specialhandel).

(Månedsgennemsnit i mill. kr.).

	Import	Eksport	Heraf: Landbrugsprodukter	Heraf: Industrivarer	Importoverskud
1. kvt. 1955	682	585	350	208	97
2. – –	651	580	324	232	71
3. – –	652	570	323	219	82
4. – –	714	664	380	253	50
1. kvt. 1956	671	607	334	242	64
2. – –	768	627	333	267	141
3. – –	733	602	331	243	131
4. – –	833	682	360	291	151
1. kvt. 1957	866	639	324	282	227
April–maj 1957	777	643	322	291	134
Januar–maj 1956	711	601	329	244	110
Januar–maj 1957	830	640	323	285	190

En del af merindførslen i forhold til 1956 kan henføres til virkningerne af Suezkanalens lukning. Den post, der især har interesse i denne forbindelse, er importen af flydende brændsel. I de 5 måneder november 1956 – marts 1957 var udgiften til import af benzin, petroleum og brændselsolier i alt 444 mill. kr., men med priserne i juli kvartal 1956 ville importen af de samme kvanta kun have kostet 346 mill. kr. Af denne merudgift på ca. 100 mill. kr. falder de 77 mill. kr. på januar kvartal i år.

For de første 5 måneder af 1957 var udgiften til import af fast og flydende brændsel 120 mill. kr. større end i den tilsvarende periode i fjor. Trods større import af stenkul til højere priser var den samlede udgift til fast udenlandsk brændsel dog en halv snes mill. kr. mindre end i 1956, idet importen af koks og cinders formindskedes fra 931.000 til 556.000 tons, bl. a. som følge af den milde vinter. Den forøgede aktivitet i tekstil- og beklædningsindustrien viser sig i stærke importstigninger for spindestoffer (20 mill. kr.) og for garn, metervarer og færdige tekstilvarer (95 mill. kr.). Importen af uædle metaller er forøget med 110 mill. kr., af transportmidler med 115 mill. kr., og maskinimporten har ligeledes ligget højere end i fjor. Derimod er importen af korn og kornvarer samt foderstoffer formindsket med tilsammen henved 150 mill. kr.

Bytteforholdet i udenrigshandelen (forholdet mellem indeks for enhedsværdien for eksporten og indeks for enhedsværdien for importen) er for januar kvartal beregnet til 85 mod 92 i oktober kvartal 1956 og 90 i januar kvartal 1956. Som nævnt har bytteforholdet i april kvartal været stigende, dels på grund af stigende priser for landbrugets eksportvarer, dels fordi der er sket en billiggørelse af importen, ikke mindst som følge af lavere fragtudgifter. Fragtratetallet (1949 = 100), der i januar var steget til 202, er for juni opgjort til 162 mod 180 på samme tid i fjor og 159 i juni 1955.

VALUTASTILLINGEN

Nationalbankens og de private bankers samlede valutagæld var ved udgangen af maj steget til 277 mill. kr., hvilket var 125 mill. kr. mere end ved årets begyndelse. I juni var der praktisk taget balance mellem valutaindtægter og – udgifter, men som følge af et træk på Den internationale Valutafond på 34 mill. dollars, svarende til 235 mill. kr., viste opgørelsen ved udgangen af juni en nedgang i valutagælden til 47 mill. kr., Nationalbankens dollarbeholdning, der udgør størstedelen af landets valutareserve, var i maj faldet til 241 mill. kr., men blev ved trækket på valutafonden bragt op på omtrent samme højde som ved årets begyndelse, ca. 500 mill. kr.

Bankernes nettotilgodehavende i udlandet[1].

(Mill. kr.).

Ultimo	E.P.U.	U.S.-doll.	Can. doll. o. sfrcs.	Andre valutaer	Internat. inst. (netto)	Ialt national-banken	Private banker	Tilsammen
Dec. 1951....	÷266	267	4	106	÷ 91	20	÷54	÷ 34
Dec. 1952....	÷223	494	8	156	÷103	332	÷44	288
Dec. 1953....	÷432	669	8	172	÷ 91	326	÷33	293
Dec. 1954....	÷673	637	8	÷59	÷ 85	÷172	÷35	÷207
Juni 1955....	÷848	474	6	÷22	÷ 66	÷456	44	÷412
Dec. —	÷732	596	12	÷40	÷ 75	÷239	21	÷218
Juni 1956....	÷694	563	7	÷48	÷ 74	÷246	50	÷196
Juli —	÷689	558	8	÷44	÷ 84	÷251	65	÷186
Aug. —	÷674	523	7	÷38	÷120	÷302	79	÷223
Sept. —	÷668	538	7	÷46	÷ 79	÷248	75	÷173
Okt. —	÷652	577	6	÷36	÷ 63	÷168	70	÷ 98
Nov. —	÷636	583	7	÷21	÷ 78	÷145	50	÷ 95
Dec. —	÷644	501	8	÷24	÷ 73	÷232	80	÷152
Jan. 1957....	÷630	439	9	÷ 1	÷ 65	÷248	99	÷149
Febr. —	÷628	391	10	13	÷ 74	÷288	126	÷162
Marts —	÷631	404	10	29	÷ 82	÷270	57	÷213
April —	÷641	301	9	31	÷ 78	÷378	112	÷255
Maj —	÷647	241	9	29	÷ 74	÷442	165	÷277
Juni —	÷644	502	10	36	÷ 58	÷154	107	÷ 47

[1] Tallene i første kolonne angiver gælden til E. P. U. efter afregningen for den pågældende måned og tallene i den anden kolonne dollarbeholdningen med tillæg af tilgodehavende eller fradrag af skyldige dollarbetalinger til E. P. U.

Med hensyn til Danmarks stilling i Den internationale Valutafond kan nævnes, at Danmarks kvote andrager 68 mill. dollars. Med trækket i slutningen af juni har Danmark altså udnyttet sin mulighed for at trække på fonden for halvdelens vedkommende. Af de 68 mill. doll. var ved udgangen af 1956 ca. 7 mill. doll. indbetalt i guld, resten i kroner. Ved afslutningen af fondens regnskabsår den 30. april skal medlemmer, der har indbetalt mere end 75 pct. af kvoten i national valuta, under visse omstændigheder tilbagekøbe en del af fondens beholdning af vedkommende medlems valuta mod betaling i konvertibel valuta. Tilbagekøbsforpligtelsen afhænger af bevægelsen i fondens beholdning af vedkommende valuta samt af bevægelsen i og størrelsen af medlemmets »monetære reserve«, d. v. s. beholdningen af guld og dollars med fradrag af visse gældsforpligtelser. I regnskabsåret 1955–56 forøgedes Danmarks »monetære reserve« med ca. 25 mill. kr., og i henhold hertil påhvilede der

Danmark en tilbagekøbsforpligtelse svarende til halvdelen af stigningen. Tilbagekøbet fandt sted den 1. februar i år. Danmark har en gang tidligere – i 1947 – trukket et mindre beløb på valutafonden.

PENGE- OG KAPITALMARKEDET

Idet de 34 mill. dollars af staten er indbetalt til nationalbanken, er statens gæld til banken formindsket med det tilsvarende beløb i danske kroner; transaktionen har således ikke påvirket den indenlandske likviditet. I de to første måneder af april kvartal gik de private bankers udlån lidt tilbage, og da væksten i indlånene fortsattes, styrkedes kassebeholdningerne med ca. 100 mill. kr. I sammenligning med maj 1956 er de private bankers udlån forøget med ca. 475 mill. kr. og indlånene med ca. 400 mill. kr.

	Maj 1956	Juni 1956	Dec. 1956	Marts 1957	April 1957	Maj 1957	Juni 1957
Nationalbanken.							
Udl. tilgodehavender, netto	÷251	÷246	÷232	÷270	÷378	÷442	÷154
Nettotilgodeh. hos staten.	2564	2377	2508	2360	2427	2567	2125
Obligationer og aktier....	491	490	498	496	494	491	492
Seddelomløb.....	2099	2171	2372	2248	2205	2195	2203
Indlån på folio.....	512	322	377	349	359	398	295
Tilsammen..	2611	2493	2749	2597	2564	2593	2498
Forretningsbankerne.							
Kassebeholdning.....	823	788	925	739	785	834	
Obligationer og aktier....	1288	1309	1253	1319	1320	1317	
Udlån i alt (indenl.).....	6144	6340	6555	6696	6655	6618	
Indlån i alt (indenl.).....	7117	7086	7336	7411	7408	7521	
De større sparekasser.							
Obligationer og aktier....	1427	1434	1420	1448	1434	1434	
Udlån i alt.....	3759	3759	3858	3956	3988	4022	
Indlån i alt.....	5189	5148	5130	5311	5405	5470	

Omløbet af børsnoterede obligationer og skatkammerbeviser forøgedes i april og maj med tilsammen 146 mill. kr. (pålydende værdi), hvilket var omtrent det samme som i den tilsvarende periode i fjor. I de 5 måneder januar–maj var nettotilgangen 384 mill. kr., heraf 94 mill. kr. statsobligationer og skatkammerbeviser, mod 427 (136) mill. kr. i 1956. Obligationskurserne er ikke undergået nævneværdige ændringer i den forløbne del af 1957 – den effektive rente af statslån ligger således stadig omkring 7 pct. – men aktieindekset, der i april var 179 og i maj 178, faldt i juni til 172

(1935 = 100), formentlig påvirket af udbyttebegrænsningen og andre af de nu vedtagne foranstaltninger mod valutavanskelighederne.

PRISUDVIKLINGEN

I løbet af første halvår 1957 er engrospriserne faldet med gennemsnitlig 4 pct. og ligger nu godt 2 pct. lavere end på samme tid i 1956. I de sidste måneder er den nedadgående tendens dog bremset af de stigende priser for animalske levnedsmidler, der mellem april og juni kunne opvise en gennemsnitlig fremgang på 7 pct. Som det vil ses af nedenstående tabel, har prisnedgangen i 1957 omfattet de fleste varegrupper. De vigtigste undtagelser er bygningsmaterialer, der er gået op med 6 pct., og gødningsstoffer, der er steget 4 pct. De største prisfald forekommer i grupperne foderstoffer, animalske levnedsmidler og vegetabilske levnedsmidler, hvor priserne ligger under niveauet i juni i fjor, samt for brændsel og mineralske olier, der dog trods en nedgang siden nytår på knap 5 pct. stadig er gennemsnitlig ca. 5 pct. dyrere end i fjor.

Engrosprisindeks.
(1935=100).

	Juni 1956	Dec. 1956	Marts 1957	April 1957	Maj 1957	Juni 1957	Ændring i % Juni 1956–juni 1957	Ændring i % Dec. 1956–juni 1957
Vegetabilske levnedsmidler	376	352	337	335	333	333	÷ 11.4	÷ 5.4
Animalske levnedsmidler	315	337	301	283	291	303	÷ 3.8	÷ 10.1
Foderstoffer	422	427	385	367	360	360	÷ 14.7	÷ 15.7
Gødningsstoffer	250	252	258	260	261	262	+ 4.8	+ 4.0
Brændsel og mineralske olier	546	599	623	610	606	572	+ 4.8	÷ 4.5
Jern, metaller og varer deraf	348	358	363	365	364	362	+ 4.0	+ 1.1
Bygningsmaterialer (undt. træ)	286	292	312	312	310	310	+ 8.4	+ 6.2
Træ og papir	496	497	500	499	499	496	0	÷ 0.2
Tekstil og konfektion	335	337	339	344	345	345	+ 3.0	+ 2.4
Huder, læder og skotøj	309	319	311	311	310	313	+ 1.3	÷ 1.9
Kemisk-tekniske varer	250	257	250	255	255	252	+ 0.8	÷ 1.9
Engrospristallet	367	374	365	360	360	359	÷ 2.2	÷ 4.0
Råvarer og halvfabrikata	444	459	449	443	440	430	÷ 3.2	÷ 6.3
Færdigvarer	331	334	325	321	323	326	÷ 1.5	÷ 2.4
Importvarer	441	458	460	455	454	444	+ 0.7	÷ 3.1
Hjemmemarkedsvarer	317	318	305	300	301	304	÷ 4.1	÷ 4.4
Eksportvarer	328	348	308	288	290	310	÷ 5.5	÷ 10.9

FORBRUGSBEGRÆNSENDE FORANSTALTNINGER

De lovforslag, som den nye flertalsregering den 11. juni fremsatte i folketinget, og som i de følgende uger blev gennemført uden væsentlige ændringer, tager i første række sigte på at bremse forbrugsstigningen og dermed lette betalingsbalancesituationen. De forbrugsbegrænsende foranstaltninger omfatter dels besparelser på statsbudgettet, dels forhøjelser af forskellige forbrugsafgifter. Endvidere kan det ventes, at den nye bundne opsparing i form af stabiliseringslånet og den indførte skærpelse af kontrollen med selvangivelserne vil virke i samme retning, omend effekten af disse foranstaltninger er vanskeligere at forudsige. Afgiftsforhøjelserne holdes uden for det lønregulerende pristal, og samtidig er der i loven om forbrugsbegrænsende foranstaltninger af marts 1955 indføjet en bestemmelse, hvorefter også tekstilafgifterne m. m. i henhold til denne lov skal holdes uden for pristallet. Som bekendt er tekstilafgifternes virkning på pristallet hidtil blevet neutraliseret ved udstedelse af sparebeviser, hvis beløb er blevet fradraget på husholdningsbudgettet, der ligger til grund for pristalsberegningen. Uden disse bestemmelser ville forhøjelsen af forbrugsafgifterne og sparebevisernes bortfald have medført en stigning i detailpristallet med 5 points. Samtidig er det ved lov om udbyttebegrænsning bestemt, at aktieselskaber for regnskabsår, der udløber i tiden fra 1. september 1957 til 31. august 1958, højst må udbetale 9/10 af udbyttet i det sidste forud for 1. september 1957 afsluttede regnskabsår, dog således at de altid skal kunne udbetale et årsudbytte på 6 pct.

Med hensyn til de enkelte foranstaltninger skal i øvrigt nævnes, at stabiliseringslånet udskrives for skatteårene 1957–58 og 1958–59 på grundlag af indkomsterne i disse skatteår. Lånebeløbene udskrives efter en progressiv skala, der begynder ved en skalaindtægt på 12.000 kr. for ikke-forsørgere og 14.000 kr. for forsørgere. Efter den 1. april 1962 ombyttes kvitteringerne for indbetalingerne med statsobligationer lydende på det indbetalte beløb plus 10 pct. Dette tillæg, hvoraf der ikke skal svares indkomstskat, svarer til 5 pct. i rente for perioden indtil obligationernes udlevering. Tilbagebetalingen af stabiliseringslånet, der forrentes med 5 pct., sker ved, at der i hvert af årene 1963–1992 udtrækkes 1/30 af det samlede lån.

Under behandlingen i folketinget lempedes det oprindelige lovforslag på et par punkter. Det bestemtes, at stabiliseringslånet i tilfælde, hvor det godtgøres, at det pålignede lånebeløb med tillæg af 5000 kr. overstiger den lånepligtiges privatforbrug, skal nedsættes med det overskydende beløb, og at lånepligtige fra deres fyldte 70. år er berettiget til at få udleveret obligationer til fri rådighed. Stabiliseringslånet er anslået at ville indbringe ca. 200 mill. kr. for hvert af de to skatteår.

Forhøjelserne af forbrugsafgifterne på tobaksvarer samt øl og vin vil under forudsætning af uændret forbrug give ca. 100 mill. kr. mere i statskassen pr. år, og ved afskaffelsen af tildelingsordningen for motorkøretøjer og dollartillægets indregning i omsætningsafgiften fremkommer en merindtægt for statskassen på ca. 30 mill. kr. årlig.

Af de gennemførte og påtænkte besparelser for statskassen skal nævnes en forhøjelse af arbejdsgiverbidragene til arbejdsløshedsfonden med ca. 15 mill. kr. og en forhøjelse af statslånsydelserne for en række ejendomme opført efter krigen. Merindtægten herved anslås til ca. 12 mill. kr., hvortil kommer 2–3 mill. kr. ved ophævelse af den midlertidige fritagelse for ejendomsskatter for visse kontor- og forretningsejendomme.

De forskellige foranstaltninger anslås at ville forøge overskuddet på statens drifts- og anlægsbudget med 200 mill. kr., men gennem indbetalingerne på stabiliseringslånet sker der desuden en yderligere kassemæssig forbedring på 200 mill. kr., hvorved staten får mulighed for at dække samtlige sine udgiftsforpligtelser uden at optage lån på kapitalmarkedet eller i nationalbanken.

23. 7. 1957.
C. L.

POLITISK KRONIK

UDLANDET

April 1957

1. – Den sydafrikanske premierminister Strijdom udtaler, at der muligvis i 1958 skal arrangeres folkeafstemning blandt Sydafrikas hvide om unionens eventuelle omdannelse til en republik indenfor Det britiske Statssamfund.

2. – Der undertegnes en amerikansk-saudiarabisk traktat, hvorved USA beholder retten til benyttelse af flyvebasen Dhahran og forpligter sig til at yde støtte til opbygning af saudiarabiske luft- og marinestyrker samt en civil luftfart.

4. – Den britiske regering offentliggør en hvidbog, ifølge hvilken den almindelige værnepligt i England afskaffes ved udgangen af 1960 og de væbnede styrker inden 1963 nedbringes fra 690.000 til 375.000 mand, samtidig med at det britiske forsvar i fremtiden lægger vægten på udrustning med kernevåben (atom- og brintvåben).

Det amerikanske udenrigsministerium beslutter at yde Libanon 10 millioner dollars som økonomisk hjælp.

Manutscher Eghbal danner nyt iransk kabinet, efter at ministerpræsident Hussein Ala dagen før er trådt tilbage.

5. – Den franske nationalforsamling vedtager at omdanne Kamerun til en »stat under formynderskab«, der indrømmes større selvstyre. Samtidig vedtages det at forene de franske stillehavsbesiddelser i en selvforvaltende enhed »Fransk Polynesien«.

Den indonesiske og den japanske regering protesterer hos den engelske regering mod de planlagte britiske kernevåbenforsøg på Juleøerne.

Forbundskansler Adenauer erklærer, at Vesttyskland ikke bør have svære atomvåben, men derimod taktiske. – 9. vender Det frie tyske Partis formand, Reinholdt Maier sig imod atomudrustning, fordi den kan hindre genforeningen. – 12. offentliggør 18 tyske atomvidenskabsmænd en erklæring imod tysk besiddelse af atomvåben og imod tysk atomvåbenforskning – og fremstilling. – 14. går det tyske socialdemokratis formand, Erich Ollenhauer ind for videnskabsmændenes syn. – 25. betoner Adenauer overfor den sovjetiske ambassadør i Bonn, Smirnov, at forbundsrepublikken hverken besidder kernevåben eller har søgt at skaffe sig sådanne. – 27. beklager den sovjetiske regering i en note til Vesttysklands regering, at denne agter at udruste forbundsrepublikken med taktiske atomvåben. Næste dag forespørger Adenauer i brev til Smirnov om grunden til, at Adenauers oplysninger af 25. april ignoreres i den sovjetiske note.

6. – Den tyske udenrigsminister von Brentano udtaler, at regeringen ikke tilstræber grænserne fra 1939, men fra 1937. Samme dag udtaler flygtningepartiets viceformand Frank Seiboth, at også Memel-området og Sudeterlandet må indbefattes i et kommende forenet Tyskland. – 12. går Ollenhauer på socialdemokraternes vegne imod Seiboth.

8. – Den indonesiske præsident Sokarno udnævner et ikke-parlamentarisk nødkabinet under Raden Hadji Djuanda. – 17. betegner Sokarno den sovjetiske statsform som efterlignelsesværdig for Indonesien.

9. – Skibsfarten på Suezkanalen frigives uden indskrænkninger.

10. – Den jordanske premierminister Suleiman Nabulsi træder tilbage efter kong Husseins ønske. – 15. danner Hussein Fakhri el Khalidi en ny regering, hvori Nabulsi beklæder udenrigsministerposten. – 21. træder generalstabschefen Ali Hayri tilbage og efterfølges af Habis Majali. – 25. afgår kabinettet Khalidi, og kong Hussein overdrager den tidligere ministerpræsident Ibrahim Hashem at danne regering. I denne deltager Nabulsi ikke. Ibrahim Hashem proklamerer krigsretstilstand og udsteder forbud mod alle politiske partier. Samme dag meddeler den amerikanske udenrigsminister Dulles, at USA vil intervenere, hvis Sovjetunionen blander sig i Jordans indre forhold, og det amerikanske marineministerium oplyser samtidig, at den amerikanske 6. flåde er løbet ind i det østlige Middelhav. – 26. opfordrer USA Jordans nabostater til den yderste tilbageholdenhed. – 29. advarer det sovjetiske udenrigsministerium vestmagterne mod indblanding i Jordans indre anliggender. Næste dag akcepterer den jordanske regering et amerikansk tilbud om en økonomisk hjælp på 10 millioner dollars.

11. – Den britiske koloniminister Lennox-Boyd og Singapores premierminister Lim Yew Hock undertegner en protokol, hvorefter Singapore skal omdannes til en selvstyrende stat indenfor Det britiske Statssamfund.

I et polsk-kinesisk fælleskommunique efter den polske ministerpræsident Cyrankiewicz besøg i Kina udtales den kinesiske folkerepubliks glæde over det polske kommunistpartis resultater, samtidig med at den ungarske regering tilsiges fuld støtte.

Den saudiarabiske regering erklærer, at Akaba-bugten er lukket territorialfarvand, og at Israel derfor ikke har ret til fri skibsfart der.

12. – Den øverstbefalende for NATO-styrkerne i Europa, general Norstad, går ind for placering af fjernstyrede våben på alle strategisk egnede steder indenfor pagtområder.

13. – Panamas præsident Erneste de la Guardia meddeler, at hans regering vil kræve fuld suverænitet over Panama-kanalzonen.

16. – Ved nedrustningsforhandlingerne i London erklærer USSR sig villig til udvidelse af luftinspektionsområdet.

En artikel i det sovjetiske blad Isvestija hævder, at der eksisterer samme forudsætninger for det tysk-sovjetiske forhold som ved Rapallotraktatens indgåelse i 1922.

Den kinesiske premierminister Chou En-lai foreslår overfor en delegation af japanske socialdemokrater oprettelse af et asiatisk sikkerhedssystem med såvel amerikansk som kommunist-kinesisk og japansk deltagelse. Dette forslag afviser den japanske regering samme dag. – 21. erklærer præsident Mao Tse-tung overfor delegationen, at Kina er parat til at afslutte en ikke-angrebstraktat med Japan.

17. – Forbundskansler Adenauers svar på ministerpræsident Bulganins brev af 18. marts 1957 offentliggøres. Adenauer kræver hjemsendelse af tyske krigsfanger i USSR og nægter at anerkende Den tyske demokratiske Republik. Samme dag afleverer den tyske ambassador i Moskva til udenrigsminister Gromyko en note, hvori forbundsrepublikken erklærer sig rede til forhandlinger om handelsforhold og konsulære beføjelser.

Den albanske regering lover at ville optage diplomatiske forbindelser med Grækenland og forbedre forholdet til den italienske regering.

Nehru fortsætter som ministerpræsident samt udenrigs- og atomenergiminister i den nye indiske regering, hvori Krishna Menon indtræder som forsvarsminister.

19. – I noter til England, Frankrig og USA gentager USSR kravet om en ordning af konflikten i Mellemøsten med fredelige midler og uden udenlandsk indblanding.

Den sovjetiske forsvarsminister Sjukov erklærer, at de sovjetiske drabantstater vil blive udstyret med atom- og fjernvåben, hvis USAs allierede modtager atomvåben.

22. – Det filippinske repsæsentanternes Hus vedtager forbud mod det kommunistiske parti.

23. – Albert Schweitzer advarer verdensoffentligheden mod den uhyre fare fra den ved atomeksplosioner fremkommende radioaktivitet og kræver overenskomst om indstilling af alle atombombeforsøg. 24. – appellerer paven til menneskeheden om at standse atomkapløbet.

Det finske socialdemokratis kongres vælger den tidligere statsminister Vaino Tanner til ny partiformand.

Den ægyptiske udenrigsminister Mahmud Fawsi overgiver FNs generalsekretær Dag Hammarskjöld et memorandum, hvori Ægypten forpligter sig til overholdelse af Konstantinopel-konventionen af 1888 og af FNs charter. Kanalafgifterne skal forudbetales til den ægyptiske kanaladministration, som vil anvende 25% af provenuet til forbedringer af tekniske installationer.

25. – Den finske regering under Fagerholm træder tilbage.

Maj 1957

1. – Den jordanske regering opløser fagforeningerne. – 14. oplyser udenrigsminister Samir Rifai, at Jordan har henvendt sig til Storbritanien og de arabiske stater angående finansiel støtte.

4. – Den tyrkiske ministerpræsident Menderes betoner, at Tyrkiet allerhøjest kan tillade deling af Cypern, men aldrig øens samlede overgivelse til Grækenland.

5. – Socialdemokraten Adolf Schärf vælges til østrigsk præsident.

6. – Den italienske regering under Antonio Segni træder tilbage. – 19. forelægger Adone Zoli en ministerliste, der kun omfatter medlemmer af Det kristelige-demokratiske Parti.

7. – Den øverste Sovjet indleder en møderække, hvor partisekretær Khrushchev i sin beretning går ind for en vidtgående decentralisering af industriens ledelse. – 10. vedtages dette ved lov.

10. – Den tunesiske ministerpræsident Habib Bourgiba oplyser, at han har anmodet USA om militærhjælp og iøvrigt går ind for Eisenhower-doktrinen.

Columbias præsident Rojas Pinilla og hans regering væltes af en militærjunta.

Den japanske regering kritiserer i note til USSR, at Sovjetunionen foretager kernevåbenforsøg. – 12. afviser USAs regering japanske krav om indstilling af kernevåbenforsøgene i Nevadaørkenen. – 17. protesterer Japan i note til den engelske regering mod de britiske brintbombeforsøg i Stillehavet. – 22. udtaler den sovjetiske regering i en note til Japan, at den eneste vej til forbud mod atomvåben er et fælles japansk-sovjetisk fremstød hos USA og Storbritanien.

11. – Kong Ibn Saud indleder statsbesøg i Iraq.

13. – Den britiske premierminister Macmillan meddeler underhuset, at England vil indstille boycotten af Suezkanalen. – 14. erklærer det franske udenrigsministerium, at Frankrig er fast besluttet på at opretholde boycotten, og ministerpræsident Mollet tilbyder at træde tilbage under henvisning til Frankrigs allieredes holdning til spørgsmålet, men han afvises af præsident Coty.

14. – Den amerikanske udenrigsminister Dulles udtaler, at USA ikke vil anerkende neutraliserings- eller andre planer, der medfører Tysklands fortsatte deling. Samtidig oplyser han, at USA vil forsyne den sydkoreanske hær med atomvåben.

15. – Det polske kommunistparti indleder centralkomitemøde, hvor Gomulka giver meddelelse om forestående omfattende de-

centralisering indenfor landbrug, industri og forvaltning.

16. – Premierminister Macmillan meddeler underhuset, at de britiske brintbombeprøver i Stillehavet er begyndt.

Den dominikanske præsident Trujillo Molina genvælges.

17. – Ministerpræsident Bulganin foreslår i et brev til ministerpræsident Mollet, at der optages tosidede forhandlinger om en nedrustnings- og insepktionszone i Europa.

20. – Den arabiske Ligas generalsekretær Abdel Khalek Hassouna opfordrer Israel til at gå med til FNs delingsplan af 1947.

21. – Den franske nationalforsamling forkaster et forslag til tillidsvotum, som ministerpræsident Mollet havde forlangt for at sætte regeringen i stand til at træffe skattemæssige foranstaltninger pr. dekret. Efter afstemningsresultatet indgiver Mollet sin afskedsbegæring, som præsident Coty i første omgang nægter at modtage. – 25. anmoder Coty den fhv. ministerpræsident René Pleven om at undersøge mulighederne for regeringsdannelse. – 29. opgiver Pleven opgaven, der herefter overdrages til folkerepublikaneren Pièrre Pflimlin.

21. – Den israelske regering går ind for Eisenhower-doktrinens grundsætninger.

Haitis hær overtager regeringsmagten efter oprør. – 26. proklameres Daniel Fignole som provisorisk præsident.

23. – Fhv. ministerpræsident Pièrre Mendès-France trækker sig tilbage fra posten som formand for det radikalsocialistiske parti.

Det vesttyske socialdemokrati forelægger en plan om tysk genforening indenfor rammerne af et sikkerhedssystem, der skal erstatte pagtsystemerne i Øst og Vest, anerkendes af FN og garanteres af USA og USSR.

24. – Den engelske udenrigsminister Selwyn Lloyd oplyser, at regeringen går ind for en lempelse af restriktionerne for Kina-handelen, så de bringes i overensstemmelse med embargoen overfor USSR.

Den sovjetiske regering erklærer sig rede til forhandlinger med Vesttyskland om handels- og konsulære forhold.

Forbundskansler Adenauer indleder sit statsbesøg i USA, der afsluttes 29.

Israel tiltræder den europæiske betalingsunion (EPU).

25. – Libyens regering under Mustapha ben Halim træder tilbage og efterfølges af et kabinet under Abdul Majid Koobar.

27. – Den finske rigsdags præsident, agrarpartiets leder V. J. Sukselainen danner en borgerlig mindretalsregering.

En sovjetisk-ungarsk aftale om stationering af sovjettropper i Ungarn undertegnes. Tropperne skal stå under ungarsk jurisdiktion.

28. – I Østtyskland udstedes forbud mod studenters rejse til NATO-lande.

Præsident Nasser giver meddelelse om dannelse af enhedspartiet »Ægyptisk national Samling«, der under Nassers ledelse skal virkeliggøre revolutionens målsætning.

Juni 1957

3. – En erklæring, undertegnet af 2000 amerikanske videnskabsmænd kræver en overenskomst om øjeblikkelig indstilling af kernevåbenforsøg.

Det israelske parlament anerkender Eisenhower-doktrinen.

Bagdadpagtens ministerråd træder i Karachi sammen til et møde, hvorunder USA giver officiel meddelelse om sin indtræden i pagtens militære udvalg.

5. – Pièrre Pflimlin opgiver at danne

fransk regering. Samme dag anmoder præsident Coty den fhv. forsvarsminister Bourgès-Maunory om at dannne en regering, som Bourgès-Maunory 12. juni fremstiller for og får anerkendt af nationalforsamlingen.

6. – Den sovjetiske ministerpræsident Bulganin og partisekretær Khrushchev indleder et statsbesøg i Finland, der varer til 13. juni.

Norges regering beslutter at lade landets væbnede styrker udruste med amerikanske raketvåben.

7. – En polsk-amerikansk overenskomst undertegnes i Washington. USA indrømmer Polen en kredit på ialt 95 millioner dollars, hvoraf Polen foreløbig kan disponere over 48,9.

8. – Pakistans ministerpræsident Suhrawardy indleder et besøg i Afghanistan, hvorunder der træffes beslutning om foranstaltninger til udjævning af uoverensstemmelserne de to lande imellem.

10. – Den italienske regering under Adone Zoli træder tilbage, men 25. annulerer Zoli afskedsbegæringen.

Iraqs ministerpræsident Nuri es Said træder tilbage. – 19. dannes en ny regering under Ali Jawdat.

11. – De kanadiske parlamentsvalg giver Det fremskridtsvenlige konservative Parti en fremgang fra 51 til 110 mandater, mens Det liberale Parti går tilbage fra 170 til 103. – 21. tages den konservative leder John Diefenbakers regering i ed.

12. – Den norske regering erklærer i forbindelse med amerikanske luftinspektionsplaner for polarområderne, at Norge principielt er villig til medvirken, men forbeholder sig ret til senere stillingtagen til planernes detaljer.

14. – Haitis hær styrter den provisoriske regering og fængsler republikkens præsident Daniel Fignole.

Hollands udenrigsministerium meddeler, at det vil bringe restriktionerne overfor handelen med Kina, Nordkorea og Nordvietnam på linie med begrænsningerne overfor kommunistiske lande i Europa. En lignende erklæring udsendes samme dag af den belgiske regering, mens Vesttyskland følger efter den 18. og Frankrig den 20.

18. – En tale holdt af præsident Mao Tsetung 27. feb. 1957 offentliggøres i Kina. Mao beklager, at uskyldige er blevet behandlet som kontrarevolutionære og betoner nødvendigheden af at løse ideologiske problemer med demokratiske midler i stedet for med tvangsforholdsregler. Han bemærker også, at det er urigtigt at overføre andre socialistiske landes erfaringer uden hensyn til Kinas særlige karakter. – 26. udtaler premierminister Chou En-lai, at kun den demokratiske centralisme kan sikre socialismens sejr.

19. – Den japanske ministerpræsident Kishi indleder et statsbesøg i USA. Efter forhandlinger med bl. a. præsident Eisenhower og udenrigsminister Dulles meddeles det, at USA har lovet at trække de i Japan stationerede amerikanske landstyrker tilbage inden et år, og at nedskære luft- og søstridskræfterne væsentligt.

21. – FNs overkommando i Korea beslutter at se bort fra våbenstilstandsoverenskomstens begrænsning af indførselen af nye våben til Korea, som følge af nordstyrkernes brud på overenskomsten. Næste dag foreslår den nordkoreanske ministerpræsident Kim Ir-sen en konference til løsning af Koreaspørgsmålet, hvilket den sydkoreanske regering afslår den 23.

22. – Den tunesiske ministerpræsident Habib Bourgiba foreslår i interview dannelsen af en form for fællesskab mellem Marokko, Algier og Tunis og udtrykker ønske om, at general de Gaulle betroes ordningen af det algierske spørgsmål.

29. – USA lover Jordans hær for 10 millioner kroner militærudstyr.

DANMARK

April 1957

2. – Folketinget vedtager ved 3. behandling enstemmigt forslaget om ændringer i færdselsloven (se 16/1).

Ved 2. behandling af forslaget om forhøjelse af retsafgifter m. m. vedtages det at lade de foreslåede forhøjelser af auktions- og tinglysningsafgifterne udgå af forslaget. Merindtægten anslås til 4 mill. kr. mod 12 mill. kr. efter det oprindelige forslag.

Forslaget om udlån til rederier til bygning af mindre fragtskibe ændres ved 2. behandling således, at det beløb, der stilles til rådighed i en 3 års periode, nedsættes fra 6 til 5 mill. kr.

Ved 2. behandling af forslaget om udlån til foranstaltninger vedr. staldhygiejne (se 12/12 1956) foreslår udvalgsflertallet (s. og r. v.), at der hertil skal kunne anvendes et beløb på ca. 12 mill. kr. årlig, nemlig hvad der indgår i renter og afdrag på de Marshall-lån, der tidligere er ydet til samme formål. Ændringsforslaget vedtages med 74 stemmer (s., r. v. og k.) mod 43 (v., k. f. og rf.). Det vedtages også at forhøje renten til 6 %.

3. – Danmark forelægger Bulganins brev til stats- og udenrigsminister H. C. Hansen i NATO's permanente råd.

Trafikminister Lindberg har i Hamburg forhandlet med den vesttyske trafikminister Seebohm om fuglefluglslinien Rødby-Femern. Det vedtoges at nedsætte et arbejdsudvalg med 4 repræsentanter for hvert land.

Folketinget færdigbehandler forslag til lov om ændring i toldafgifterne m. m. og i lov om forskellige forbrugsafgifter (se 28/11 1956), der begge vedtages enstemmigt. Til det sidstnævnte lovforslag har v. og r. v. stillet et ændringsforslag, hvorefter afgiften af coca-cola nedsættes fra 1 kr. til 30 øre pr. l. Ændringsforslaget forkastes med 84 stemmer (s., k. f. og k.) mod 48 (v., r. v., rf. og de konservative Fibiger, Adolph Sørensen, Tesdorpf og Weikop).

4. – Stats- og udenrigsminister H. C. Hansen drøfter i Oslo med statsminister Gerhardsen og udenrigsminister Lange de to landes svar på brevene fra ministerpræsident Bulganin.

Folketinget vedtager ved 3. behandling forslag om erhvervstælling i 1958. Desuden færdigbehandles forslag om oprettelse af en appelinstans for invalideforsikringsretten, der vedtages med 87 stemmer, medens 48 (v. og k. f.) undlader at stemme.

5. – Folketinget vedtager ved 3. behandling forslag om ændring i lov om erstatning til besættelsestidens ofre, forslag om en særlig ydelse til enlige mødre (se 26/3) og forslag om udlån til visse rederivirksomheder. De to førstnævnte forslag vedtages enstemmigt, det sidste med 100 stemmer mod 27 (k. f. og rf.).

Ved 2. behandling af det radikale forslag til lov om fremme af udbyttedeling indstiller udvalget med undtagelse af Kryger (v.) og Fanger (k. f.) forslaget til vedtagelse i en ændret affattelse. Foruden nogle venstremænd og konservative går også kommunisterne mod forslaget, medens retsforbundet står splittet, idet Søren Olesen anbefaler og J. M. Pedersen på Tholstrups og egne vegne går imod. Forslaget, hvis titel ændres til »forslag til lov om fremme af udbyttedeling og oprettelse af sociale fonds«, bestemmer, at et nævn på 10 medlemmer dels skal kunne vejlede virksomheder, der ønsker at indføre udbyttedeling eller oprette sociale fonds, dels selv skal kunne henvende sig til virksomheder og opfordre dem til at indføre sådanne ordninger og på anden måde virke for udbyttedelingstankens udbredelse.

Ved 2. behandling af forslaget om udbygning af Københavns lufthavn i Kastrup

og opførelse af en ny hovedbygning foreslår venstre, at projektet begrænses til en udvidelse af start- og landingsbaner og en forbedring af sikkerhedssystemet, men dette forkastes med 79 stemmer (s., r. v., k. og rf.) mod 28 (v. og retsforbundsmanden Oluf Pedersen), medens 23 (k. f.) undlader at stemme. Et konservativt forslag om, at trafikministeren først skal fremsætte forslag om bevilling af midlerne til de forskellige nybygninger, når detailprojektet foreligger, tages tilbage inden afstemningen.

6. – Det konservative folkepartis repræsentantskab genvælger fhv. handelsminister Halfdan Hendriksen som formand for partiet. Det oplyses, at medlemstallet i det sidste år er forøget med over 8.000 til næsten 98.000.

9. – Det ændrede forslag om forhøjelse af retsafgifter (se 2/4) vedtages enstemmigt ved 3. behandling.

Ved 2. behandling af forslag om ændringer i byggestøtteloven vedr. byggeri efter kap. V. A. indføres en bestemmelse om, at statslånet efter låntagerens valg enten skal udmåles efter de hidtidige regler eller udgøre højst 115 % af kreditforeningstilbudet, dog inden for en grænse af 85 % af ejendomsskyldværdien. Desuden forhøjes renten fra 4½% til 5 for parcel- og rækkehuse og fra 5½% til 6¼% for etagebyggeri, medens ministeren havde foreslået henholdsvis 5½% og 6½%. (Forslaget er fremkaldt af, at vurdering til stempelefterretning ved lov af 23. juni 1956 er afskaffet som grundlag for låneudmålingen).

Ved 2. behandling af forslag til tillægsbevilling for 1956–57 drejer debatten sig om en første bevilling på 2.7 mill. kr. til det nye Grønlandsskib. Bevillingen vedtages med 91 stemmer (s., r. v., k. og de to grønlandske folketingsmænd) mod 44 (v., k. f. og rf.).

Retsforbundets forslag til beslutning om straks at påbegynde afviklingen af omsætningsafgiften på tekstilvarer er genstand for en længere debat, der slutter med, at forslaget med 59 stemmer (v., k. f. og r. v. samt socialdemokraterne Einer-Jensen og Axel Ivan Pedersen) mod 14 (rf. og k.) sendes i udvalg; 57 s. undlader at stemme.

Retsforbundets forslag til beslutning om afskaffelse af folkepensionens mindstebeløb får kun tilslutning af kommunisterne og går direkte til 2. behandling.

Venstres forslag til beslutning om at udskyde loven om sygeplejerskers uddannelses ikrafttræden afvises af de øvrige partier; det samme er tilfældet med det kommunistiske forslag om nedsættelse af arbejdstiden (se 21/3).

10. – På det nordiske udenrigsministermøde i Helsingfors, hvor Danmark var repræsenteret af minister Ernst Christiansen, har man især drøftet situationen i det nære Østen, derunder de nordiske FN-styrkers opgaver i Ægypten, Suezkanalen og nedrustningsproblemet.

Folketinget færdigbehandler forslaget om fremme af udbyttedeling og oprettelse af sociale fonds, der vedtages med 109 stemmer mod 12 (3 v., 5 k. f. og 4 rf.), medens 10 (deriblandt k.) undlader at stemme. Endvidere vedtages ved 3. behandling forslaget om sammenslutningers og institutioners landbrugsjord (se 21/3) med 90 stemmer mod 51 (v. og k. f.).

11. – Folketinget færdigbehandler en række lovforslag. Forslaget om ændringer i byggestøtteloven vedtages enstemmigt med 122 stemmer, medens 9 (k. og rf.) undlader at stemme, og forslaget om udlån til foranstaltninger vedr. staldhygiejne vedtages med 91 stemmer mod 52 (v., k. f. og rf.), efter at lovens gyldighed er blevet begrænset til tre finansår. Endvidere vedtages forslaget om udbygning af Københavns lufthavn med 120 stemmer mod 26 (v. og retsforbundsmanden Oluf Pedersen). Forinden vedtages et ændringsforslag om nedsættelse af et teknisk-økonomisk kontroludvalg.

12. – Det meddeles at USA gennem NATO har tilbudt en række NATO-lande, deriblandt Danmark, fjernstyrede forsvarsvåben allerede i løbet af indeværende år.

Folketinget vedtager ved 3. behandling

forslag til tillægsbevilling for 1956–57 med 154 stemmer mod 8 (k.), medens 6 (rf.) undlader at stemme. De samlede indtægter på finanslov og tillægsbevillingslov er herefter 4.994 mill. kr. og udgifterne 4.535 mill. kr., hvilket giver et overskud på 459 mill. kr. I 1955–56 var overskuddet ifl. statsregnskabet ca. 600 mill. kr., og for 1957–58 regner finansminister Kampmann med et overskud på godt 450 mill. kr.

Forud for vedtagelsen af tillægsbevillingsforslaget går en to dages politisk debat, hvorunder der fremsættes en række udtalelser om regeringsmulighederne efter valget. Erik Eriksen erklærer, at venstre ikke vil deltage i en samlingsregering eller i det hele taget sidde i regering med socialdemokratiet, Aksel Møller (k. f.) vil ikke udelukke, at det kan blive nødvendigt, at v., k. f. og r. v. finder sammen, og Bertel Dahlgaard udtaler, at de radikale vil samarbejde med dem, der vil gennemføre planen om økonomisk borgfred, enten det så er s., v. eller k. f. Under debatten oplyser forsvarsminister Poul Hansen, at der er forskellige årsager til, at forsvarsudvalget ikke har afgivet betænkning, bl. a. det amerikanske tilbud om nye våben. Endvidere har NATO-hovedkvarteret ment, at det var rigtigst at vente lidt. Ministeren understreger, at de raketvåben, det drejer sig om, er forsvarsvåben, og at der ikke er tale om atomladninger.

I folketingsåret 1956–57 er der fremsat i alt 112 lovforslag, deraf 98 regeringsforslag. Af de fremsatte lovforslag er 79 endeligt vedtaget, medens 34 ikke er blevet behandlet til ende eller er bortfaldet. Endvidere er der fremsat 25 og vedtaget 11 forslag til folketingsbeslutning og stillet 5 forespørgsler, hvoraf dog 2 blev taget tilbage.

I folketingets vareforsyningsudvalg går v., k. f. og r. v. imod et forslag fra handelsminister Lis Groes om at fritage danskproducerede dele, som anvendes til automobiler samlet her i landet, for dollartillæg.

15. – Udenrigsministeriet meddeler, at erstatningsforhandlingerne med Sovjetunionen (se 2/3) er blevet udsat, idet det har vist sig nødvendigt at fremskaffe yderligere oplysninger.

16. – Landbrugets organisationer – landbo- og husmandsforeninger, andelsslagterier og mejerier – kræver, at den regering, der får ansvaret efter valget den 14. maj, uopholdelig optager forhandlinger med organisationerne om en rimelig fordeling af byrder, som forringelsen af bytteforholdet med udlandet lægger på landbruget. For at begrænse svineproduktionen ønsker man en brødkornsordning for høsten 1957.

Retsforbundet afviser i sit valgmanifest, at de foreliggende problemer kan løses ved nye skatter, og kræver tværtimod skattenedsættelser.

26. – Danmarks protest mod den statsunderstøttede engelske ægeksport forelægges i GATT's permanente udvalg.

I et fællesmøde i det udenrigspolitiske nævn og vareforsyningsudvalget gør økonomi- og arbejdsminister Krag rede for sine forhandlinger i Bruxelles om Danmarks stilling til planerne om et europæisk frihandelsområde og om en toldunion mellem Benelux, Frankrig, Italien og Vesttyskland. Ministeren oplyser, at »de seks« vil støtte Danmarks ønske om, at landbrugsvarer skal med ind under et eventuelt frihandelsområde.

27. – GATT's stående komité vedtager enstemmigt en indstilling, der anbefaler fortsatte forhandlinger om den engelske ægeksport mellem England på den ene side og Danmark og andre klagende lande på den anden side. Såfremt forhandlingerne ikke fører til en tilfredsstillende ordning, foreslås nedsættelse af en neutral kommission.

30. – Svaret på ministerpræsident Bulganins brev af 28. marts til stats- og udenrigsminister H. C. Hansen offentliggøres. Hovedpunktet i svaret, der er tiltrådt af det udenrigspolitiske nævn, er en påvisning af, at den sovjetiske opfattelse af NATO som en aggressiv alliance beror på

en fundamental misforståelse, og at Bulganins advarsel derfor hviler på forudsætninger, der ikke holder stik. Hvert enkelt land må have ret til at tilrettelægge sit forsvar, som det skønnes mest formålstjenligt, og under de forhåndenværende omstændigheder var tilslutningen til NATO den bedste løsning. I slutningen af svaret berøres begivenhederne i Ungarn, der uundgåeligt svækkede den danske befolknings forhåbninger om øget samarbejde mellem Øst og Vest. Målet er imidlertid fremdeles afspænding og tilnærmelse mellem landene, og fra dansk side er man enig i, at der under det danske regeringsbesøg i Moskva i 1956 er skabt grundlag for et udvidet samarbejde i begge landes interesse.

Ved udløbet af fristen for anmeldelse af nye partier til folketingsvalget den 14. maj har kun De uafhængige opnået de nødvendige 10.000 underskrifter.

Maj 1957

3. – Detailpristallet for april er – efter fradrag for sparebeviser – beregnet til 422 mod 427 i januar (1914=100). Nedgangen skyldes lavere fødevarepriser.

10. – Efter at SCUA – den internationale sammenslutning af Suezkanalbrugere – har stillet medlemslandene frit m. h. t. om de vil gøre brug af kanalen, ophæver Dansk Dampskibsrederiforening sin henstilling om at undgå besejling af kanalen.

11. – Ifl. en ny aftale med Tjekoslovakiet skal samhandelen i året 1. juni 1957–31. maj 1958 udgøre 63 mill. kr. mod i 1956–57 godt 57 mill. kr. hver vej.

Forsvarsstaben dementerer rygter om, at der skal indrettes depoter for atombomber og flyvepladser for atombombemaskiner på Færøerne.

12. – På Provinsbankforeningens årsmøde i Nyborg udtaler nationalbankdirektør Svend Nielsen, at valutasituationen nu er så stærkt forværret, at det nye folketing straks må i arbejde. Da der ikke er mulighed for at optage lån i udlandet, og der ikke er tid til at producere sig til valutabalance, er den eneste udvej begrænsning af det almindelige forbrug og den mere forbrugsbetonede investering. I denne forbindelse nævner nationalbankdirektøren, at bygning af broer, veje, rådhuse, sportspladser og svømmebassiner uden større ulemper må kunne udsættes.

14. – Ved folketingsvalget afgives i alt 2.321.097 stemmer, deraf 2.310.175 gyldige. Vælgertallet er siden valget i september 1953 steget med knap 77.000 til ca. 2.772.000, og stemmeprocenten er gået frem fra 80.6 til 83.7.

	Stemmer		Procentfordeling		Mandater	
	22/9-53	14/5-57	22/9-53	14/5-57	22/9-53	14/5-57
Socialdemokratiet	894.913	910.170	41.3	39.4	74	70
Radikale venstre	169.295	179.822	7,8	7.8	14	14
Konservative folkeparti	364.960	383.843	16.8	16.6	30	30
Venstre	499.656	578.932	23.1	25.1	42	45
Retsforbundet	75.449	122.759	3.5	5.3	6	9
Kommunistiske parti	93.824	72.315	4.3	3.1	8	6
De uafhængige	58.573	53.061	2.7	2.3	0	0
Slesvigsk parti	9.721	9.202	0.5	0.4	1	1
Udenfor partierne	–	71	–	–	0	0
	2.166.391	2.310.175	100.0	100.0	175	175

Af de 175 folketingsmedlemmer er 33 (10 s., 4 r. v., 7 k. f., 9 v. og 3 rf.) nyvalgte. 15 af disse (5 s., 1 r. v., 4 k. f., 4 v. og 1 rf.) har dog tidligere været medlem af folketing eller landsting. Antallet af kvindelige folketingsmedlemmer er 15 (6 s., 2 r. v., 4 k. f., 1 v. og 2 k.) mod 17 (5 s., 3 r. v., 4. k. f., 2 v., og 3 k.) i det gamle folketing.

15. – Statsminister H. C. Hansen indgiver regeringens demissionsbegæring og henstiller til kongen at rådføre sig med repræsentanter for samtlige partier.

16. – Kongen anmoder den fungerende statsminister H. C. Hansen om at foranledige, at der indkaldes til forhandling mellem de politiske partier med det formål at undersøge mulighederne for en flertalsregering under den ene eller den anden form. Forinden har partilederne haft lejlighed til at udtale sig over for kongen om den politiske situation. Både s. og r. v. anbefaler, at der under H. C. Hansens ledelse føres forhandlinger mellem partierne om mulighederne for dannelse af en flertalsregering; de radikale henviser til, at den yderst alvorlige situation må opfordre til den størst mulige samling. Venstre vil ikke deltage i en samlingsregering, men ønsker den stærkest mulige liberale regering. K. f. tvivler på muligheden af at danne en flertalsregering på grund af de radikales indstilling til forsvaret og anbefaler en regering af venstre og konservative. Rf. vil ikke give noget råd på nuværende tidspunkt, medens k. anbefaler, at H. C. Hansen på ny danner regering, subsidiært leder forhandlingerne om regeringsdannelsen.

20. – Den fungerende statsminister H. C. Hansen meddeler kongen, at der ingen muligheder foreligger for dannelsen af en flertalsregering, idet v. og k. f. har erklæret, at de ikke vil deltage i en regering sammen med s., og r. v. har afvist at indtræde i en regering bestående enten af v. og k. f. alene eller s. alene. Han tilråder derfor kongen på ny at høre partiernes repræsentanter.

Forinden har det radikale venstres hovedbestyrelse enstemmigt vedtaget en udtalelse, der tilsiger en ren venstre-regering sagligt samarbejde, men bestemt afviser tanken om en regering af v. og k. f.

21. – Dronning Elizabeth og hertugen af Edinburgh ankommer til København på officielt besøg.

Det meddeles officielt fra London, at den britiske regering efter forhandling med repræsentanter for den danske regering er gået ind på at træffe foranstaltninger til at forhindre, at der tilføjes de normale danske eksportmarkeder alvorlig skade som følge af den britiske statsstøtte til ægproduktionen.

Ved folketingsvalget på Færoerne nyvælges Thorstein Petersen, folkeflokken, med 2589 stemmer og genvælges Johan Poulsen, sambandspartiet, med 2322 stemmer. Socialdemokraten P. M. Damm, der i det gamle folketing havde det ene af de færøske mandater, opnår 1986 stemmer. Med Johan Poulsens genvalg tæller venstres folketingsgruppe 46 medlemmer.

– Thorstein Petersen er ved landsretten idømt 8 måneders fængsel for overtrædelse af aktieselskabslov og banklov samt for mandatsvig, men har appelleret til højesteret.

22. – På initiativ af retsforbundet forhandles der om dannelsen af en regering af s., r. v. og rf., og efter på ny at have modtaget repræsentanter for partierne anmoder kongen H. C. Hansen om at genoptage de afbrudte undersøgelser af mulighederne for dannelse af en flertalsregering. De radikale opretholder dog endnu deres tilbud om støtte til en ren venstreregering.

24. – Venstres folketingsgruppe udsender en meddelelse, hvori man beklager, at de radikale har afvist at deltage i forhandlinger om regeringssamarbejde med v. og k. f., men i stedet har fundet det naturligt at indlede forhandlinger med s. og rf. Venstre håber imidlertid, at fornyede overvejelser i det radikale venstre vil føre til

erkendelse af nødvendigheden af et bredt liberalt samarbejde.

Formanden for det radikale venstres folketingsgruppe, Jørgen Jørgensen (Lejre), svarer, at de radikale først har foreslået en firepartiregering og dernæst en regering af s., v. og r. v., begge under venstres ledelse. Da disse forslag blev afvist, tilbød man loyalt samarbejde med en ren venstreregering, men heller ikke dette tilbud har venstre villet modtage.

26. – Socialdemokratiets, det radikale venstres og retsforbundets folketingsgrupper tiltræder det program, der er udarbejdet for en regering af de tre partier.

27. – Socialdemokratiets og det radikale venstres hovedbestyrelser og retsforbundets forbundsråd godkender folketingsgruppernes beslutning om regeringssamarbejde. I socialdemokratiets hovedbestyrelse stemmer 3 imod godkendelsen. Den fungerende statsminister H. C. Hansen meddeler derefter kongen, at han har mulighed for at danne flertalsregering, og modtager kongens opfordring hertil.

28. – Kongen udnævner den nye regering, der har flg. sammensætning: Stats- og udenrigsminister H. C. Hansen (s), finansminister Viggo Kampmann (s), undervisningsminister Jørgen Jørgensen (Lejre) (r. v.), minister uden portefølje Viggo Starcke (rf.), økonomiminister Bertel Dahlgaard (r. v.), minister for udenrigsøkonomi Jens Otto Krag (s.), socialminister Julius Bomholt (s.), kirkeminister Bodil Koch (s.), justitsminister Hans Hækkerup (s.), minister for off. arbejder og for Grønland Kai Lindberg (s.), forsvarsminister Poul Hansen (Kalundborg) (s.), fiskeriminister Oluf Pedersen (rf.), arbejds- og boligminister Kaj Bundvad (s.), landbrugsminister Karl Skytte (r. v.), indenrigsminister Søren Olesen (rf.) og handelsminister Kjeld Philip (r. v.).

På Provinshandelskammerets landsmøde udtaler fhv. finansminister Thorkil Kristensen, at den nye regerings påtænkte kriseforanstaltninger ligner dem, der er gennemført under tidligere kriser, og vil få de traditionelle virkninger, medens der i den nuværende situation er brug for en ekspansiv løsning med utraditionelle midler. Som en sådan løsning nævner han professor Nyboe Andersens tanke om en midlertidig importafgift over en bred front.

29. – I det nyvalgte folketings første møde fremsætter statsminister H. C. Hansen regeringens programerklæring, der indledes med at fastslå, at Danmarks udenrigspolitik vil forblive uændret. I denne forbindelse nævner han, at Danmark ikke har fået tilbud om atomammunition, men skulle et sådant tilbud komme til at foreligge, er det regeringens opfattelse, at det ikke bør modtages.

Af hensyn til valutastillingen anser regeringen det for påkrævet omgående at gennemføre en finanspolitisk stramning, dels gennem besparelser, dels ved tilvejebringelse af øgede indtægter og dels gennem en bunden opsparing. Herved skulle der samtidig være skabt dækning for statens finansieringsbehov, der for indeværende finansår anslås til 400 mill. kr. ud over overskuddet på drifts- og anlægsbudgettet. Regeringen vil foreslå, at de finansielle forholdsregler samt sparebevisernes bortfald ikke må påvirke pristallet og dermed lønningerne, og for yderligere at sikre en stabil prisudvikling vil monopoltilsynsloven blive skærpet. Desuden vil der blive fremsat forslag om midlertidig begrænsning af aktieselskabernes udbytter.

Foruden disse foranstaltninger, der tager sigte på den øjeblikkelige betalingsbalancesituation, vil regeringen allerede nu søge gennemført de tidligere fremsatte forslag vedrørende skattefri afskrivninger og henlæggelser til investeringsfonds, og man vil ligeledes straks iværksætte en gennemgang af statens udlånspolitik, herunder boligstøttelovgivningen. Et særligt ministerudvalg skal overveje en forenkling og eventuel nedsættelse af toldsatserne og mulighederne for en fortsættelse af importens frigørelse.

I det kommende folketingsår (1957–58) bebudes en skattereform, hvorunder problemet om skattelettelse for opsparing vil blive taget op til behandling, og en ændring af loven om grundstigningsskyld på grundlag af den tidligere regerings forslag med bibeholdelse af et konjunkturtillæg. Endvidere vil der blive udarbejdet et forslag om frivillig overgang fra privat prioritering til grundskyld på jordrente-vilkår.

Statsministeren slutter med at udtale ønsket om et bredt samarbejde mellem de demokratiske partier om problemernes løsning.

Folketinget godkender enstemmigt de 175 mandater i det egentlige Danmark og konstituerer sig derefter med Gustav Pedersen (s.) som formand, Marius Buhl (v.), Ole Bjørn Kraft (k. f.), Aage Fogh (r. v.) og Alfred Jørgensen (rf.) som henholdsvis 1., 2., 3. og 4. næstformand. Partistillingen i 17 mands udvalgene bliver: s. 7 (hidtil 8), r. v. 1 (1), rf. 1 (0), v. 5 (5) og k. f. 3 (3).

Juni 1957

5. – På et UNISCAN-møde i London er der enighed om det ønskelige i at udvide det eksisterende økonomiske samarbejde i Europa ved at skabe et frihandelsområde omfattende »de 6« landes fællesmarked.

Fhv. finansminister Thorkil Kristensen udtaler, at han personlig ville have foretrukket en regering af de fire gamle partier, men da denne tanke blev afvist af venstre og konservative, og der på grund af det radikale venstres holdning heller ikke var mulighed for en regering af venstre og konservative, burde der have været dannet en ren venstre-regering.

7. – Regeringen nedsætter de bebudede udvalg om toldlempelser og liberalisering og om frivillig overgang til grundskyld. Det første består af handelsminister Philip (formand), minister u. p. Viggo Starcke og minister for udenrigsøkonomi Krag, det andet af finansminister Kampmann (formand), fiskeriminister Oluf Pedersen, indenrigsminister Søren Olesen, justitsminister Hans Hækkerup, økonomiminister Bertel Dahlgaard og landbrugsminister Karl Skytte.

11. – Finansminister Kampmann gør i folketinget rede for regeringens kriseplan, der er udformet i 12 lovforslag. For 1957–58 og 1958–59 foreslås udskrevet et stabiliseringslån for alle skalaindkomster på 14.000 kr. og derover efter en progressiv skala; det drejer sig om ca. 150.000 personer, og den samlede udskrivning anslås til godt 200 mill. kr. i hvert af de to skatteår. For kvitteringerne udleveres der i 1962 obligationer for de indbetalte beløb forhøjet med 10 %. Obligationerne forrentes med 5 %, og tilbagebetalingen sker ved udtrækning af $^1/_{30}$ i hvert af årene 1963–1992. Ved at lægge den skattepligtige indkomst til grund for udskrivningen af stabiliseringslånet bliver betydningen af en rigtig skatteligning endnu større end før, og der foreslås derfor en skærpelse af kontrollen med selvangivelsen. Samtidig genfremsættes forslagene om skattefri afskrivninger og investeringsfonds (se 27/3).

Finansministeren fremsætter endvidere forslag om forhøjelse af afgifterne på cigaretter, cerutter, røgtobak samt øl og vin med ialt ca. 100 mill. kr. (under forudsætning af uændret forbrug). Afgiftsforhøjelserne skal holdes uden for ved beregningen af det lønregulerende pristal, og det samme foreslås for tekstilafgifterne m. m. efter sparebevisernes bortfald.

I forbindelse med ophævelsen af de hidtil gældende ordninger vedrørende tildeling af indkøbstilladelser til motorkøretøjer og indkøb af motorkøretøjer på dollarpræmiebasis foreslås en forhøjelse af omsætningsafgiften, således at afgiften for alle køretøjer fremtidig bliver af samme størrelse

som den nugældende omsætningsafgift plus dollarpræmien. Merindtægten for statskassen anslås til ca. 30 mill. kr.

Socialminister Bomholt fremsætter forslag om forhøjelse af arbejdsgiverbidraget til arbejdsløshedsfonden med ca. 15 mill. kr. årlig og om nedsættelse af udgifterne til ulykkesforsikringsdirektoratet med ca. 1 mill. kr.

I lovkomplekset indgår endelig handelsminister Philips forslag om udbyttebegrænsning og skærpelse af monopoltilsynsloven. Ved det første bestemmes, at aktieselskaber for regnskabsår, der udløber i tiden 1/9 1957–31/8 1958, højst må udbetale $^{9}/_{10}$ af dividenden for det foregående år, dog således, at der altid kan udbetales 6 %. Forslaget om ændringer i monopoltilsynsloven går ud på, at listen over varer og ydelser, hvis priser ikke kan forhøjes uden monopoltilsynets godkendelse, udvides til at omfatte alle varer, der er undergivet konkurrencebegrænsninger.

Finansministeren udtaler, at formålet med de fremsatte lovforslag i første række er at bremse forbrugsstigningen og dermed lette betalingssituationen. Den samlede statsfinansielle virkning er en kassemæssig forbedring på henved 400 mill. kr. pr. år, hvilket sætter staten i stand til at klare sine udgiftsforpligtelser uden at optage lån på kapitalmarkedet eller i nationalbanken. Foruden de besparelser for statskassen, der opnås ved forhøjelsen af arbejdsgiverbidraget til arbejdsløshedsfonden, vil statslånsydelserne for en række ejendomme blive forhøjet med i alt ca. 12 mill. kr. årlig, hvortil kommer 2–3 mill. kr. ved ophævelse af den midlertidige fritagelse for ejendomsskatter for visse kontor- og forretningsejendomme. Iøvrigt fortsættes den almindelige gennemgang af statsbudgettet med henblik på yderligere udgiftsnedsættelser.

13. – Minister for udenrigsøkonomi Krag fremsætter forslag til folketingsbeslutning om ratifikation af statut for Den internationale Atomenergi-Organisation.

Ved folketingets 1. behandling af forslagene om stabiliseringslån og afgiftsforhøjelser drejer diskussionen sig for en stor del om de radikales og retsforbundets stilling til regeringsdannelsen, der angribes skarpt af Erik Eriksen (v.) og Aksel Møller (k. f.). De to oppositionspartier afviser stabiliseringslånet og erklærer sig villige til at forhandle om en deponeringsordning ved import af færdigvarer, ledsaget af en liberalisering af importen af de pågældende varer, formindskelse af det offentlige forbrug og præmiering af opsparing.

Erhvervenes hovedorganisationer advarer i en henvendelse til folketinget mod gennemførelse af regeringens forslag om stabiliseringslån, udbyttebegrænsning og ændringer i monopoltilsynsloven.

14. – Folketinget godkender enstemmigt Thorstein Petersens valg med det forbehold, at spørgsmålet eventuelt må tages op igen, når højesteretsdommen foreligger (se 21/5).

Folketinget vedtager ved 3. behandling afgiftsforhøjelserne for øl, vin og tobak mod venstres, de konservatives og kommunisternes stemmer. Thorkil Kristensen (v.) undlader at stemme, idet han henviser til, at afgiftsforhøjelserne som led i en iøvrigt rigtig helhedspolitik ville være et virksomt middel til at rette valutastillingen op. Forslaget om at holde tekstilafgifterne m. m. uden for pristallet vedtages derefter med alle stemmer mod kommunisternes. Forinden er et kommunistisk ændringsforslag om at begynde afviklingen af tøjskatten den 1. juli 1957 forkastet med 89 stemmer (s., r. v., rf. og Thorkil Kristensen) mod 6 (k.), medens 68 (v. og k. f.) undlader at stemme.

Under den fortsatte debat om stabiliseringslånet gennemgår statsministeren den såkaldte hemmelige protokol, der er oprettet mellem de tre regeringspartier, og som iøvrigt i det væsentlige er indeholdt i regeringens programerklæring. Herudover er der truffet aftale om, at retsforbundet skal affinde sig med vedtagelsen af mælkeordningen, og at spørgsmålet om spærreregelen i valgloven henskydes til eventuel behandling senere, idet alle tre partier forbeholder sig deres stilling.

15. – Den indiske premierminister Nehru ankommer til København på et 3 dages Danmarksbesøg.

Det meddeles, at landbrugsministeren fra landbo- og husmandsforeningerne har modtaget forslag om at indføre importforbud for brødkorn og at forhøje den indenlandske brødkornspris til 50 kr. pr. 100 kg.

17. – En dansk-spansk vareudvekslingsaftale for tiden 1/7 1957–30/6 1958 åbner mulighed for en dansk eksport til Spanien på godt 63 mill. kr. Importen fra Spanien ventes at blive af lignende størrelse.

18. – Folketinget afslutter 1. behandling af forslaget om stabiliseringslån. Blandt de sidste talere er Thorkil Kristensen (v.), der går ind for deponeringsordningen og udtaler sin glæde over, at løftet efter martsforliget i 1955 om forhøjelse af statslånsydelserne for boligejendomme nu bliver indfriet; han ser heri et vidnesbyrd om, at liberale partier kan opnå noget også i en forhandling med socialdemokratiet.

Det vækker opmærksomhed, at Thorkil Kristensen ikke bliver medlem af folketingsudvalget om stabiliseringslånsforslaget.

19. – I en redegørelse i folketinget oplyser forsvarsminister Poul Hansen, at regeringen har accepteret det amerikanske tilbud om levering af materiel til opstilling af en NIKE- og en HONEST JOHN-bataljon. NIKE er en raket, som styres mod målet ved hjælp af radar, medens HONEST JOHN er en »fri«, ikke styret raket. Ministeren understreger, at der er tale om våben af udpræget defensiv karakter, idet NIKE er et luftværnsvåben og HONEST JOHN's rækkevidde kun er ca. 25 km. Han nævner også, at der ikke har været fremsat tilbud om atomammunition.

Under 1. behandling af forslaget om omsætningsafgift af motorkøretøjer giver v. og k. f. tilslutning til ophævelsen af tildelingsordningen, men vil ikke være med til en forøgelse af omsætningsafgiftens provenu; de ønsker tværtimod en aftrapningsordning for den del af afgiften, der svarer til det hidtidige dollartillæg.

21. – Ved 1. behandling af forslag til folketingsbeslutning om ratifikation af statut for Den Internationale Atomenergi-Organisation udtales tilslutning fra alle sider.

22. – Landbrugsministeriet meddeler, at der fra dags dato kun må kontraheres om køb af udenlandsk hvede og rug under forbehold af indførselsbevilling.

26. – Udenrigsministeriet oplyser, at den danske regering som svar på forespørgsler fra amerikansk side i forbindelse med nedrustningsforhandlingerne i London har udtalt, at man i princippet er villig til at lade dele af Grønland indgå i en eventuel international inspektionszone.

Regeringsudvalget vedrørende eventuelle toldnedsættelser og liberalisering har besluttet, at der skal gives adgang til import af oliefyr. Indtil videre vil oliefyr dog forblive på bunden liste.

Regeringen afviser landbo- og husmandsforeningernes forslag om en brødkornsordning (se 15/6). I stedet tilbyder landbrugsminister Karl Skytte importstop for brødkorn, indmalingstvang for dansk brødkorn og en låneordning for det kornsælgende landbrug. Landbrugsorganisationerne erklærer imidlertid, at dette forslag ikke løser de foreliggende problemer. Tolvmandsforeningerne vil dog indkalde deres bestyrelse for at drøfte forslaget.

På landbrugsrådets halvårsmøde udtaler præsidenten, Hans Pinstrup, at man må forlange, at Danmark ikke ved at tiltræde en nordisk toldunion afskærer sig fra at varetage sine eksportinteresser i syd og vest. Han fremhæver, at det allerede ved rådets decembermøde klart blev sagt, at dansk landbrug måtte med i de 6 fællesmarkedslandes arbejde.

Trustkommissionen, der tidligere har offentliggjort betænkninger om konkurrencebegrænsninger i kalk-, kridt- og mørtelbranchen, kulbranchen og planglasbranchen, offentliggør en betænkning vedrørende teglværkerne.

27. – Folketinget færdigbehandler forslaget om ændringer i ulykkesforsikringsloven, der vedtages enstemmigt, og forslaget om forhøjelse af arbejdsgivernes bidrag til arbejdsløshedsfonden, der vedtages med 93 stemmer (s., r. v., rf. og k.) mod 51 (v. og k. f.).

Ved 2. behandling af forslaget om stabiliseringslån stiller finansministeren en række ændringsforslag, der er tiltrådt af regeringspartierne, medens v. og k. f. indstiller forslaget til forkastelse. Uden for betænkningen stiller kommunisterne ændringsforslag om, at udskrivningen af stabiliseringslån først skal begynde ved en skalaindkomst på 16.000 kr., og at de første 4.000 kr. af en med manden sambeskattet hustrus indkomst ved selvstændig virksomhed skal kunne fradrages ved beregningen af skalaindkomsten. De kommunistiske ændringsforslag forkastes med de øvrige partiers stemmer.

Efter finansministerens ændringsforslag, der vedtages mod kommunisternes stemmer, medens v. og k. f. undlader at stemme, skal stabiliseringslånet beregnes efter to skalaer, en for forsørgere og en for ikke-forsørgere. Skalaen for ikke-forsørgere begynder ved 12.000 kr., medens skalaen for forsørgere fortsat begynder ved 14.000 kr. (skalaindkomster). En anden ændring går ud på, at stabiliseringslånet i tilfælde, hvor det godtgøres, at det pålignede lånebeløb med tillæg af 5.000 kr. overstiger den lånepligtiges privatforbrug, nedsættes med forskelsbeløbet. Endvidere skal lånepligtige være berettiget til at få udleveret obligationer til fri rådighed fra den 1. juli 1959, hvis de på denne dato er fyldt 70 år, ligesom personer, der senere fylder 70 år, skal være berettiget til at få obligationerne udleveret, når de fylder 70 år.

28. – Finansministeriet meddeler, at Den internationale Valutafond har imødekommet en dansk anmodning om at måtte trække 34 mill. $ (ca. 238 mill. kr.) på fonden.

Landbrugsminister Karl Skytte fremsætter forslag om bemyndigelse for regeringen til at indføre indmalingspligt for dansk hvede og rug og meddeler, at regeringen agter at søge gennemført en belåningsordning for dansk brødkorn. Han oplyser, at tolvmandsforeningerne har tiltrådt forslaget, idet de har udtalt ønske om en låncordning, importstop eller importregulering (se 22/6) og indmalingspligt. Husmandsforeningerne har erklæret, at de ikke ville fraråde en sådan ordning, medens landboforeningerne ikke har kunnet tiltræde den.

Folketinget færdigbehandler forslaget om ratifikation af statut for Den Internationale Atomenergi-Organisation samt forslagene om udbyttebegrænsning og ændring i monopoltilsynsloven. Forslaget om udbyttebegrænsning vedtages med 84 stemmer mod 54 (v. og k. f.), medens 6 (k.) undlader at stemme. Forslaget om skærpelse af monopoltilsynsloven vedtages med 90 stemmer (s., r. v., rf. og k.) mod 49 (v. og k. f.).

Højesteret frifinder folketingsmand Thorstein Petersen for mandatsvig, men idømmer ham 40 dages fængsel for overtrædelse af bankloven. Ved landsretten var han dømt til 8 måneders fængsel og frataget retten til at drive sagførervirksomhed.

29. – Det nordiske embedsmandsudvalg, som forbereder en nordisk toldunion, har afsluttet sit arbejde. Planen omfatter 80 % af handelen mellem de fire nordiske lande (Island er ikke med), oprettelse af en nordisk investeringsbank, vidtgående afvikling af handelsrestriktioner mellem de nordiske lande og indførelse af fælles toldsatser udadtil. De vigtigste områder, der tænkes holdt uden for fællesmarkedet, er landbrugsvarer, fiskerivarer, tekstilvarer, beklædning og fodtøj.

Bestyrelsen for De samvirkende danske Husmandsforeninger kræver centralisering af landbrugseksporten ad lovgivningens vej.